

Joan Oliver i Sabadell:
disseny d'una ruta literària escolar
vinculada a la memòria democràtica

A Joan Oliver
amb admiració
i afecte
Papei Forner
29-3-74

Treball de Recerca
Curs Acadèmic 2025

Autors:
Paula Díaz Alcolea
Roger Forrellat Sabaleta
David Sánchez Villena

Tutor:
Jordi Pérez Badenes

Grup:
01

Agraïments

A Anton Carbonell, especialista en Joan Oliver, per la seva col·laboració, assessorament, entrevista i participació en el vídeo de la teatralització com a narrador. Els seus coneixements i implicació han estat claus per tenir una visió clara del treball i reflectir l'obra i vida d'Oliver amb un enfocament òptim.

A tots els professors, actors i escriptors que han donat la seva veu per a la lectura de poemes i fragments, que han enriquit significativament els productes finals: els professors de llengua i literatura catalana Jaume Aulet i Amela, Antoni Isarch i Borja, Elisabet Jané Goset; l'escriptor Antoni Dalmaes i Pardo, el filòleg i periodista Cesc Prat i Fernández; l'escriptora, guionista i periodista Anna Fité i Salvans; i l'actriu Rosa Renom i Grau. També a l'actor Josep Maria Roviralta i al professor, escriptor i divulgador de cultura David Vila i Ros tant per les lectures com per l'actuació de la teatralització i perquè sempre han mantingut un to d'humor i professionalitat.

A l'Ajuntament de Sabadell, especialment a Robert Albí del Departament de Cementiri per permetre'ns enregistrar la teatralització i fer ús del dron dins del cementiri, i a Carles Forrellat per la gestió d'aquest permís. A més, a les persones que han col·laborat en els aspectes tècnics i artístics de la teatralització: Eric Dos-Santos Corrales per l'aportació i control del dron, Cristina García Martínez pel maneig i coordinació de la càmera, Emma Muñoz Baciero per l'oferiment i ús de l'equip sonor i aportació de la càmera i Unai Sanfeliu Guitiérrez per la breu actuació com a actor mut.

Pel que fa a les plaques informatives, a la nostra companya Irina Romero per la revisió i propostes del disseny dels panells i a la professora Maria Dolores García, de l'institut Escola Industrial, pel gravat de fusta d'una de les plaques de la ruta.

En relació amb la recerca de documents, a l'Arxiu Històric de Sabadell, a Montse Mañosa i a Sílvia Oliver pel permís i tràmits per la còpia de la documentació sol·licitada.

A l'alumnat i famílies per la seva participació, valoració i suport final, així com a la professora Alba López per l'hora lectiva per la presentació del treball.

A totes aquestes persones, el nostre agraïment sincer per haver fet possible aquest treball.

Abstract

The recognition of Catalan literature and language has experienced a regression in recent years, reflected in the discredit of the language, the scarce popular knowledge about its literature, and the weakness of the identity link with the territory. Therefore, the objective of this work is to create a literary route that contributes to alleviating this regression and, at the same time, serves as pedagogical material that connects democratic memory and the enhancement of cultural heritage with one of the most emblematic figures of Sabadell: the poet and playwright Joan Oliver, known by the pseudonym Pere Quart.

With this purpose, a survey was carried out among four groups of ESO students in order to justify the creation of the route and its educational purpose. Faced with the confirmed lack of knowledge, different support materials were developed: first, the points of the itinerary –linked to the life of Joan Oliver– were designed, and later, some informational plaques that mark each point and link to a website (Site) that houses all the information. In addition, each stop includes a literary voice of a prominent figure from the culture of Sabadell, who recites a fragment or shares an anecdote of the author. As a final product, a theatrical performance was carried out at one of the points of the route, relating the writer's life with democratic memory.

Finally, the route was evaluated from different perspectives: the target students of the project, relatives, and friends of the researchers, as well as experts in Joan Oliver and La Colla de Sabadell. The results show a very positive evaluation that suggests a promising future for this cultural itinerary.

Keywords: La Colla de Sabadell, literary voice, theatrical performance, education, cultural heritage, pedagogical material

Resumen

El reconocimiento de la literatura y la lengua catalana ha experimentado una regresión en los últimos años, reflejada en el desprestigio del idioma, el escaso conocimiento popular sobre su literatura y la debilidad del vínculo identitario con el territorio. Por ello, el objetivo de este trabajo es crear una ruta literaria que contribuya a paliar dicho retroceso y, al mismo tiempo, que sirva como material pedagógico que relacione la memoria democrática y la puesta en valor del patrimonio cultural con una de las figuras más emblemáticas de Sabadell: el poeta y dramaturgo Joan Oliver, conocido con el pseudónimo de Pere Quart.

Con este propósito, se realizó una encuesta a cuatro grupos de la ESO con el fin de justificar la creación de la ruta y su propósito educativo literario. Ante el desconocimiento constatado, se elaboraron diferentes materiales de apoyo: en primer lugar, se diseñaron los puntos del itinerario –vinculados a la vida de Joan Oliver– y, posteriormente, unas placas informativas que señalizan cada punto y enlazan a un sitio web (Site), que alberga toda la información. Además, cada punto cuenta con una voz literaria de una persona referente de la cultura sabadellense, que recita un fragmento o comparte una anécdota del autor. Como producto final, se llevó a cabo una teatralización de uno de los puntos de la ruta, que relaciona la vida del escritor con la memoria democrática.

Finalmente, la ruta fue valorada desde diferentes perspectivas: el alumnado destinatario del trabajo, familiares y amigos de los investigadores, así como expertos en Joan Oliver y La Colla de Sabadell. Los resultados muestran una valoración muy positiva que sugiere un futuro prometedor para este itinerario cultural.

Palabras clave: La Colla de Sabadell, voz literaria, teatralización, educación literaria, patrimonio cultural, material pedagógico.

TAULA DE CONTINGUTS

Introducció	11
Bloc I. Fonaments i referents per a la proposta	15
Capítol 1. Joan Oliver i la ciutat de Sabadell: base per a una ruta escolar	15
1.1. Aproximació biogràfica: infantesa, formació i entorn familiar	15
1.2. Primeres manifestacions literàries i publicacions inicials	17
1.3. La Colla de Sabadell com a nucli de creació i agitació cultural	19
1.4. Etapa d'activisme cultural i trasllat a Barcelona	20
1.5. Obres de Joan Oliver rellevants per a la ruta literària escolar	21
Capítol 2. Els itineraris literaris com a recurs educatiu	25
2.1. El concepte d'itinerari cultural segons l'ICOMOS i el Consell d'Europa	25
2.1.1. Definició general i criteris de valoració	25
2.1.2. Components estructurals d'un itinerari cultural	25
2.1.3. Orientacions metodològiques per al seu disseny	26
2.2. La ruta literària com a subtipus: especificitats i objectius educatius	27
2.3. Models consolidats de rutes literàries	27
2.3.1. Ruta literària de Miquel Martí i Pol a Roda de Ter	27
2.3.2. Ruta literària de Josep Pla a Palafrugell i altres escenaris	28
2.3.3. Comparació de les dues propostes analitzades	30
Capítol 3. Literatura, territori i memòria: fonaments per a l'educació patrimonial	33
3.1. Educació patrimonial i construcció d'identitat local	33
3.2. La literatura com a eina per treballar la memòria històrica	34
3.3. Vinculació emocional, rellevància educativa i significació per a l'alumnat	35
Bloc II. Disseny, desenvolupament i valoració de la proposta	37
Capítol 4. Justificació de la proposta didàctica	37
4.1. Diagnosi prèvia de l'alumnat	38
4.2. Objectius didàctics específics	41
4.3. Perfil del grup destinatari i context d'aplicació	42
Capítol 5. Disseny de la ruta literària Joan Oliver i Sabadell	45
5.1. Criteris de selecció dels punts i dels fragments	45
5.2. Planificació i senyalització del recorregut (mapa, punts, panells i durada)	52
5.3. Materials de suport i estratègies de difusió	55

Capítol 6. Producció final: enregistrament de la ruta dramatitzada	59
6.1. Planificació i participants	59
6.2. Desenvolupament de l'enregistrament	60
6.3. Producte audiovisual i aplicació educativa	61
Capítol 7. Valoració de la ruta literària i validació de la proposta didàctica	63
7.1. Enfocament metodològic de la valoració	63
7.2. Valoració 1: Públic assistent a la teatralització	66
7.3. Valoració 2: Presentació a l'alumnat de 4t d'ESO	68
7.4. Valoració 3: Revisió experta dels materials	70
7.5. Discussió i interpretació global	71
Conclusions	73
Bibliografia	77
Índex de figures	81
Índex de taules	83
Annexos	85
Annex 1. Informació addicional sobre Joan Oliver i obres	85
Annex 2. Exemple de resposta de l'enquesta d'un alumne de 4t d'ESO	117
Annex 3. Model de consentiment informat	121
Annex 4. Transcripció entrevista Anton Carbonell	123
Annex 5. Vídeo d'exposició de l'itinerari de la Colla de Sabadell del novembre	135
Annex 6. Fotografies fons especial de Pere Quart i de l'auditori de la Biblioteca Vapor Badia	137
Annex 7. Plaques informatives de la ruta literària	139
Annex 8. Tríptic elaborat per a la ruta literària	143
Annex 9. Tríptic d'una ruta a Castellar del Vallès d'Anton Carbonell i Llorenç Genescà	145
Annex 10. Recull de vídeos elaborats per la ruta literària	147
Annex 11. Qüestionari per al públic assistent a la teatralització	149
Annex 12. Qüestionari de valoració per a l'alumnat de 4t d'ESO	151
Annex 13. Formulari de revisió experta dels materials de la ruta	153
Annex 14. Permís d'enregistrament de l'Ajuntament de Sabadell	155
Annex 15. Guió del Punt 10: el Cementiri	157
Annex 16. Plaques de referència	165
Annex 17. Pàgina web de la ruta literària Joan Oliver i Sabadell	167
Annex 18. Gravat de fusta del Punt 10: Cementiri	169
Annex 19. Respostes dels experts	171
Annex 20. Teatralització del Punt 10: Cementiri	173

Introducció

El reconeixement de la llengua i la literatura catalanes ha entrat en regressió, com ho demostren la disminució del nombre de filòlegs catalans i el progressiu desprestigi dels estudis vinculats a la llengua (Rubio & Vallespín, 2025). Davant d'aquesta realitat, iniciatives com les rutes literàries poden contribuir a donar-hi visibilitat i a reforçar-ne la presència en l'espai públic. A Catalunya, ja s'han desenvolupat propostes destacables com la ruta de Pompeu Fabra a Badalona (Espai Betúlia, 2024), la de Jacint Verdaguer a la Plana de Vic (Espais escrits, 2016) o la de Mercè Rodoreda a Barcelona (Nadal, 2008). En canvi, la ciutat de Sabadell –tot i comptar amb una tradició cultural significativa i amb figures literàries com Francesc Trabal o Feliu Formosa– encara no disposa d'una ruta literària consolidada. En aquest context, la figura de Joan Oliver, conegut amb el pseudònim de Pere Quart, s'hi presenta com una de les veus més representatives de la literatura catalana del segle XX i un referent amb un fort vincle amb la ciutat, no només pel seu llegat literari –com a poeta, traductor, dramaturg i novel·lista–, sinó també per la seva implicació cívica i familiar en la vida sabadellenca.

Tot i que la figura de Joan Oliver és present institucionalment a Sabadell –amb un institut, un premi literari i un casal de cultura que duen el seu nom–, molts ciutadans encara desconeixen qui era o no l'associen amb el pseudònim Pere Quart. Aquesta desconexió entre el reconeixement oficial i el coneixement popular posa de manifest la necessitat de promoure iniciatives de difusió més accessibles, especialment entre els joves. En aquest marc, aquest treball es planteja diverses qüestions clau: com revertir aquest desconeixement? Com fer arribar la figura de Joan Oliver a la comunitat educativa i al conjunt de la ciutadania? Quins criteris caldria tenir en compte per dissenyar una ruta literària sobre l'autor, i a quin públic hauria d'anar dirigida?

Per corroborar aquesta hipòtesi de desconeixement, es va elaborar una enquesta inicial adreçada a l'alumnat de secundària d'un institut públic de Sabadell. Aquesta eina diagnòstica ha servit per evidenciar el desconeixement general sobre l'autor entre gran part de l'alumnat de l'institut i per justificar la necessitat d'una proposta com la ruta literària. A partir dels resultats obtinguts, s'ha dissenyat una ruta literària pensada especialment per a aquest públic, que combina el coneixement literari amb la descoberta del patrimoni local. A més de posar en relleu l'obra de l'autor, la proposta vol també visibilitzar els episodis de censura, repressió i exili que va patir durant el franquisme, amb la voluntat d'articular una eina educativa que permeti treballar de manera integrada la literatura catalana i la memòria democràtica. Aquesta aproximació es planteja com

una oportunitat per fomentar una mirada crítica sobre el passat recent, reforçar el vincle de l'alumnat amb el patrimoni de la ciutat i contribuir a generar un sentiment d'orgull col·lectiu envers el municipi.

En aquest context, el treball que es presenta té com a objectiu general **dissenyar i aplicar una ruta literària a Sabadell centrada en la vida i l'obra de Joan Oliver –conegut amb el pseudònim de Pere Quart–, amb la voluntat d'oferir una eina educativa interdisciplinària que articuli el patrimoni literari local amb la memòria democràtica**. La proposta combina la dimensió literària amb l'anàlisi històrica i l'arrelament territorial, i s'adreça especialment a alumnat de secundària, tot i que també pretén arribar al conjunt de la ciutadania.

Aquest objectiu general es concreta en **cinc objectius específics** que guien el desenvolupament del projecte.

En primer lloc, es proposa **dissenyar i crear un conjunt de plaques informatives** per senyalitzar els punts principals de l'itinerari. Es preveu la instal·lació de deu panells que ajudin a reconstruir la trajectòria vital, literària i cívica de Joan Oliver a Sabadell, tot incorporant fragments de la seva obra i explicacions contextualitzades. L'objectiu és visibilitzar la seva vinculació amb espais emblemàtics com la casa natal al carrer del Jardí, el Casino dels senyors o la redacció del *Diari de Sabadell*, tot establint una connexió directa amb els valors democràtics i el llegat cultural del segle XX.

En segon lloc, es planteja **corroborar la necessitat i rellevància educativa de la ruta mitjançant una enquesta prèvia**, adreçada a alumnat de secundària d'un centre educatiu de Sabadell. L'objectiu d'aquest instrument és comprovar fins a quin punt els estudiants coneixen la figura de Joan Oliver i si n'han sentit parlar dins o fora de l'àmbit escolar. Els resultats obtinguts serviran per orientar millor el disseny de la ruta i justificar-ne l'interès pedagògic.

El tercer objectiu consisteix a **promocionar la ruta literària a través de materials de suport i divulgació**, com ara un tríptic informatiu i un web. Aquest espai digital contindrà informació ampliada sobre els punts del recorregut, recursos multimèdia i materials didàctics complementaris adreçats tant a docents com a visitants interessats.

En quart lloc, es preveu **enregistrar una versió audiovisual dramatitzada** d'un punt clau de la ruta, pensada com a recurs pedagògic per a grups escolars. Aquest enregistrament servirà com a exemple d'ús didàctic i com a eina de dinamització de l'activitat. Per a la dramatització de la ruta i la creació dels materials de suport

es compta amb la col·laboració i l'assessorament d'Anton Carbonell, escriptor i expert en l'obra de Joan Oliver, així com amb el suport del Col·lectiu Pere Quart, entitat local dedicada, entre altres, a preservar i difondre el llegat de l'autor.

Finalment, es proposa **avaluar la recepció i la validesa educativa de la ruta literària un cop implementada**, amb l'objectiu de conèixer-ne l'impacte, detectar-ne els punts forts i validar-ne la potencialitat com a recurs pedagògic i de memòria democràtica.

A més, el recorregut s'ha plantejat amb un format flexible, amb l'objectiu que els centres educatius puguin adaptar-ne l'ús segons les seves necessitats pedagògiques. Això vol dir que no és necessari completar tota la ruta en una sola sessió: es pot seleccionar només una part de l'itinerari, centrar-se en un espai concret o adaptar-ne el contingut segons el nivell educatiu.

Pel que fa a l'estructura, el treball s'organitza en dos grans blocs interconnectats: un primer bloc de fonaments conceptuals i d'anàlisi, i un segon bloc dedicat al disseny i aplicació de la proposta.

El Bloc I està format pels fonaments i referents de la proposta. S'hi presenten, d'una banda, la figura de Joan Oliver i el seu vincle amb la ciutat de Sabadell; i, d'altra banda, els itineraris literaris com a recurs educatiu, amb una anàlisi comparativa de models consolidats. Finalment, es dedica un capítol específic a la relació entre literatura, territori i memòria, des d'una perspectiva d'educació patrimonial. D'aquesta manera, el bloc no es limita a presentar un marc teòric, sinó que estableix criteris, models i reflexions que fonamenten directament el projecte de ruta literària.

El Bloc II, de caràcter aplicat, recull el procés de disseny, desenvolupament i valoració de la ruta. Inclou la descripció de la metodologia utilitzada, la presentació dels materials elaborats (panells informatius, web, tríptic i enregistrament audiovisual) i l'anàlisi dels resultats de l'enquesta diagnòstica. Aquest bloc conclou amb una valoració global de la proposta i amb les perspectives de futur. Aquest enfocament integrat permet articular el treball des de la recerca fins a l'aplicació, mantenint la coherència entre teoria i acció.

Metodològicament, el treball s'emmarca en la **ruta qualitativa de la investigació**, segons la classificació d'Hernández Sampieri (2018), ja que parteix de la interpretació d'una realitat cultural i educativa per fonamentar una proposta aplicada. Es tracta d'un estudi descriptiu-interpretatiu i no experimental, que combina diferents tècniques: la revisió bibliogràfica sobre Joan Oliver i la Colla de Sabadell, l'anàlisi de rutes

literàries consolidades, la consulta de fons documentals a l'Arxiu Històric de Sabadell, entrevistes a especialistes, observació d'una ruta existent i una enquesta diagnòstica a alumnat de secundària. A partir d'aquest conjunt de fonts i instruments, s'han dissenyat i produït els materials de la ruta literària (plaques informatives, web de suport, tríptic i enregistrament audiovisual), amb la voluntat de fonamentar la proposta tant des del punt de vista literari i històric com pedagògic.

En definitiva, aquesta recerca pretén donar resposta a una necessitat detectada a Sabadell: el desconeixement de la figura de Joan Oliver i la manca d'una ruta literària consolidada que la posi en valor. La proposta es limita a l'etapa vital i al vincle de l'autor amb la ciutat, sense abordar de manera exhaustiva la totalitat de la seva trajectòria literària i política. Igualment, l'itinerari se centra en una selecció d'espais i textos representatius, amb una aplicació pedagògica orientada principalment a l'alumnat de secundària i extensible al conjunt de la ciutadania, però sense voluntat de substituir altres propostes curriculars. En aquest marc, la ruta que es presenta combina el rigor històric i literari amb l'aplicació educativa, i es planteja com una eina per apropar la literatura catalana i la memòria democràtica a les noves generacions, reforçant alhora el vincle entre l'alumnat i el patrimoni cultural de la ciutat.

Bloc I. Fonaments i referents per a la proposta

Aquest primer bloc recull els fonaments conceptuals i els referents literaris i educatius que sustenten la proposta de ruta. Es parteix de la trajectòria vital i literària de Joan Oliver, especialment en relació amb Sabadell, i es completa amb una anàlisi dels itineraris literaris com a recurs pedagògic i de la relació entre literatura, territori i memòria. Aquests elements constitueixen el marc de referència necessari per a l'elaboració del disseny aplicat que es desenvoluparà al Bloc II.

Capítol 1. Joan Oliver i la ciutat de Sabadell: base per a una ruta escolar

En aquest capítol s'aborda la vida de l'autor entre la infantesa i els vint-i-set anys (1899-1926), l'etapa més vinculada a Sabadell abans del seu trasllat a Barcelona. D'aquesta manera, la ruta literària escolar es pot enriquir amb elements directament vinculats amb l'autor a partir de les localitzacions sabadellenques. Cal recordar que Joan Oliver és una de les figures més importants per a la ciutat pel fet que va participar en el grup literari més rellevant de Sabadell—la Colla de Sabadell—i perquè aquesta mateixa ciutat apareix recurrentment a les seves produccions literàries.

Així doncs, l'estructura del capítol segueix una progressió cronològica i temàtica en cinc apartats. El primer (1.1) recull la seva infantesa, formació i entorn familiar. El segon (1.2) se centra en els seus inicis literaris. El tercer (1.3) analitza la importància de La Colla de Sabadell i els primers projectes col·lectius. El quart (1.4) aborda la seva activitat cultural —incloent-hi els inicis dins del *Diari de Sabadell*— i el trasllat a Barcelona, que marca un canvi d'etapa. Finalment, el cinquè (1.5) estudia les obres més significatives de l'autor, que constitueixen la base textual per a la proposta de la ruta literària.

1.1. Aproximació biogràfica: infantesa, formació i entorn familiar

Segons Prats i Cabeza (2016, p.105) “Joan Oliver va néixer el 29 de novembre de 1899, al carrer del Jardí, 8, la casa dels Oliver.” Riera (2000, p.13) afegeix: “Els pocs dies que faltaven per canviar de segle van servir sovint a Oliver per ironitzar sobre la seva “vellesa”: “Jo, que vaig néixer el mil vuit-cents i escaig...””. El mateix autor ho explica així en el poema “Els meus anys”, de *Poesia Empírica* (Quart, 1981).

Un matí fosc, a Sabadell
vau enraigar el meu calendari.
D'antuvi fóreu un cadell
que xucla un mugró mercenari,
en un segle de grans invents

[...]

sobre un fons de fums indecents
a la xemeneia altanera,
més que els avets d'aquell jardí
que el meu reialme ben tost fóra.
Doncs sí, vau néixer just amb mi
un novembre amb gebre, a l'aurora

Les referències per part de l'autor a l'etapa de la infantesa queden recollides també en un altre poema titulat "Edat Antiga" del llibre *Circumstàncies* (Quart, 1968, p.19-20). Així mateix, s'aprecia la tria de vivències personals com a temes a tractar en les seves obres.

Em sembla recordar que era feliç.
Parlo d'uns temps senzills,
dels meus sis, set, vuit anys, la bona edat.
Tot natural, tot ric al meu entorn.

[...]

Quart entre molts germans,
jo era el més fort, i l'inventor de jocs,
i el més aspre també.
Regnàvem al jardí, a la galeria,
lliures de protecció visible.

Joan Oliver, tal com se'ns presenta en el poema, tenia una família nombrosa. Va ser fruit del matrimoni entre Antoni Oliver i Turull i Dolors Sallarès i Soler i, segons Prats i Cabeza (2016, p.105), van tenir deu fills, dels quals se'n van morir sis. Tot i això, Riera (2000, p.13) explica que eren onze germans i que Joan Oliver n'era el quart. S'ha de tenir en compte que, com ha insinuat el poema anterior "tot ric al meu entorn", Joan Oliver era membre d'una de les famílies més riques de Sabadell. Per una banda, el besavi patern, Pere Oliver i Salt (1798 - 1869) va ser un gran terratinent i va fundar la Caixa d'Estalvis de Sabadell. Per altra banda, l'avi matern, Joan Sallarès i Pla¹ (1845 - 1901) va ser una de les figures més il·lustres de la ciutat; es va destacar per la indústria del tèxtil i es dedicava a l'economia i la política conservadora (Foguet i Boreu & Gassol i Bellet, 2020).

Quan Oliver tenia dos anys, la família es va traslladar uns metres més amunt de l'habitatge del carrer del Jardí a cals Sallarès. Sovint, Oliver va descriure el jardí de la casa com a "el nostre petit reialme, el nostre paradís" (Prats & Cabeza, 2016, p.105).

Altrament, a més de cals Sallarès, segons diversos testimonis contemporanis i treballadors, hi havia un altre indret rellevant. Aquest era Ca n'Oliver de Castellar del Vallès, on la família feia estades. (Riera, 1992). El

¹ Vegeu l'annex 1.1 per a l'anècdota amb l'estàtua de Joan Sallarès i Pla, situada a la plaça del Dr. Robert, davant de l'Ajuntament de Sabadell.

mateix Joan Oliver ho explica així: “Ens delíem per anar a fora, a la nostra casa de pagès de Castellar, on la vida pretenia per nosaltres un sentit de lliure plenitud, que a ciutat només podíem somiar o estrafer”. També passaven l'estiu al Marquet de les Roques, a Sant Llorenç Savall. Oliver escriu: (Prats & Cabeza, 2016, p.106)

Mai no oblidaré les nits d'agost al Marquet de les Roques, al fons de la Vall d'Horta, sota el Montcau. El Marquet és un castell construït amb la pedra vermellova del país, combinada amb el maó vist. És obra de l'arquitecte Batllell i va ser un capritx del meu avi Antoni Oliver i Boixó. Al Marquet he passat les temporades més felices de ma vida.

En definitiva, tot plegat reflecteix la qualitat de vida elevada i privilegiada de Joan Oliver. Les diferents localitzacions que situen la seva infantesa demostren aquest poder econòmic i la importància de la família per a la ciutat de Sabadell. Alhora s'observa com Oliver fa servir la seva vida com una part del contingut de les seves obres.

1.2. Primeres manifestacions literàries i publicacions inicials

Els primers anys de vida de Joan Oliver es poden resumir amb les seves pròpies paraules: “el meu món llavors era la meua família, el jardí de casa i els escolapis.” (PEN Català, 2016, p.12). Tal com ho introdueix l'anterior citació, Joan Oliver va estudiar el Batxillerat als Escolapis² de Sabadell entre el 1909 i el 1916 (Prats & Cabeza, 2016, p.106). En aquest període comença la seva producció literària segons Marrugat (2002, p.65):

La trajectòria poètica de Pere Quart s'inicia amb uns versos de joventut mai fets públics pel seu autor. Aquesta mena de prehistòria literària comença, segons indica H. Mesalles, «en castellà sota la influència del seu mestre de Preceptiva Literària als Escolapis, un enamorat de Zorrilla, Campoamor i, sobretot, Espronceda». Però el jove Joan Oliver no trigarà gaire a fer el canvi de llengua i escriurà en català diversos poemes en un quadern que encara es conserva sota el títol que ell mateix hi escrigué a la portada: *Versos originals d'un fulano que mai ha sigut poeta anomenat Nauj Reviló i Serallac* (1914-1916).³

² Oliver va estudiar a l'actual localització de l'Escola Pia de Sabadell, és a dir, posteriorment al trasllat de l'escola de l'Ajuntament de Sabadell (plaça de Sant Roc) a l'actual carrer Escoles Pies, 92. (Ajuntament de Sabadell, 2013)

³ Vegeu a l'annex 1.2 un fragment de *Versos originals d'un fulano que mai ha sigut poeta anomenat Nauj Reviló i Serallac*.

Figura 1.1.

Joan Oliver a l'escola

Nota. La classe dels escolapis de Sabadell en què Joan Oliver va fer els seus estudis. L'estudiant encerclat és Joan Oliver. Recuperat de PEN Català <https://tuit.cat/2gg9m>

En paral·lel, segons Prats i Cabeza (2016, p.106) “amb només 13 anys va publicar el primer poema en català a *La Gasetta del Vallès*”. De totes maneres, en un moment d'aquest període escolar en els escolapis i d'iniciació en la literatura, l'autor porta a terme un dels actes més destacables de la seva adolescència. Carbonell (2017, p.42) en descriu una anècdota reveladora:

Quan tenia quinze anys, es produeix una anècdota reveladora, que el poeta evoca des de la vellesa. Es tracta d'una trapelleria considerable (en voler contradir que era l'alumne aviciat pel mestre, va començar a llençar per la finestra tots els tinters de vidre de cada pupitre), que fa seva amb la intenció d'«iniciar i promoure una "revolta"». El més significatiu del cas és la lectura que en fa: «Et conto aquesta acció perquè va ser la meua primera protesta contra els privilegis de la burgesia».⁴

Més tard, l'any 1918, Oliver escriu *Primícies*⁵, un llibre d'un sol exemplar manuscrit que inclou dibuixos del seu germà Antoni Oliver, i que van fer com a regal als seus pares. (Marrugat, 2002, p.68) El juny del mateix any es publicà per primer cop al *Diari de Sabadell* un poema de Joan Oliver. S'anomena “Estival”⁶ i va ser

⁴ Aquest fragment és una síntesi de carta inèdita de Joan Oliver a Miquel Bach (s.d.) publicada a: (PEN Català, 2016, p.11-13). Vegeu a l'annex 1.3.

⁵ Vegeu l'annex 1.4 per al fragment del llibre *Primícies*.

⁶ Vegeu l'annex 1.5 per llegir el poema “Estival”.

premiat als Jocs Florals de Sabadell. A més a més, és l'any 1918 que comença una nova etapa amb la Colla de Sabadell (Carbonell, 2017, p.42).

1.3. La Colla de Sabadell com a nucli de creació i agitació cultural

La Colla de Sabadell era un grup d'escriptors integrat principalment per Joan Oliver, Francesc Trabal i Armand Obiols—coneguts com “la tríada” per l'escriptora Anna Murià—, al qual també s'afegiren Ricard Marlet, Lluís Parcerisa, Antoni Vila Arrufat, Josep M. Trabal, Miquel Carreras i Joan Garriga. El lloc on quedaven era una casa del carrer d'en Font, la qual van reanomenar com el Casino dels Senyors⁷ (Prats, 2018). Allà, organitzaven “veritables *happenings* dadaistes”. Era una casa amb llibres clavats amb llates a les parets, cadires de barber i, al pati, el Monument de la Cosa (Prats & Cabeza, 2016, pp.106-107). A més a més, segons Bach (1991, p.67) “des de molt joves col·laboraven esporàdicament al *Diari de Sabadell* i, a la primavera de 1920, ja havien endegat l'Associació de Música”.

Durant aquest període, Joan Oliver comença a manifestar una personalitat literària i intel·lectual arran de la companyia sobretot de Francesc Trabal i Armand Obiols. A més, conjuntament amb els companys de la Colla, desplega un activisme que manifesta al *Diari de Sabadell* (Carbonell, 2017, p.42). Bach (1991, pg. 67) ho explica de la següent manera:

Però no és fins al 1923, amb l'arribada de la Dictadura, que el grup s'apoderà de les regnes del *Diari*. La Redacció, a poc a poc, es convertí en llur centre d'operacions i ajudà a cohesionar el grup, n'assegurà la continuïtat i, el que és més important, donà una dimensió cultural i literària a una sèrie d'activitats que, d'altra manera, no haurien passat de ser atzagaiades de joves desvagats, com més o menys les ha definides algun testimoni-protagonista de l'època, basant-se en una rica tradició sabadellenca de la plagasitat i l'estirabot públics.

Per exemple, la primera col·laboració de Joan Oliver al *Diari de Sabadell* com a articulista tenia per títol “Pàtria i Cultura”⁸, text publicat el 1923 i que va patir la censura del totalitarisme de Primo de Rivera. En aquest article l'autor cridava al redreçament cultural, ja que considerava que la cultura catalana estava amenaçada per la dictadura i era obligació patriòtica de tots els sabadellencs defensar-la (PEN Català, 2016, p.16).

⁷ Actualment, encara hi és i hi ha una placa commemorativa (vegeu l'annex 1.6). Antigament, el carrer d'en Font era conegut com el carrer dels “gitanos”.

⁸ Vegeu a l'annex 1.7 un fragment de “Pàtria i Cultura”.

L'any següent, la tardor del 1924, la Colla funda les edicions La Mirada en un berenar al Marquet de les Roques⁹. La trobada aplega Josep Carner, Guerau de Liost i Carles Riba com a suports del projecte i, com a capdavanters, Joan Oliver, Francesc Trabal i Armand Obiols (Carbonell, 2017, p.42). La Mirada, en la seva estrena editorial, publica el llibre *L'any que ve* (1925)¹⁰, de la mà de Francesc Trabal, a finals de desembre del 1925 i amb il·lustracions de cadascun dels components de la colla. Es tracta d'una obra rellevant que mostra l'humor burlesc i absurd¹¹ que caracteritza la Colla de Sabadell i que es basa en dos mecanismes: per una banda, la presentació d'escenes sense context i sense cap referent que no siguin dibuixos infantils; de l'altra, l'accentuació de l'automatisme i quotidianitat amb els quals es produeix la parla col·loquial, que també s'ofereix descontextualitzada (Bach, 1998, p.100).

L'any 2020, al carrer d'en Font, es va retre homenatge a l'obra amb la reedició titulada *L'any que ve no l'altre*¹². La presentació va recrear l'esperit original de 1925: el llançament editorial es va fer literalment des del balcó de l'antic Casino dels Senyors, fent volar exemplars pels aires (Plans, 2020).

1.4. Etapa d'activisme cultural i trasllat a Barcelona

L'any 1926, Joan Oliver es trasllada a Barcelona i inicia una etapa intel·lectual fecunda marcada per un intens activisme cultural i polític, afavorit pel nou context de la República i per l'aprovació de l'Estatut d'Autonomia (Foguet i Boreu & Gassol i Bellet, 2020, p.56). Al voltant d'aquest període, entre 1926 i 1928, Oliver fa servir per primera vegada el pseudònim de Pere Quart en una secció del diari titulada "Degotís" (Carbonell, 2017, p.42), on apareix la frase més cèlebre de la Colla: "Estem voltats de pocavergonyes"¹³ (PEN Català, 2016, p.17). Així doncs, Sabadell no és cap element superflu per a la formació de Joan Oliver. Riera (1992, p.36) ho remarca quan diu: "A manera que passa el temps, estic més convençut que els anys sabadellencs van influir d'una manera decisiva Joan Oliver... que desembocarà a Barcelona com un literat madur i original." A més, Oliver fou reconegut també a Barcelona. Un exemple d'aquest fet és l'homenatge que li van fer al Teatre Romea el 1980, pels 80 anys. (Foguet i Boreu & Gassol i Bellet, 2020, p.51). Una última prova de la rellevància sabadellenca és el reconeixement que Sabadell ha donat a l'autor (Prats & Cabeza, 2016, p.107):

⁹ Vegeu l'annex 1.8 per al text de Joan Oliver "Sobre «La Mirada»".

¹⁰ També anuncien la seva publicació en el *Diari de Sabadell*, vegeu l'annex 1.9.

¹¹ Vegeu a l'annex 1.10 els fragments de l'obra *L'any que ve* amb els acudits.

¹² Vegeu l'annex 1.11 per a l'homenatge del llibre *L'any que ve*.

¹³ Vegeu a l'annex 1.12 el "Degotís".

A la seva ciutat hi ha el Casal Pere Quart, l'Auditori Pere Quart, l'Institut Joan Oliver i el Concurs Literari Joan Oliver [...] Del 1987 al 2010 l'Ajuntament de Sabadell i Edicions la Campana van convocar el Premi Pere Quart d'Humor i Sàtira. Oliver té la Medalla de la Ciutat i els seus papers i alguns objectes estan disposats a l'Arxiu Històric de Sabadell.

Anys posteriors al seu trasllat a Barcelona, l'any 1939, Joan Oliver es veurà forçat a l'exili tal com explica Foguet i Boreu juntament amb Gassol i Bellet (2020, p.60). Primer anirà a França, on escriurà la primera versió del seu poema més mític "Corrandes d'exili" i, seguidament, anirà a Santiago de Xile, on el publicarà a la revista *Germanor*¹⁴ i, finalment, serà incorporat al llibre *Saló de tardor* (Quart, 1947). L'any següent, el 1948, Joan Oliver tornarà a Catalunya, tot i que hi ha diversos familiars de l'autor que afirmen que va ser el mateix any, segurament per una confusió amb l'arribada de la seva dona, Conxita Riera (Riera, 1992, pp.90). Durant els anys de retorn fins a la seva mort, el 18 de juny de 1986, Carbonell hi destaca el següent (2017):

Joan Oliver va adoptar «una determinada i clara actitud cívica», tal com declarà a la premsa arran de la concessió del Premi d'Honor de les Lletres Catalanes l'any 1970, i no va acceptar la legitimitat del franquisme ni del postfranquisme. [...] Armat amb la seva poesia satírica, Pere Quart va lliurar una lluita literària contra la dictadura franquista.

1.5. Obres de Joan Oliver rellevants per a la ruta literària escolar

En aquest apartat s'exposa la producció literària vinculada a l'etapa sabadellenca de Joan Oliver, com a base per a la proposta d'una ruta literària escolar. Això no comprèn només les obres escrites fins que marxà a Barcelona, sinó que també inclou les obres posteriors que en parlen de la infantesa o joventut. A més, s'adjunten un parell d'obres vinculades a la memòria democràtica, relacionades amb l'exili de l'autor o l'activisme antifrancuista.

Aquestes obres es presenten amb una combinació de comentari crític i una taula en la qual se sintetitzen les produccions clau, la seva contextualització i el seu potencial didàctic dins del recorregut escolar proposat; de manera que se'n pugui facilitar la lectura i aplicació.

Quant a les seves obres, Pere Quart hi ha deixat reflectida la seva visió del món i la seva vida. Tal com assenyala Roda (2000): "la millor biografia d'un poeta pot ser la seva obra. En el cas de Joan Oliver, l'única biografia possible és, exclusivament, la seva obra." Per això, Sabadell, en ser la ciutat natal de l'autor, és un

¹⁴ Revista mensual a Xile publicada per catalans republicans exiliats durant la Guerra Civil (Camplà et al., 1912).

dels elements que més petjada ha deixat. A més, el fet de pertànyer a la Colla de Sabadell crea un vincle més fort i significatiu amb la ciutat. És indispensable, per tant, emprar les seves obres dins de la ruta com a mitjà per entendre el seu pensament i rellevància. A partir de la relació que guarden les creacions literàries amb l'espai, es facilita i s'optimitza l'itinerari i, conseqüentment, l'experiència. Igualment, es pot posar èmfasi en l'etapa de l'exili com una mostra de les conseqüències de la dictadura. La crítica del feixisme és un tema recurrent, fet que es pot apreciar en obres com *Auca del pintor Dalí (La mare que el va parir!)* (Oliver, 1952)¹⁵, en què Oliver fa burla de la posició de Dalí davant el franquisme; *Les decapitacions* (Quart, 1934), obra poètica en la qual Pere Quart avisa del perill de les forces feixistes emergents com Benito Mussolini i Adolf Hitler¹⁶; o *Obra poètica* (Quart, 1999), antologia que recull un poema anomenat "R.S.P."¹⁷ sobre la mort de Francisco Franco, en què fa una crítica devastadora al seu règim.

Per tal de sistematitzar la informació i establir una base sòlida per a la construcció de la ruta, s'ha elaborat la taula 1.1. Aquest recull presenta, ordenades cronològicament (segons l'any de publicació), les obres més rellevants vinculades a la infantesa, la joventut i la memòria democràtica de Joan Oliver, tot indicant-ne el gènere literari i el motiu de la seva selecció. La taula no té una finalitat didàctica directa, sinó que constitueix una eina metodològica a partir de la qual es fonamentarà la proposta de ruta literària.

¹⁵ Vegeu l'annex 1.13 per als fragments de la crítica *Auca del pintor Dalí (La mare que el va parir!)*.

¹⁶ Vegeu a l'annex 1.14 els fragments en què s'aprecia aquesta crítica cap als dictadors.

¹⁷ Vegeu l'annex 1.15 per als fragments del poema "R.S.P."

Taula 1.1.

Selecció d'obres vinculades a la infantesa i joventut i la memòria democràtica

Títol	Any	Gènere	Motiu de la selecció
<i>Versos originals d'un fulano que mai ha sigut poeta anomenat Nauj Reviló i Serallac</i>	1914-1916	Poesia juvenil manuscrita	Reflex dels inicis literaris de l'autor
"Estival", <i>Diari de Sabadell</i>	1918	Poesia	Primer poema publicat per Oliver, premiat als Jocs Florals de Sabadell
<i>L'any que ve</i>	1925	Narrativa breu (amb la Colla de Sabadell)	Obra emblemàtica de la Colla de Sabadell
<i>Una tragèdia a Lil·liput</i>	1928	Narrativa breu	Primer llibre publicat per Oliver
<i>Les decapitacions</i>	1934	Poesia	Primera obra poètica en la qual Joan Oliver fa servir el pseudònim de Pere Quart
<i>La fam</i>	1938	Teatre	Exemple de l'experimentació en el teatre de Joan Oliver com a dramaturg
<i>Saló de tardor</i> , "Corrandes d'exili"	1947	Poesia	Poemari publicat pel mateix autor durant el seu exili a Xile
<i>Auca del pintor Dalí (La mare que el va parir!)</i>	1952	Poesia	Crítica intel·lectual a l'actitud passiva del pintor Salvador Dalí davant el franquisme
<i>Circumstàncies</i> "Edat Antiga" i "Prehistòria"	1968	Poesia	Poemes amb referències a la infantesa d'Oliver des que era un nadó
<i>Poesia Empírica</i> , "Els meus anys"	1981	Poesia	Poema referent a la infantesa d'Oliver
<i>Temps, Records</i>	1991	Narrativa	Flux de narracions que evoquen experiències de la infància d'Oliver
<i>Obra poètica</i> , "R. S. P."	1999	Poesia	Mostra l'actitud de Pere Quart davant el franquisme i la figura del dictador

Nota. Tant *Temps, records* com *Obra poètica* són obres pòstumes. La primera recopila textos memorialístics inèdits d'Oliver i va ser publicada per la Fundació La Mirada. La segona forma part del volum d'*Obres completes* editat per Proa el 1975, reeditat i ampliat el 1999 amb textos inèdits.

Capítol 2. Els itineraris literaris com a recurs educatiu

Aquest capítol analitza el concepte d'itinerari cultural i literari com a eina educativa, a partir del marc teòric existent i de l'estudi de dues rutes literàries de referència. L'objectiu és establir uns criteris clars per a la futura proposta de ruta literària centrada en Joan Oliver. En primer lloc, es definirà què és un itinerari cultural, quins elements el caracteritzen i quina metodologia se'n recomana per al disseny. Tot seguit, s'abordarà el concepte de ruta literària com a subtipus específic, i finalment, s'analitzaran dues rutes concretes com a models de referència.

2.1. El concepte d'itinerari cultural segons l'ICOMOS i el Consell d'Europa

Aquest apartat es fonamenta en la *Carta dels Itineraris Culturals* elaborada pel Comitè Internacional d'Itineraris Culturals (CIIC, 2008), que forma part de l'ICOMOS (International Council of Monuments and Sites), entitat consultiva de la UNESCO especialitzada en la conservació i promoció del patrimoni cultural. També es tenen en compte aportacions del Consell d'Europa. A partir d'aquest document, s'hi exposen la definició d'itinerari cultural, els seus elements constitutius i els criteris metodològics recomanats per al seu desenvolupament adequat.

2.1.1. Definició general i criteris de valoració

Segons el CIIC (2008, p.2), un itinerari cultural es defineix com: "Toda vía de comunicación terrestre, acuática o de otro tipo, físicamente determinada y caracterizada por poseer su propia y específica dinámica y funcionalidad histórica al servicio de un fin concreto y determinado"¹⁸.

A partir d'aquesta definició, un itinerari cultural ha de complir alguns requisits essencials. D'una banda, ha de propiciar l'intercanvi d'idees i valors entre persones o comunitats, de manera que generi una influència cultural significativa. De l'altra, ha d'articular una xarxa d'elements patrimonials que vinculin la ruta amb la història dels territoris pels quals transcorre.

2.1.2. Components estructurals d'un itinerari cultural

A partir d'aquesta definició, el CIIC (2008) identifica diversos components estructurals que caracteritzen un itinerari cultural. Els principals són:

¹⁸ En traducció al català: *Qualsevol via de comunicació terrestre, aquàtica o d'un altre tipus, físicament determinada i caracteritzada per posseir una dinàmica i funcionalitat històrica pròpies, al servei d'una finalitat concreta i específica.*

- **Context:** El context cultural o natural al qual l'itinerari aporta l'enriquiment.
- **Contingut:** Els elements que configuren la ruta, ja siguin urbans (edificis històrics, instal·lacions i altres construccions) com el mateix camí.
- **Valor de conjunt compartit:** L'itinerari és un bé cultural que aporta coneixements i valors, i requereix la participació de la comunitat, establint una vinculació cultural i emocional amb el territori.
- **Caràcter dinàmic:** L'interès humà per la tradició i el patrimoni, articulat al voltant del fil conductor de l'itinerari.
- **Entorn:** L'espai natural o cultural que emmarca l'itinerari i li confereix ambient, caracterització i delimitació territorial.

Finalment, el Consell d'Europa (2015) estableix uns criteris específics per a l'aprovació i certificació dels itineraris culturals. Aquests criteris inclouen que el tema representi els valors europeus¹⁹ i posi en relleu la història i el patrimoni. Igualment, es requereix que els itineraris promoguin projectes innovadors en àmbits com el turisme, la recerca científica, l'intercanvi cultural i el desenvolupament sostenible.

2.1.3. Orientacions metodològiques per al seu disseny

Un cop definits els elements i criteris essencials, cal establir les orientacions metodològiques per al disseny d'un itinerari cultural. El CIIC (2008) proporciona un llistat de passos per al seu correcte desenvolupament.

En primer lloc, s'ha de fer una investigació exhaustiva sobre el tema i buscar la participació de l'Estat o donants particulars per finançar la ruta i la seva gestió. Tot seguit, s'ha d'elaborar un inventari i uns plans de mesura per garantir la protecció de l'itinerari davant de possibles impactes negatius com l'ús indegut. Finalment, és necessària la participació del públic, com per exemple l'alumnat en cas de tenir un ús pedagògic.

A partir d'aquests elements metodològics, en el següent apartat s'analitza la ruta literària com a subtipus específic dels itineraris culturals, amb l'objectiu de comprendre millor el seu potencial com a instrument educatiu.

¹⁹ Els valors europeus són aquells que garanteixen la protecció dels drets humans, la democràcia, la llibertat o la igualtat (Unió Europea, 2007).

2.2. La ruta literària com a subtipus: especificitats i objectius educatius

La ruta literària constitueix un subtipus específic dins dels itineraris culturals. Com en altres itineraris, també es busca promoure la història i el patrimoni cultural d'un indret. En aquest cas, segons Sánchez (2020) o l'Ajuntament d'Oviedo (2022), una ruta literària és un conjunt d'espais vinculats amb un autor i la seva obra, ja sigui mitjançant la recreació de la seva vida o a través dels escenaris presents en les seves creacions. Per això, cal recollir un seguit de dades sobre els literats i sobre les seves produccions literàries. Alhora, persegueix l'objectiu de transmetre coneixements sobre l'autor i d'apropar la literatura a la població, tot reforçant el valor sentimental i patrimonial associat als espais. Un cop establert el marc conceptual, a continuació s'analitzen dues rutes de referència que poden servir de model per al present projecte.

2.3. Models consolidats de rutes literàries

En aquest apartat es descriuen dues rutes literàries que serviran de base metodològica per establir pautes i criteris que permetin determinar el disseny de la proposta *Joan Oliver i Sabadell*. Les dues rutes seleccionades guarden relació amb l'autor del treball pel fet de correspondre a autors catalans contemporanis. Així mateix, són considerades propostes de qualitat segons els criteris definits per Güell (2024), ja que presenten la narrativa que conforma l'itinerari amb l'objectiu de donar a conèixer llocs, autors o temes concrets i ofereixen una experiència tant *in situ* com digital amb incentius i adaptacions que enriqueixen la vivència dels participants. Per tant, totes dues rutes són un model de referència pel disseny d'un itinerari literari.

2.3.1. Ruta literària de Miquel Martí i Pol a Roda de Ter

Al municipi de Roda de Ter, la Fundació Miquel Martí i Pol (2024) ha impulsat un itinerari cultural dedicat a l'estudi i difusió de la trajectòria vital i literària de l'autor. Durant les dues hores que dura la ruta, es repassen els fets més importants de la seva vida (des de la infància fins a la postguerra), les obres més rellevants i la seva importància en el patrimoni català.

La ruta presenta tres variants per adaptar-se a diferents públics: una general per a les famílies i dues en l'àmbit educatiu: una per a primària i l'altra per a secundària. A més, hi ha incloses altres opcions com el club de lectura, la zona de jocs o la visita al jaciment arqueològic de l'Esquerda. A la pàgina web també hi ha informació de l'autor, imatges dels diferents tipus de rutes i un espai per sol·licitar la reserva per la ruta. Tot seguit, es resumeixen les rutes disponibles.

–**Ruta general:** Recomanada per a grups de 15 persones, recorre vuit punts que sintetitzen la vida de l'autor, acompanyats de lectures que cohesionen l'itinerari (casa natal, la Blava, passeig del riu, capella del Sòl del Ter, escola parroquial, plaça del Poeta i cementiri).

–**Ruta per a primària:** Recorre els mateixos punts que la ruta general amb l'acompanyament d'un guia per cada grup aula i de lectures poètiques de l'autor–facilitades al professorat prèviament per treballar-les a l'aula–.

Figura 2.1.

Ruta de Miquel Martí i Pol general

Nota. Grup de visitants a la ruta general

Font: <https://shre.ink/oWK3>

Figura 2.2.

Ruta de Miquel Martí i Pol escolar

Nota. Guia llegint el poemari per a l'alumnat

Font: <https://shre.ink/oWK3>

–**Ruta per a secundària:** Mateixa dinàmica que la ruta per a primària, però compta amb una adaptació del recull de poemes. En aquest cas, la fundació recomana una lectura emmarcada en l'entorn de l'autor perquè els alumnes tinguin nocions prèvies a la ruta.

–**Ruta més club de lectura:** Recomanada per a grups de 15 persones, recorre els mateixos punts que les variants anteriors i es tracten els poemes adreçats al club de lectura, adaptat per nivells.

–**Ruta més zona de jocs:** Variant de les rutes per primària i secundària amb activitats lúdiques de contextualització.

–**Ruta més visita a l'Esquerda:** Mateix recorregut que el de la ruta general amb una visita addicional al jaciment arqueològic de l'Esquerda per la seva proximitat amb el cementiri.

2.3.2. Ruta literària de Josep Pla a Palafrugell i altres escenaris

La Fundació Josep Pla (2018) ha dissenyat un conjunt de rutes literàries per donar a conèixer els espais més significatius de la vida i obra de l'autor. Inicialment centrades a Palafrugell, però actualment ampliades a

altres indrets com l'Escala, Barcelona, Palma i, virtualment, París. Aquests llocs estan vinculats a l'autor sobretot perquè s'han descrit en les seves obres. A més, també inclou una variant titulada "Josep Pla, cuina i paisatge", que proposa un final de ruta amb un àpat a un restaurant de la zona.

Totes les rutes es duen a terme amb grups d'entre 15 i 25 persones i tenen una durada variable, que va d'una hora i quart fins a dues hores i mitja aproximadament. Els itineraris es distribueixen en diferents escenaris:

–**Palafrugell i l'Empordà.** Inclouen un ampli recorregut per municipis com Palafrugell, Calella, Cadaqués, Sant Feliu de Guíxols o la serra de Tramuntana. En aquestes parades es repassen episodis significatius de la vida de l'autor i la manera com el paisatge empordanès impregna la seva obra. Una de les aturades més destacades és a la platja del Canadell, on es revisen els paisatges estiuencs de la joventut de Pla i la seva relació amb altres figures locals. Tal com escriu a *El quadern gris* (Pla, 2012, p.128): "Al Canadell es produeix, entre les famílies, una certa promiscuïtat. Des de fa molts anys que hi va la mateixa gent. Això fa que gairebé tot se sàpiga..."

–**Barcelona, Palma i Girona.** En aquestes ciutats s'ofereixen rutes urbanes més extenses (d'unes dues hores aproximadament), centrades en l'etapa de formació i els primers passos de Pla com a periodista. A Barcelona, per exemple, la ruta comença al pis on vivia l'autor i es complementa amb fragments d'*El quadern gris* (Pla, 2012) on descriu les sensacions de jove estudiant a la Rambla de Catalunya:

Quan arribava al carrer –tenir la clau de la porta del carrer no oferia cap dificultat– l'aire fresc em retornava.

Baixava rambla de Catalunya avall, però al cap de dues o tres travessies es presentava sempre la mateixa pregunta:

–Bé. Però ara ¿què faràs?, ¿on iràs?

Sortia amb molt pocs diners a la butxaca –és dir, amb els diners que tenia habitualment: pràcticament pelat.

–**París (ruta virtual).** A través de l'espai web del Mapa Literari Català (Generalitat de Catalunya, 2006), es poden visitar arreu del món rutes associades a autors catalans. Cada punt dels itineraris ofereix un text de l'autor (amb opció d'escoltar el fragment en àudio), com és el cas de la ruta de Josep Pla amb la seva obra *Sobre París i França* (Pla, 1967, p.103), en què l'autor descriu el paisatge parisenc que es contempla des del Museu del Louvre:

Si des d'alguna de les finestres adients del Museu del Louvre o des d'alguna del Ministeri de Finances, que forma l'ala del vell palau sobre la rue de Rivoli, edifici que ara, de vegades, freqüento perquè M. Brousse, el sots-secretari, té la generositat de rebre'm, es contempla el panorama urbà que ofereix la cour central de l'al·ludit palau, l'arc immediat, deliciós, de color de rosa, del Carrousel, els jardins de les Tulleries, la plaça de la Concòrdia, amb l'obelisc egipci central al mig que Napoleó portà d'Egipte, els Camps Elisis sobre la perspectiva de l'arc de Triomf de l'Estrella, l'efecte és inoblidable, perquè hom té la sensació de trobar-se davant d'una de les creacions de l'urbanisme més nobles, greus i intel·ligents del món que coneixem.

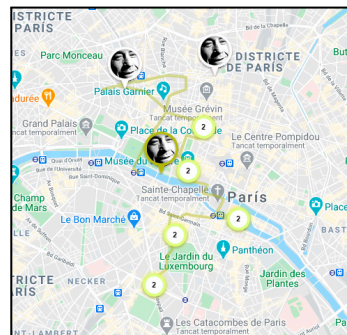
Figura 2.3.
Ruta de Josep Pla al Canadell

Nota. Parada de la ruta a la platja del Canadell.

Font: <https://shre.ink/oWK7>

Figura 2.4.
Ruta virtual de Josep Pla a París

Nota. Exemple de punt literari al Mapa Literari Català.

Font: <https://shre.ink/oWK7>

2.3.3. Comparació de les dues propostes analitzades

El contrast entre les rutes de Miquel Martí i Pol i de Josep Pla permet identificar patrons comuns i diferències que resulten útils per al disseny d'una nova proposta. Per tal de visualitzar aquests aspectes, s'ha elaborat la taula 2.1, que sintetitza les característiques més rellevants de cadascuna. Aquesta comparació facilita comprendre el ventall d'opcions que ofereixen les rutes literàries, tant pel que fa a durada i públics com a adaptacions, i serveix com a base metodològica per a la futura ruta dedicada a Joan Oliver.

Taula 2.1.
Comparació de les rutes literàries de Miquel Martí i Pol i Josep Pla

Ruta	Miquel Martí i Pol	Josep Pla
Lloc	Roda de Ter	Pobles catalans com Palafrugell o Sant Feliu de Guíxols. Ciutats importants com Palma o Barcelona
Durada	2 hores	1 hora les que passen pels pobles i les rutes a les grans ciutats arriben fins a les 2 hores 30 minuts
Públics	Grups adults de 15 persones i grups escolars (primària i secundària)	Grups adults de 15 a 25 persones
Adaptació	Rutes amb variacions: Club de lectura, visita a l'Esquerda i la zona de jocs	Hi ha l'opció de "Josep Pla, cuina i paisatge" i suport virtual a París
Suport institucional	Fundació Miquel Martí i Pol	Fundació Josep Pla
Materials complementaris	Dossier amb les obres a la ruta escolar i mostrar d'obres a la resta de visitants.	La mateixa pàgina web que compta amb informació i hi ha plaques

Nota. Síntesi de les principals característiques de les rutes literàries de Miquel Martí i Pol i Josep Pla.

L'exposició de continguts d'aquest capítol, i especialment la taula comparativa anterior, mostra l'àmplia varietat d'opcions i variants que es poden consolidar en un itinerari literari: la durada, el públic destinatari i les adaptacions que s'ofereixen per dinamitzar o enriquir la proposta. Tanmateix, més enllà de comptar amb una base sòlida per crear una ruta centrada en Joan Oliver, és necessari conèixer què implica i quina influència té en la memòria de la ciutat, amb la finalitat d'aconseguir un fort impacte entre l'alumnat. Per aquest motiu, el capítol següent aborda aquesta perspectiva transversal que, juntament amb la consolidació de coneixements sobre rutes literàries, ha de permetre l'elaboració d'una ruta literària pròpia que incorpori totes aquestes qualitats.

Capítol 3. Literatura, territori i memòria: fonaments per a l'educació patrimonial

Les rutes literàries no només són recorreguts geogràfics vinculats a textos, sinó també recursos pedagògics que articulen tres dimensions fonamentals: la literatura com a forma de representació simbòlica, el territori com a espai d'experiència i la memòria com a eina per comprendre el passat. En el cas de Joan Oliver, el seu vincle amb la ciutat de Sabadell i la seva trajectòria com a intel·lectual compromès ofereixen una oportunitat privilegiada per explorar aspectes de la memòria històrica i del patrimoni literari local que poden resultar especialment rellevants per a l'alumnat.

3.1. Educació patrimonial i construcció d'identitat local

L'educació patrimonial ha esdevingut, en les darreres dècades, una línia estratègica dins l'àmbit educatiu, especialment en societats que aspiren a una ciutadania crítica i arrelada al seu entorn. Tradicionalment concebuda com una eina per transmetre coneixements històrics i culturals, ha evolucionat cap a un model més participatiu, que afavoreix la implicació activa dels alumnes en la interpretació del patrimoni. Segons Cuenca-López et al. (2020), el valor pedagògic del patrimoni no rau únicament en la seva funció informativa, sinó en la seva capacitat de generar emocions, vincles identitaris i consciència col·lectiva.

Aquest creixement s'ha vist impulsat tant per plans institucionals promoguts per governs i organismes internacionals com la UNESCO, com per la consolidació de xarxes de col·laboració entre centres educatius i equipaments patrimonials (museus, arxius, centres d'interpretació, etc.). L'objectiu comú és apropar el patrimoni –material i immaterial– a les aules i fomentar que les noves generacions esdevinguin agents actius en la seva preservació i difusió.

Les rutes literàries, en aquest context, esdevenen una eina especialment útil per connectar patrimoni i territori mitjançant el llenguatge narratiu. No es tracta només d'identificar llocs, sinó de "llegir" l'espai a través dels relats que l'han travessat. Tal com apunten Saez et al. (2021), la memòria i la narrativa contribueixen a construir una consciència col·lectiva del passat que pot transformar el territori en lloc significatiu per a la ciutadania. En el cas de Sabadell, el vincle vital i literari de Joan Oliver amb espais com el carrer del Jardí, el Casino dels senyors o la redacció del *Diari de Sabadell* ofereix un punt de partida idoni per construir una identitat local a partir de la memòria compartida.

Aquesta visió coincideix amb les línies marcades pel *Pla de Memòria Democràtica de Catalunya* (Generalitat de Catalunya, 2022) i pel *Programa de Memòria Democràtica de Sabadell* (Ajuntament de Sabadell, 2023), que reconeixen el paper clau dels centres educatius en la transmissió activa del patrimoni cultural i històric. En aquest sentit, una ruta literària com la que es proposa en aquest treball no només reforça el coneixement d'un autor rellevant com Joan Oliver, sinó que també promou una educació arrelada al territori i compromesa amb els valors democràtics.

3.2. La literatura com a eina per treballar la memòria històrica

La literatura no només reflecteix la realitat d'un temps i un espai, sinó que contribueix a construir-ne la memòria. En contextos de violència, repressió o exili, l'expressió literària esdevé un recurs fonamental per preservar el record dels fets, donar veu als silenciats i generar una consciència crítica davant del passat. En aquest sentit, com assenyala Corretger (2016), durant períodes com la Guerra Civil o la dictadura franquista, molts escriptors van convertir les seves obres en espais de resistència simbòlica, en què es documentava la censura, s'evidenciava la repressió i es mantenia viva la cultura catalana.

Joan Oliver n'és un exemple paradigmàtic. La seva trajectòria vital i literària recorre moments claus del segle XX: des de la dictadura de Primo de Rivera fins a l'exili republicà i la llarga etapa del franquisme. El poema "Corrandes d'exili" (Quart, 1947), escrit durant la seva estada a França, constitueix una de les peces més representatives del testimoni literari de l'exili català. En aquesta composició, Oliver expressa amb lucidesa el dolor de l'absència, la pèrdua de la pàtria i la incertesa del retorn. També destaca *Les decapitacions* (Quart, 1934), un llibre de poesia crítica i irònica escrit abans de la guerra, en què anticipa, des del sarcasme, la fragilitat de les estructures de poder i les tensions socials de l'època.

Altres textos com *Oda a Barcelona* (Quart, 1969) o les cartes recollides a *Joc de cartes: 1948-1984* (Oliver & Ferrater, 1988) participen també d'aquesta funció de memòria: evoquen una ciutat ferida, però també la voluntat de reconstruir el sentit col·lectiu a través de la paraula. En aquestes cartes, Joan Oliver ofereix una mirada lúcida i crítica sobre la situació de Catalunya durant la postguerra, l'exili, la censura i el desencís de la transició. El seu testimoni, combinat amb ironia i compromís, traça un relat vital i històric d'una època convulsa. Tal com afirma Resina (2017), la memòria cultural no és només una evocació del passat, sinó una manera d'entendre el present i projectar el futur: una memòria activa, que interpel·la.

Tot plegat justifica la incorporació de la figura i l'obra de Joan Oliver a un projecte educatiu com una ruta literària escolar. La seva producció poètica i prosística, que combina la ironia amb una crítica lúcida de la història contemporània de Catalunya, ofereix una aproximació rica i compromesa a la memòria del segle XX. Aquesta dimensió literària, que oscil·la entre el testimoni personal i la denúncia col·lectiva, esdevé una eina poderosa per treballar la memòria democràtica. La seva inclusió en el *Programa de Memòria Democràtica de Sabadell* (Ajuntament de Sabadell, 2023) reforça la necessitat de recuperar la seva veu com a part del patrimoni històric i cultural del país, especialment per a les noves generacions, que, tot i no haver viscut aquells fets, en poden entendre les conseqüències a través de la literatura.

3.3. Vinculació emocional, rellevància educativa i significació per a l'alumnat

La proposta d'un itinerari centrat en la figura de Joan Oliver s'inscriu plenament en les metodologies d'aprenentatge significatiu i interdisciplinari, que situen l'estudiant com a protagonista del procés educatiu. El treball amb espais reals i textos que evoquen experiències properes afavoreix l'establiment de vincles entre coneixement, emoció i identitat. Tal com assenyalava Ausubel et al. (1978), el factor més important que influeix en l'aprenentatge és allò que l'alumne ja sap; per aquest motiu, partir de referents locals facilita la implicació activa i la construcció de significats amb valor personal i comunitari.

Des d'un punt de vista metodològic, la ruta literària afavoreix un enfocament actiu i transversal. Pot integrar-se dins el treball per a projectes, fomentar la lectura en veu alta, estimular la producció oral i escrita, i obrir espais de debat crític. A més, connecta amb diverses àrees del currículum –llengua i literatura, ciències socials, educació en valors i arts visuals–, fet que contribueix al desenvolupament de competències clau com la consciència històrica, la comunicació, l'autonomia, el pensament crític i l'arrelament al territori (Departament d'Educació, 2022).

Un altre aspecte rellevant és la seva capacitat per promoure la *memòria democràtica* des de l'experiència directa: caminar pels carrers que van formar part de la biografia de Joan Oliver, llegir fragments de "Corrandes d'exili" al peu del *Diari de Sabadell*, o debatre sobre la censura en espais on es va exercir la resistència cultural, són formes potents de connectar el passat amb el present. En aquest sentit, la literatura no s'ensenya com un corpus tancat, sinó com una eina per interpretar el món i posicionar-s'hi.

Aquesta proposta també té un valor inclusiu i identitari. Els alumnes no només descobreixen una figura rellevant de la literatura catalana, sinó que l'aprecien com a part del seu paisatge cultural quotidià. El fet de veure's representats en els espais i discursos del projecte els permet reconèixer-se com a subjectes actius dins la història i la cultura del seu territori. Aquest procés pot contribuir, a mitjà termini, a consolidar una ciutadania més compromesa, informada i emocionalment vinculada al patrimoni col·lectiu i situa la ruta literària de Joan Oliver com una eina pedagògica capaç d'articular educació, memòria democràtica i arrelament al territori.

Bloc II. Disseny, desenvolupament i valoració de la proposta

Aquest segon bloc constitueix la part aplicada del treball i representa la transició entre els fonaments teòrics exposats al Bloc I i la concreció pràctica de la proposta didàctica. D'acord amb l'enfocament qualitatiu i interpretatiu definit a la introducció, s'hi recull el procés complet de disseny, desenvolupament i valoració de la ruta literària *Joan Oliver i Sabadell*, concebuda com a recurs educatiu adreçat principalment a alumnat de secundària.

L'exposició s'inicia amb la diagnosi prèvia i amb la definició dels objectius didàctics específics, així com amb la caracterització del grup destinatari i del context d'aplicació. A continuació, es descriu el procés de disseny de l'itinerari, incloent-hi els criteris de selecció dels espais i fragments literaris, l'itinerari planificat i els materials de suport creats per a la seva difusió. El bloc incorpora també la presentació de la producció final, consistent en l'enregistrament dramatitzat d'una part de la ruta, plantejat com a recurs audiovisual amb finalitat pedagògica.

Finalment, es proposen uns criteris de qualitat i uns instruments de valoració que permeten avaluar la proposta i identificar possibles millores, obrint la porta a futures adaptacions i transferències en altres contextos educatius.

Capítol 4. Justificació de la proposta didàctica

Aquest capítol aborda la qüestió sobre la importància i la necessitat de dur a terme la proposta didàctica. Per fer-ho, s'analitza, en primer lloc, el context educatiu i el perfil de l'alumnat al qual s'adreça. També es presenta una diagnosi inicial sobre el coneixement que els estudiants tenen de Joan Oliver i de la seva relació amb la ciutat de Sabadell.

A partir d'aquesta diagnosi, s'exposen els objectius didàctics específics que guien el projecte i es defineix el marc d'aplicació de la ruta. Tot plegat serveix per establir les bases pedagògiques necessàries abans de passar al disseny i al desenvolupament de l'itinerari.

4.1. Diagnosi prèvia de l'alumnat

Context i metodologia de l'enquesta

Per justificar la necessitat de la proposta es va dur a terme una enquesta diagnòstica adreçada a alumnat de l'ESO d'un institut públic de Sabadell. L'instrument, administrat en format paper, es va aplicar a un grup escollit aleatòriament de cada nivell (1r, 2n, 3r i 4t) amb l'objectiu de garantir una mostra prou variada que funcionés únicament com a mostra orientativa. Les qüestions se centraven en el grau de coneixement de Joan Oliver, les seves obres i la seva vinculació amb la ciutat²⁰ i enuncien, a partir d'aquests ítems, una pregunta relacionada amb un concepte clau de la investigació ("Colla de Sabadell", "Corrandes d'exili" o "Casal Pere Quart"). Les tres opcions possibles com a resposta eren: "Sí", "No" o "No ho sé" si no estaven segurs. A més, si la resposta era afirmativa havien de posar una breu explicació per poder validar-la.

Les respostes es van traspasar a un full de càlcul per facilitar-ne el tractament i la realització d'un petit estudi estadístic amb el mateix full i la interfície Jamovi per poder realitzar els diferents càlculs. La decisió d'utilitzar un format analògic respon a la voluntat de reduir el risc de consultes externes durant l'ompliment del qüestionari i, per tant, d'obtenir dades més fiables.

Grandària i distribució de la mostra

L'enquesta va recollir un total de 1261 respostes, que corresponen a 97 alumnes (ja que cada alumne havia de contestar tretze ítems). La taula 4.1 mostra la distribució de l'alumnat enquestat per nivell i el pes relatiu respecte al conjunt de l'ESO, que al centre suma prop de 600 estudiants.

Taula 4.1.

Nombre d'alumnes enquestats per nivell i pes sobre el total de l'ESO

Nivell	Alumnes enquestats	% sobre el total de la mostra	% sobre total del nivell*
1r ESO	26	26,8 %	~17 %
2n ESO	31	32,0 %	~21 %
3r ESO	25	25,8 %	~17 %
4t ESO	15	15,5 %	~10 %
TOTAL	97	100 %	~16 %

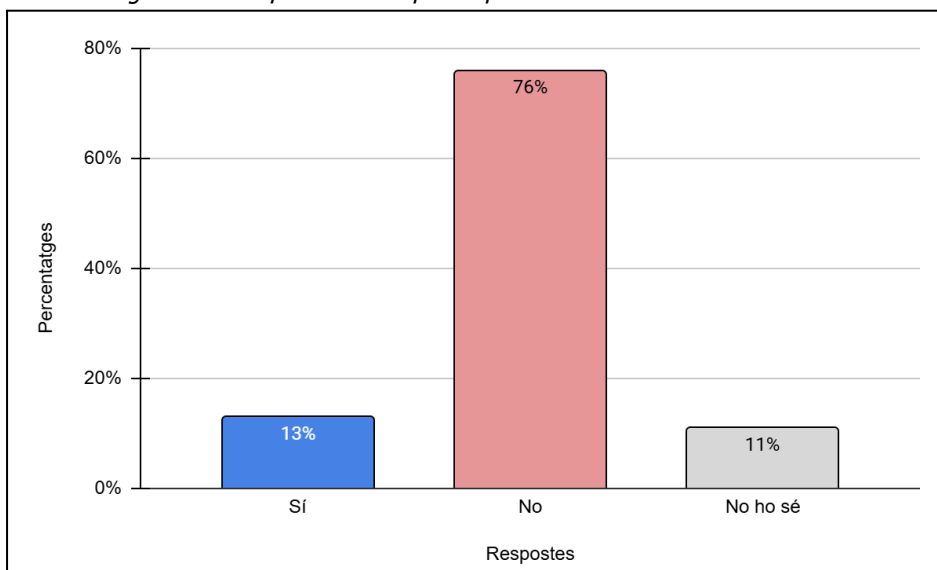
Nota. El nombre d'alumnes participants per nivell s'ha estimat dividint el total de respostes entre els tretze ítems del qüestionari.

²⁰ Vegeu a l'annex 2 un exemple de resposta d'un alumne de 4t d'ESO a l'enquesta.

Resultats globals de respostes

Abans d'entrar en el detall dels blocs, es va calcular la distribució global de respostes²¹. Els resultats mostren un predomini aclaparador de les respostes negatives (“No”), que representen prop del 76 % del total, davant d'un 13 % de respostes afirmatives i un 11 % de respostes de desconeixement explícit (“No ho sé”). Aquest patró, que es repeteix en tots els cursos, confirma la diagnosi inicial de desconeixement generalitzat (vegeu figura 4.1).

Figura 4.1.
Distribució global de respostes a l'enquesta per nivell educatiu

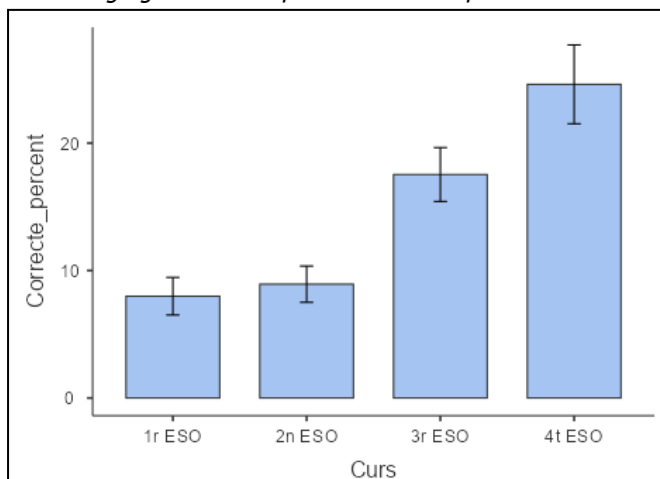
Nota. Cada alumne va respondre tretze preguntes, de manera que els valors representen respostes i no individus.

Evolució global del coneixement per curs

També es va calcular el percentatge global de respostes correctes per curs. Els resultats indiquen una progressió constant: del 8 % a 1r d'ESO fins a gairebé el 27 % a 4t d'ESO, amb un increment especialment notable a partir de 3r d'ESO, quan l'alumnat treballa específicament el poema “Corrandes d'exili” en la matèria de català (vegeu figura 4.2).

²¹ En relació amb la pregunta 10, sobre el Casino dels Senyors, es considera que pot haver-hi un biaix en la resposta perquè l'alta quantitat de resultats positius (“Sí”) és massa elevada en comparació amb altres preguntes que s'hi vinculen, com la 7 –sobre “La Colla de Sabadell”–; probablement, per la manca d'una pregunta oberta de verificació. Això pot alterar una mica els resultats globals.

Figura 4.2.
Percentatge global de respostes correctes per nivell educatiu

Nota. Es mostra el percentatge mitjà de respostes correctes respecte al conjunt d'ítems de l'enquesta per a cada nivell. Cada alumne aporta tretze respostes.

Resultats per blocs temàtics

Amb la finalitat de simplificar l'anàlisi i evitar una dispersió excessiva de dades, les tretze preguntes de l'enquesta es van agrupar en tres blocs temàtics: un *bloc literari* (P1–P6), centrat en el coneixement de Joan Oliver, del pseudònim Pere Quart i de la seva obra (vegeu Bloc I, cap. 1 i 1.5); un *bloc de context cultural* (P7–P9), relacionat amb la Colla de Sabadell i altres autors del període (vegeu Bloc I, cap. 1.3 i 1.4); i un *bloc patrimonial* (P10–P13), dedicat a elements de la ciutat vinculats a l'autor (vegeu Bloc I, cap. 1 i 3). Per a cada bloc es va calcular un percentatge de coneixement, definit com el nombre de respostes correctes entre el conjunt d'ítems corresponents.

Els resultats mostren diferències notables segons el bloc temàtic. En l'àmbit literari, el percentatge de respostes correctes augmenta de manera progressiva del 4,5% a 1r d'ESO fins al 37,8 % a 4t d'ESO. En el bloc de context cultural, després d'uns percentatges baixos a 1r i 2n d'ESO (per sota del 7 %), hi ha un increment a 3r d'ESO (21,3 %), seguit d'una davallada a 4t (15,6 %). Finalment, en el bloc de patrimoni sabadellenc, el coneixement es manté baix i estable en tots els cursos (entre el 10 i el 15 %), sense mostrar una evolució clara. Aquests resultats es recullen a la taula 4.2.

Taula 4.2.

Percentatge de respostes correctes segons bloc i nivell educatiu

Curs	Bloc	N_ Respostes_ Total	Correcte_percent
1r ESO	Literatura	156	4,49 %
	Context cultural	78	6,41 %
	Patrimoni	104	14,4 %
2n ESO	Literatura	186	6,45 %
	Context cultural	93	5,38 %
	Patrimoni	124	15,3 %
3r ESO	Literatura	150	20,7 %
	Context cultural	75	21,3 %
	Patrimoni	100	10,0 %
4t ESO	Literatura	90	37,8 %
	Context cultural	45	15,6 %
	Patrimoni	60	11,7 %

Nota. N indica el nombre total de respostes recollides en aquell bloc i nivell en funció dels alumnes que han participat en l'enquesta (vegeu taula 4.1). Els percentatges corresponen al nombre de respostes correctes dins del conjunt de preguntes de cada bloc.

4.2. Objectius didàctics específics

Els resultats de la diagnosi prèvia confirmen la necessitat d'una intervenció pedagògica que faci visible la figura de Joan Oliver i reforci la connexió entre literatura, context cultural i patrimoni local. En aquest marc, la ruta literària *Joan Oliver i Sabadell* es planteja amb un conjunt d'objectius didàctics específics que orienten el seu disseny i aplicació.

En primer lloc, es vol donar a conèixer la vida i l'obra de Joan Oliver a l'alumnat de secundària, tot posant en relleu el valor literari i cívic de la seva trajectòria. En segon lloc, es pretén establir vincles entre la literatura i l'espai urbà de Sabadell, de manera que els estudiants relacionin els textos amb els llocs que els evocuen. En tercer lloc, la ruta busca fomentar una mirada crítica sobre la memòria democràtica, a partir de l'anàlisi d'episodis de censura, repressió i exili vinculats a l'autor. Finalment, es vol potenciar la motivació lectora i la participació activa de l'alumnat mitjançant experiències vivencials, com ara itineraris, dramatitzacions i materials audiovisuals.

Aquests objectius s'alineen amb l'objectiu general de la recerca –dissenyar i aplicar una ruta literària interdisciplinària– i responen a les mancances detectades en la diagnosi prèvia.

4.3. Perfil del grup destinatari i context d'aplicació

El grup destinatari principal de la proposta és l'alumnat de l'etapa de secundària obligatòria dels instituts de Sabadell. La ruta ha estat concebuda prioritàriament per a aquest col·lectiu, però el seu disseny flexible permet que, segons com es plantegi, també sigui vàlid en altres nivells educatius i contextos formatius. Tot i que la diagnosi prèvia s'ha realitzat en un institut concret com a prova pilot per valorar la viabilitat de la proposta, la ruta està pensada perquè pugui ser implementada en qualsevol centre de la ciutat.

L'institut on s'ha dut a terme la diagnosi prèvia és un centre públic situat al barri de Gràcia, en una zona relativament cèntrica de Sabadell. Bona part del seu alumnat viu al centre de la ciutat i coneix de prop l'entorn urbà on va viure Joan Oliver i on se situa part de la ruta. Això, juntament amb el fet que moltes famílies tenen arrels a la ciutat, facilita que els estudiants disposin d'un cert coneixement del context històric i cultural local. Aquesta realitat, però, contrasta amb altres instituts de barris més perifèrics, en què la presència de famílies d'origen estranger és més elevada i el vincle amb el patrimoni literari i cívic de la ciutat resulta menys directe. En aquest sentit, la proposta no només és pertinent en el centre on s'ha fet la prova, sinó que guanya encara més rellevància com a eina transferible i útil per preservar la memòria literària i democràtica en el conjunt d'instituts de Sabadell.

El context d'aplicació de la ruta és doble. D'una banda, es tracta d'un espai urbà: els carrers, edificis i places vinculades a la trajectòria vital i literària de Joan Oliver, que permeten un aprenentatge presencial del patrimoni cultural. De l'altra, s'inscriu en un marc escolar: la ruta pot integrar-se dins de diferents matèries (Català, Història o Valors ètics) i complementar projectes d'educació patrimonial i de memòria democràtica ja presents als instituts de la ciutat.

A més, tots els instituts de Sabadell participen en programes municipals com *Ciutat i Escola* (Ajuntament de Sabadell, 2025), que fomenta la col·laboració amb entitats i serveis educatius locals. Aquest marc institucional contribueix a reforçar la viabilitat i la potencial ampliació de la proposta a tots els centres de secundària de la ciutat.

En conjunt, el perfil del grup destinatari i el context d'aplicació evidencien la idoneïtat pedagògica, cultural i social de la proposta. A partir d'aquest marc, el següent capítol presenta el disseny de la ruta literària *Joan Oliver i Sabadell*, amb els criteris de selecció dels punts i fragments que en constitueixen l'eix central.

Capítol 5. Disseny de la ruta literària *Joan Oliver i Sabadell*

Aquest capítol presenta el procés de disseny, planificació i desenvolupament de la ruta literària *Joan Oliver i Sabadell*. En primer lloc, s'hi exposen els punts i fragments literaris seleccionats per a l'itinerari i la planificació del recorregut amb la proposta adreçada als grups escolars. Tot seguit, es descriuen els materials de suport elaborats –com ara l'espai web, les plaques informatives, el tríptic i els vídeos amb lectures dramatitzades dels fragments–, i finalment s'exposen les estratègies de difusió plantejades amb l'objectiu de donar a conèixer i promocionar la ruta.

5.1. Criteris de selecció dels punts i dels fragments

En aquest apartat s'exposen els criteris que s'han seguit per seleccionar els punts i els fragments que estructuraven l'itinerari de la ruta literària, d'acord amb els fonaments establerts al Bloc I i a partir d'una recerca exhaustiva sobre Joan Oliver. Aquesta investigació s'ha basat, en primer lloc, en la consulta de documents de l'Arxiu Històric de Sabadell i en l'anàlisi d'articles, revistes i llibres especialitzats, recollits a la bibliografia final i ampliat a l'annex 1.

En segon lloc, s'ha extret informació a partir de la col·laboració amb un especialista en l'autor, Anton Carbonell. Amb ell es va dur a terme una entrevista²² el febrer de 2025, que va servir com a guia de l'enfocament del treball, i una sessió d'assessorament²³ el juny del mateix any, destinada a repassar i contrastar la selecció dels punts de la ruta a partir del treball fet fins al moment. Finalment, com a darrer fonament per al disseny de la ruta, es va enregistrar l'itinerari literari de la Colla de Sabadell a càrrec d'Anton Carbonell, Josep Maria Roviralta i David Vila, realitzat el 30 de novembre de 2024. Amb les diferents gravacions es va confeccionar un breu vídeo²⁴ per il·lustrar un bon exemple de ruta literària de la mà de la Fundació Bosch i Cardellach.

Partint de tots aquests fonaments, s'han establert, d'una banda, els següents criteris generals per a la selecció dels punts de la ruta:

- Els textos fan referència concreta al punt de la ruta.
- El punt de la ruta es vincula amb una experiència vital de l'autor.
- El punt té una vinculació a la memòria democràtica de forma directa o indirecta.

²² Vegeu a l'annex 4 la transcripció de l'entrevista a Anton Carbonell.

²³ Vegeu l'annex 3 per al model de consentiment informat que es va dispensar a Carbonell per a l'assessorament.

²⁴ Vegeu l'annex 5 per a l'enllaç al vídeo d'exposició de l'itinerari de la Colla de Sabadell del novembre.

D'altra banda, pel que fa als fragments, s'ha establert el següent i únic criteri:

— L'anècdota o contingut del fragment fa referència directament a la localització del punt i/o d'una etapa vital de Joan Oliver.

Conforme aquests criteris, s'exposa a continuació la selecció dels punts i fragments amb una justificació d'ambdós elements. La selecció s'ha dividit en etapes vitals de l'autor per a la claredat i per a una millor comprensió. Tots els fragments es poden consultar a la pàgina web elaborada (vegeu Bloc II, cap 5.3).

Etapa d'infantesa

Per representar l'etapa de la infantesa de Joan Oliver, s'han escollit el Casal Pere Quart de la Rambla i la casa del carrer del Jardí, número 8 (vegeu Bloc I, cap. 1.1). D'una banda, tots dos edificis van ser propietats i residències de la família d'Oliver i el mateix autor hi va viure de petit, a la casa del carrer del Jardí. Per tant, partint d'aquest fet, es poden tractar tant poemes i fragments que fan referència a aquesta etapa primerenca com la nissaga familiar de l'autor, que posa en relleu el context històric i social en què va créixer Joan Oliver. A més, a l'edifici del Casal Pere Quart, hi ha un fons dedicat a l'autor que es pot visitar.

Quant als fragments, se'n proposen tres especialment representatius:

- el poema "Edat Antiga", de *Circumstàncies* (Quart, 1968), en què Oliver evoca la seva perspectiva literària de la infantesa;
- un fragment de *Temps, records* (Oliver, 1991), en el qual s'explica la vivència de Joan Oliver amb la mort dels seus germans;
- i el poema "Cant natural", de *Refugi de versos: poemes esparsos i inèdits* (Quart, 1987), en què Oliver deixa constància de les seves estances a altres propietats familiars (a Castellar i al Marquet de les Roques), fet que permet comprendre millor el patrimoni familiar dels Oliver.

D'altra banda, la casa del carrer del Jardí és la casa natal de l'autor, on va viure des del seu naixement fins als dos anys. Com que el punt correspon a una etapa tan breu, el contingut del punt ha de basar-se principalment en la selecció dels fragments que, per si mateixos, evidencien la importància de la infantesa per a l'autor. Així, el punt segueix un fil conductor de quatre fragments:

- el poema "Els meus anys", de *Poesia Empírica* (Quart, 1981), en què il·lustra i descriu el seu naixement;
- la peça "Prehistòria", de *Circumstàncies* (Quart, 1968), on l'autor expressa amb el seu característic to irònic

una anècdota de la infantesa;

— la “Decapitació XI”, del recull poètic *Les decapitacions* (Quart, 1934), amb la qual torna a plasmar la identitat dels primers anys de vida;

— i un fragment de *Temps, records* (Oliver, 1991), que, mitjançant la seva reflexió i experiència personal de la infantesa, serveix per cloure el punt.

Etapa d'adolescència i primeres manifestacions literàries

Amb la infantesa consolidada, s'ha fet tria de l'Ajuntament de Sabadell com a punt inicial per mostrar l'adolescència de l'autor, la seva educació i les primeres manifestacions literàries (vegeu Bloc I, cap. 1.2). L'actual seu de l'Ajuntament va ser l'Escola Pia de Sabadell fins a finals del segle XIX, fet que permet relacionar-la amb la vivència escolar de Joan Oliver als Escolapis –actualment situada a l'edifici del carrer Escoles Pies, 92 (Ajuntament de Sabadell, 2013). A continuació s'exposen els tres fragments escollits:

— *Esborrany de carta inèdita de Joan Oliver a Miquel Bach* (s.d.), en què ell mateix explica la seva “primera revolució contra els privilegis de la burgesia” en una classe a l'Escola Pia;

— un fragment d'*El meu oncle Pere Quart, Materials per a un retrat* (Riera, 1992), en el qual es recull una anècdota d'Oliver explicada per Ignasi Riera amb l'estàtua de Joan Sallarès i Pla de la plaça de Dr. Robert;

— i un passatge de l'escrit “Francesc Trabal, recordat”, de *Tros de paper* (Oliver, 1970), que deixa veure el final de l'etapa escolar abans d'encapçalar els seus primers projectes literaris. Aquest darrer fragment pot servir com a conclusió del punt i com a breu introducció a la següent etapa literària.

Etapa d'activisme cultural amb la Colla de Sabadell

En relació amb l'etapa de la Colla, s'han escollit cinc punts: la Biblioteca Vapor Badia i l'Estació Centre, l'Acadèmia de Belles Arts, el *Diari de Sabadell*, la plaça de l'Àngel i el Casino dels Senyors. En primer lloc, s'ha plantejat un punt que articuli tant la informació del Vapor Badia com de l'Estació Centre per dues raons principals: la proximitat d'ambdues localitzacions i l'absència de fragments significatius en relació amb la Biblioteca. D'aquesta manera, es pot presentar el context de Sabadell d'inicis del segle XX amb el rerefons històric de la Biblioteca, que va ser una fàbrica tèxtil. A més, el Vapor Badia compta amb un fons dedicat a

l'autor i un auditori que porta el nom d'un dels membres de la Colla de Sabadell.²⁵

Pel que fa als fragments del punt, es presenten un parell del mateix recull:

— les composicions “El tramvia de Tarrasa” i “El tranvía de Sabadell”²⁶, de les *Edicions “No me olvides”* (Oliver & Trabal, 1920), en què els trens que passaven per Estació Centre van ser objecte de burla i de lloança per part de la Colla de Sabadell. Es tracta de textos paradigmàtics de l'humor característic d'aquest grup literari.

En segon lloc, s'ha escollit l'Acadèmia de Belles Arts, que va ser l'espai que va donar origen a la creació de la Colla de Sabadell. Els membres van fer una excursió fundacional i van escriure uns romanços que van vendre a la plaça Major dins d'un paraigua obert de cap per avall²⁷ (Comissió 100 anys de la Colla de Sabadell, 2019). Partint d'aquest fet, s'ha triat una d'aquestes peces populars com a fragment literari i un altre vinculat a la memòria democràtica:

— el poema “Coplita triste”, d'*Edicions “No me olvides”* (Oliver & Trabal, 1920), dotat de l'esperit humorístic i absurd de l'excursió fundacional i de la Colla;

— i un fragment de *Francesc Trabal, recordat* (Oliver, 1999), en què Oliver explica el fort vincle que va forjar amb Trabal i com aquesta amistat es va trencar arran de l'exili provocat per la Guerra Civil espanyola.

En tercer lloc, s'ha seleccionat el *Diari de Sabadell* per l'etapa d'activisme cultural i literari que va manifestar l'autor amb la redacció del diari (vegeu Bloc I, cap. 1.3 i 1.4). Per aquest motiu, s'han escollit els següents tres fragments:

— el poema “Estival” (Oliver, 1918), la primera peça publicada per Joan Oliver al diari i, a més, premiada als Jocs Florals de Sabadell;

— l'article “Pàtria i Cultura” (Oliver, 1923), com a mostra de la censura del règim i del primer article d'Oliver;

— i un parell de seccions del *Diari de Sabadell* anomenades “Degotís” (Quart, 1926), en què signa per primer cop amb el pseudònim de Pere Quart.

²⁵ Vegeu l'annex 6 per a les fotografies de l'auditori i del fons de la Biblioteca Vapor Badia.

²⁶ Es mantenen les grafies dels títols originals.

²⁷ Aquest format de presentació és anomenat literatura de canya i cordill, gènere de destinació popular i de vasta divulgació, nascut amb la impremta, que ha perdurat fins als primers decennis del segle XX.

D'altra banda, hi ha una vinculació de les publicacions del *Diari de Sabadell* amb la plaça de l'Àngel, que forma part d'un dels altres punts escollits. En aquesta placeta es va dur a terme una malifeta dels membres de la Colla, i Oliver ho va deixar per escrit en aquest parell de fragments:

— passatge de “Notícia biogràfica”, a Armand Obiols (Oliver, 1999), en què l'autor explica que van fer una mena de joc a la plaça i el guanyador era qui més fanals “petés amb rocs”;

— i el sonet “La braba cosa”²⁸ (Pendonista, 1925), signat amb el pseudònim Joan Pendonista, al *Diari de Sabadell*, en què confessa que “una vegada vaig petar un fanal”, en referència a l'entremaliadura.

En quart lloc, s'ha elegit el Casino dels Senyors, ja que va ser la seu de la Colla de Sabadell i l'escenari de commemoració del centenari d'aquest grup literari (vegeu Bloc I, cap. 1.3). S'han escollit els següents fragments:

— un passatge de “Sobre «la Mirada»”, recollit al *Quadern de les idees, les arts i les lletres* (Oliver, 1979), en què l'autor narra la fundació de les edicions “La Mirada”;

— un parell d'acudits de *L'any que ve* (Trabal, 1925), obra emblemàtica de la Colla de Sabadell;

— i un segment de “Records anecdòtics de Joan Arús”, també a *Quadern de les idees, les arts i les lletres* (Oliver, 1982), en què Oliver evoca una anècdota del Casino dels Senyors i posa de manifest un altre cop l'humor esbojarrat de la Colla.

Etapea teatral i postguerra

Finalment, s'han escollit el Casinet de la Creu Alta i el panteó dels Oliver al cementiri de Sabadell per representar la trajectòria de Joan Oliver fora de Sabadell a partir de la seva relació amb elements locals. D'una banda, al Casinet es va representar una de les obres teatrals primerenques de Joan Oliver, que s'inclou com a fragment literari del punt:

— *Una mena d'orgull* (Quart, 1931), obra teatral que tracta les relacions conjugals i la insatisfacció familiar. A partir d'aquesta peça, es pot resseguir la seva etapa com a dramaturg i les obres més destacades que va publicar, com *La Fam* (1938) o *Allò que tal vegada s'esdevingué* (1936) (Gibert, 1993).

²⁸ Es manté la grafia original.

D'altra banda, el cementiri representa un punt de partida per acabar de narrar la vida de l'autor (exili, retorn i mort) i fer un tancament simbòlic del conjunt de la ruta. En base de les publicacions d'aquesta època i el constant activisme que va conrear, es poden incloure aquests quatre fragments literaris vinculats a la memòria democràtica: (vegeu Bloc I, cap. 1.5)

— els poemes “Decapitació XVII” i “Decapitació I”, de *Les decapitacions* (Quart, 1934);

— un fragment d'*Auca del pintor Dalí (La mare que el va parir!)* (Oliver, 1952);

— el poema “R.S.P”, d'*Obra poètica* (Quart, 1999);

— i “Corrandes d'exili”, de *Saló de tardor* (Quart, 1947).

A més a més, per aprofundir en la trajectòria personal d'Oliver, s'han escollit aquests dos últims fragments:

— el poema “Seixanta”, de *Vacances pagades* (Quart, 1969), en el qual plasma el dol que va patir arran de la mort de la seva dona;

— i un fragment de l'epíleg escrit per Sílvia Oliver a *El meu oncle Pere Quart, materials per a un retrat* (Riera, 1992), que permet tancar simbòlicament aquesta etapa i el punt de la ruta.

Amb l'objectiu d'organitzar de manera sistemàtica els espais, els fragments literaris i la seva vinculació, s'ha elaborat la taula 5.1. Aquesta recopilació sintetitza la selecció presentada en aquest apartat i l'ordena segons la proximitat geogràfica dels espais que conformen la ruta. La taula inclou el títol dels fragments corresponents a cada punt de la ruta i posa de manifest la relació entre tots dos elements. La finalitat de la taula és purament organitzativa, ja que serveix de base per a l'elaboració dels materials de suport i per oferir una visió global i simplificada de la ruta literària.

Taula 5.1
Corpus d'espais, fragments literaris i vinculacions

Punts de la ruta	Títol dels fragments literaris	Vinculació dels elements
Casal Pere Quart	<i>Circumstàncies</i> , “Edat Antiga”	Poema de la infantesa i evocació personal
	<i>Temps, Records</i>	Narració sobre la mort dels germans
	<i>Refugi de versos: poemes esparsos i inèdits</i> , “Cant natural”	Poema amb la menció de les altres propietats familiars de la nissaga Oliver
Casa del carrer del Jardí	<i>Poesia Empírica</i> , “Els meus anys”	Poema on s'explica el naixement de l'autor
	<i>Circumstàncies</i> , “Prehistòria”	Poema anecdòtic de les dides de Joan Oliver
	<i>Les decapitacions</i> , “Decapitació XI”	Reflexió poètica de la infantesa
	<i>Temps, Records</i>	Reflexió de la infantesa
Vapor Badia i Estació Centre	<i>Edicions “No me olvides”</i> “El tramvia de Tarrasa” i “El tramvia de Sabadell”	Composició que mostra l'humor esbojarrat i absurd de la Colla sobre els trens de l'estació
Ajuntament de Sabadell	<i>Esborrany de carta inèdita de Joan Oliver a Miquel Bach</i>	Anècdota de la revolta dels tinters a l'Escola Pia
	Fragment de <i>El meu oncle Pere Quart</i> , <i>Materials per a un retrat</i> , Ignasi Riera*	Relat de l'anècdota del monument de Joan Sallarès i Pla
	<i>Tros de paper</i> , “Francesc Trabal, recordat”	Comentari sobre l'adolescència de Joan Oliver
Acadèmia de Belles Arts	<i>Edicions “No me olvides”</i> , “Coplita triste”*	Composicions de la Colla durant l'excursió fundacional
	<i>Francesc Trabal, recordat</i>	Escrit sobre l'amistat entre Trabal i Oliver
<i>Diari de Sabadell</i>	<i>Diari de Sabadell</i> , “Estival”	Primer poema publicat per Joan Oliver
	<i>Diari de Sabadell</i> , “Pàtria i cultura”	Article censurat per la dictadura de Primo de Rivera
	<i>Diari de Sabadell</i> , “Degotís”	Secció on apareix per primer cop el pseudònim Pere Quart
Plaça de l'Àngel	<i>Diari de Sabadell</i> , “La braba cosa”	Poema sobre l'entremaliadura a la plaça
Casino dels Senyors	<i>L'any que ve</i> , Francesc Trabal*	Obra emblemàtica de la Colla de Sabadell
	“Sobre «La Mirada»”	Text sobre la fundació de les edicions “La Mirada”
	“Records anecdòtics de Joan Arús”	Anècdota representativa de l'humor de la Colla

Punts de la ruta	Títol dels fragments literaris	Vinculació dels elements
Casinet	<i>Una mena d'orgull</i>	Peça teatral representada al Casinet
Cementiri	<i>Saló de tardor</i> , "Corrandes d'exili"	Poema més conegut de Pere Quart sobre l'exili
	<i>Auca del pintor Dalí (La mare que et va parir!)</i>	Crítica intel·lectual a Salvador Dalí
	<i>Obra poètica</i> , "R. S. P."	Crítica devastadora a Francisco Franco
	<i>Les decapitacions</i> , "Decapitació XVII" i "Decapitació I"	Sàtira cap als règims feixistes de Hitler i de Mussolini
	<i>Vacances pagades</i> , "Seixanta"	Poema de dol per la mort de Conxita Riera
	Epíleg de Sílvia Oliver, <i>El meu oncle Pere Quart</i> , <i>Materials per a un retrat*</i>	Relat sobre els últims dies de la vida de Joan Oliver

Nota. *Totes les obres són originals de Joan Oliver, a excepció de l'epíleg de Sílvia Oliver, l'obra *L'any que ve* de F. Trabal i el fragment d'Ignasi Riera, que cita l'autor per completar l'anècdota.

A partir de la consolidació dels espais i fragments exposats en aquest apartat –i, especialment, a la taula anterior–, es comprèn l'abast i coherència del contingut de la ruta. En el següent apartat es tracta la planificació i senyalització del recorregut de l'itinerari, amb la finalitat d'oferir propostes de trajectes de la ruta principalment als centres educatius, tenint en compte factors com la durada i la proximitat dels punts. D'aquesta manera, es facilita la difusió i adaptació de la ruta com a eina pedagògica.

5.2. Planificació i senyalització del recorregut (mapa, punts, panells i durada)

En aquest apartat s'exposa la justificació del model de ruta literària i la planificació de l'itinerari amb l'objectiu d'oferir unes pautes i recomanacions destinades principalment a les entitats escolars. A més, s'hi representa la senyalització de la ruta, en coherència amb l'objectiu específic de l'elaboració de les plaques informatives.

En primer lloc, la ruta és lliure i flexible: els punts es poden visitar de manera independent i no cal seguir un ordre determinat, tot i que es recomana fer el recorregut complet per entendre millor la trajectòria vital i literària de Joan Oliver. Seguint el model literari d'altres rutes com les de Josep Pla i Miquel Martí i Pol (vegeu Bloc I, cap. 2.3.1 i 2.3.2), s'han dissenyat dues propostes de recorregut: una **ruta general**, que ressegueix tots els punts; i una **ruta escolar**, més breu, pensada per adaptar-se al temps disponible dels centres educatius.

La ruta general consta de deu punts numerats:

1. Casal Pere Quart	6. <i>Diari de Sabadell</i>
2. Casa del carrer del Jardí	7. Plaça de l'Àngel
3. Biblioteca Vapor Badia i Estació Centre	8. Casino dels Senyors
4. Ajuntament de Sabadell	9. Casinet
5. Acadèmia de Belles Arts	10. Cementiri

Aquesta versió s'adreça principalment a ciutadans o turistes interessats en la figura de Joan Oliver amb una durada aproximada de quatre o cinc hores.

D'altra banda, la ruta escolar consta de quatre punts:

1. Casal Pere Quart
2. Ajuntament de Sabadell
3. *Diari de Sabadell*
4. Casino dels Senyors

Per a la seva selecció, s'ha tingut en compte les recomanacions de l'especialista Anton Carbonell, recollides en l'entrevista (vegeu l'annex 4). Va comentar que dos dels punts més importants i que no podien faltar en la ruta eren el del Casal Pere Quart i la plaça de l'Ajuntament, concretament el monument del Joan Sallarès i Pla (vegeu l'annex 1.1). Per tant, s'han inclòs per destacar els aspectes més rellevants de la vida d'Oliver. Aquesta proposta està dirigida especialment als centres educatius i té una durada aproximada d'una hora.

A més de la ruta física, també es pot consultar un **suport web** inspirat en la ruta literària de Josep Pla. Aquest espai permet consultar informació sobre l'itinerari, les diferents versions de la ruta (ruta general i ruta escolar) i informació de cada punt de la ruta. Per accedir-hi, cada placa informativa incorpora un codi QR que enllaça directament amb la pàgina corresponent. Els panells inclouen el número del punt, el títol i una citació literària vinculada amb la localització.

Quant al **disseny de les plaques**, s'ha planificat mitjançant l'eina digital Canva i l'ajut d'una estudiant del batxillerat artístic, qui ha dissenyat una base per a l'elaboració del producte final (vegeu figures 5.1 i 5.2, amb dos exemples dels panells informatius). Com a referència, s'han pres en consideració les plaques commemoratives de Sabadell, com la del Vapor Buxeda Vell o la de l'espai de memòria situat a la Rambla,

davant de l'antiga comissaria de la Policia Armada.²⁹ D'altra banda, s'ha pogut obtenir una de les plaques en format físic gràcies a l'elaboració d'un gravat de fusta³⁰ per una professora de l'institut Escola Industrial de Sabadell. El criteri per a la selecció d'aquesta placa ha estat la seva relació amb el punt de la teatralització (vegeu cap. 6).

Pel que fa als permisos d'instal·lació, cal remarcar que, en un principi, es preveia la instal·lació física de les plaques en alguns punts de la ruta, motiu pel qual es va contactar amb l'Ajuntament per estudiar-ne la viabilitat. Tanmateix, en constatar que es tractava d'un procés administratiu lent i complex, aquest objectiu es va descartar dins del marc de la present investigació. La proposta es va tramitar per diverses vies: d'una banda, mitjançant contactes interns de treballadors municipals, sense resposta; i, d'altra banda, a través d'una instància formal i de dos correus electrònics adreçats a Carme Pallés, cap de Planificació i Escolarització del Servei d'Educació, i a Anna Baró, tècnica d'Educació responsable del programa Ciutat i Escola. Aquest procés resta obert com a pas previ per a una possible oficialització de la ruta literària.

Figura 5.1.

Placa informativa del Diari de Sabadell

Nota. Panell amb QR i citació d'Oliver.

Figura 5.2.

Placa informativa del Cementiri de Sabadell

Nota. Panell amb QR i citació d'Oliver.

²⁹ Vegeu l'annex 16 per a les plaques de referència.

³⁰ Vegeu l'annex 18 per al gravat de fusta.

5.3. Materials de suport i estratègies de difusió

Amb l'objectiu d'oferir la ruta literària *Joan Oliver i Sabadell* com un itinerari complet des d'un punt de vista pedagògic, didàctic, cultural i patrimonial, s'han elaborat els següents materials: una pàgina web creada amb Google Sites com a espai de suport, un tríptic informatiu com a estratègia de difusió i un conjunt de vídeos amb les lectures dels fragments corresponents a cada punt de la ruta.

En primer lloc, s'aborda l'elaboració de l'**espai digital**³¹. Aquesta pàgina web conté diversos apartats per estructurar tota la informació de la ruta mateixa i organitzar els materials de cada punt. La pàgina inicial (*Informació de l'itinerari*) (vegeu figura 5.3) consisteix en un apartat informatiu i introductori, que compta amb una breu biografia de Joan Oliver a més d'una explicació del desenvolupament de la ruta per conèixer els diferents models exposats a l'apartat anterior. D'aquesta pàgina principal en surten tres subapartats: els dos primers corresponen a la ruta general i a la ruta escolar, mentre que el tercer inclou els vídeos de les lectures de cada punt i la teatralització (vegeu cap. 6).

Paral·lelament, s'ha confeccionat la pàgina *Punts de la ruta*, dedicada a exposar el llistat de punts que es poden visitar a més d'una sinopsi del contingut de cada parada. A dins de cada punt hi ha una altra pàgina sencera amb informació de l'indret. Majoritàriament, la informació de cada punt compta amb una breu explicació històrica del lloc, la relació amb Joan Oliver i la seva obra o amb la Colla de Sabadell i un recull de textos adequats a cada ubicació (vegeu taula 5.1, cap 5.1). Finalment, hi ha dues pàgines més: una dedicada a la bibliografia, amb el recull de la informació per a l'elaboració de la pàgina web, i una altra als drets d'autor.

Figura 5.3

Aspecte general de la pàgina web

Nota. Introducció de la ruta amb breu bibliografia de Joan Oliver. A l'esquerra, es mostra un menú amb els diferents apartats de la Site.

³¹ Vegeu l'annex 17 per a l'enllaç i QR d'accés a l'espai digital.

En segon lloc, s'ha confeccionat un **tríptic informatiu**³² per a la difusió de la ruta. Aquest tríptic s'ha elaborat a partir de la informació procedent de la pàgina web, ja que compta amb l'exposició del llistat de punts, informació pràctica i models de ruta, recorreguts i objectius de la ruta. A més, s'ha fet servir com a referència un tríptic d'un itinerari literari a Castellar del Vallès sobre Joan Oliver³³, de la mà del Col·lectiu Pere Quart, amb Anton Carbonell, i Caminant amb la història, amb Llorenç Genescà. Aquest tríptic té com a propòsit facilitar al públic la realització de la ruta, per guiar-se més fàcilment pels diferents punts amb un material sintètic. Finalment, inclou codis QR enllaçats a la introducció i llistat de punts de la pàgina web i a la teatralització del cementiri (vegeu Bloc II, cap.6). Per mostrar l'aspecte general del tríptic vegeu la figura 5.4.

Figura 5.4
Aspecte general del tríptic

Nota. Plana inicial i revers del tríptic i interior amb imatge d'una placa i codis QR (teatralització i recull de vídeos).

En tercer lloc, es presenten els **vídeos**³⁴ elaborats amb les lectures dels fragments de cada punt. Les lectures són dels diferents textos que apareixen a l'espai web. Els participants que han llegit cada lectura són els següents: en primer lloc, l'actor Josep Maria Roviralta i el professor, escriptor i divulgador de cultura David Vila, que han treballat en diverses ocasions en representacions de Joan Oliver i la Colla de Sabadell. A més, s'ha comptat amb l'expert Anton Carbonell, membre de la Fundació Joan Oliver, que va col·laborar juntament amb David Vila i Josep Maria Roviralta en l'itinerari literari enregistrat el 30 de novembre de 2024.

³² Vegeu l'annex 8 per al tríptic complet.

³³ Vegeu a l'annex 9 el tríptic de referència.

³⁴ Vegeu a l'annex 10 el recull de vídeos.

També hi han participat els professors de llengua i literatura catalana Antoni Isarch, Jaume Aulet i Elisabet Jané; l'escriptor Antoni Dalmasas; el filòleg i periodista Cesc Prat; l'escriptora, guionista i periodista Anna Fité; i l'actriu Rosa Renom. Cal remarcar que cada vídeo combina la lectura del text amb un recull de fotografies i imatges, amb l'objectiu d'il·lustrar i dinamitzar l'experiència. A més, els vídeos estan publicats a la plataforma YouTube i són de lliure accés.

A continuació, la taula 5.2 sintetitza els fragments escollits i la veu que els interpreta. La finalitat de la taula és oferir una visió resumida de dos aspectes: les veus participants i els fragments destacats de cada punt de la ruta.

Taula 5.2

Corpus de fragments i veus escollides per a la confecció dels vídeos.

Punt	Fragments	Veu
Punt 1: Casal Pere Quart	"Edat Antiga", <i>Circumstàncies</i> (1968)	Josep Maria Roviralta
Punt 2: Casa del carrer del Jardí	"Prehistòria", <i>Circumstàncies</i> (1968)	David Vila
Punt 3: Biblioteca Vapor Badia i Estació Centre	"El tramvia de Tarrasa", <i>Edicions No me olvides</i> (1920-1922)	Cesc Prat
Punt 4: Ajuntament de Sabadell	Esborrany de carta inèdita de Joan Oliver a Miquel Bach (s.d.)	Anton Carbonell
Punt 5: Acadèmia de Belles Arts	<i>Francesc Trabal, recordat</i>	Elisabet Jané
Punt 6: <i>Diari de Sabadell</i>	"Estival", <i>Diari de Sabadell</i> (1918)	Veu dels investigadors
Punt 7: Plaça de l'Àngel	"La braba cosa", <i>Diari de Sabadell</i> (1925)	Antoni Isarch
Punt 8: Casino dels senyors	"Records anecdòtics de Joan Arús" (1982)	Jaume Aulet
Punt 9: Casinet de la Creu Alta	<i>Una mena d'orgull</i> (1931)	Anna Fité i Rosa Renom
Punt 10: Cementiri de Sabadell	"R. S. P.", <i>Obra poètica</i> (1999)	Antoni Dalmasas

Capítol 6. Producció final: enregistrament de la ruta dramatitzada

Aquesta fase del projecte se centra en la producció d'un model audiovisual corresponent a un dels punts de la ruta literària dissenyada, amb la participació activa dels estudiants i la col·laboració d'un grup d'actors i narradors. El propòsit, coherent amb els objectius específics del treball, és enregistrar la dramatització del punt per oferir un model de posada en escena adreçat als centres educatius i, alhora, proporcionar una eina dinàmica i educativa que integri la memòria democràtica i la informació literària i patrimonial del lloc.

6.1. Planificació i participants

En aquest apartat s'exposa la planificació prèvia a l'enregistrament presencial i els participants que han format part tant de l'àmbit interpretatiu i escènic com de l'àmbit tècnic i audiovisual. Cal tenir en compte que el dia de l'enregistrament tenia dos propòsits interconnectats amb els objectius específics del treball: enregistrar el vídeo model del punt i recollir les valoracions dels participants sobre la informació exposada (vegeu cap.7).

En primer lloc, el punt escollit per a l'enregistrament ha estat el punt 10, el Cementiri de Sabadell, ja que és un espai que resumeix bona part de la trajectòria vital i literària de l'autor i s'integra en la memòria històrica i democràtica per mitjà dels textos, d'una manera cohesionada i clara. A més, com que és el punt més allunyat de la ruta, s'ha considerat que és un punt especialment adient per donar visibilitat al projecte i permetre'n la divulgació audiovisual.

Un cop establert el punt, i comptant amb el permís de l'Ajuntament³⁵ per enregistrar en el cementiri, s'ha elaborat un guió literari i escènic³⁶. S'hi han incorporat: una narració vinculada a la vida i obra de Joan Oliver i la memòria democràtica; fragments interpretats o llegits pels diferents actors o experts, com Anton Carbonell, Josep Maria Roviralta i David Vila; i diverses escenografies que representen elements simbòlics del conjunt de la seva obra.

Pel que fa a l'enregistrament, s'han aconseguit diverses eines per a una millor qualitat audiovisual. D'una banda, un dron per tal de fer un pla general del cementiri; d'altra banda, una càmera i un micròfon direccional per tenir la millor qualitat de so i visionat.

Quant als participants en la teatralització, s'hi van implicar diversos col·laboradors. En primer lloc, Anton

³⁵ Vegeu a l'annex 14 el permís de l'Ajuntament de Sabadell.

³⁶ Vegeu l'annex 15 per al Guió del Punt 10: el Cementiri.

Carbonell hi participa com a narrador en veu en off, encarregat de portar el fil de la narració dels fets i la interpretació del poema “Seixanta”. A més, els actors Josep Maria Roviralta i David Vila interpreten Joan Oliver i Francesc Trabal respectivament, i també reciten altres fragments de l'autor, com “R.S.P”, “Corrandes d'exili” o *Auca del pintor Dalí (La mare que el va parir!)*. A més, els investigadors també hi intervenen en la dramatització, representant els joves Joan Oliver i Conxita Riera; així com l'actor mut del narrador.

6.2. Desenvolupament de l'enregistrament

L'enregistrament del punt escollit de la ruta, el Cementiri de Sabadell (punt 10), s'ha dut a terme el matí del 18 d'octubre de 2025, entre les 10:00 i les 12:00 hores. Durant aquest període s'han enregistrat totes les imatges i les veus.

El primer emplaçament utilitzat ha estat el panteó dels Oliver, on hi ha enterrat l'autor Joan Oliver. En aquest indret s'han rodat bona part de les escenes principals, amb actors, investigadors i col·laboradors davant del panteó. El segon emplaçament de l'enregistrament ha estat la zona propera a la capella central del cementiri on s'ha enregistrat una escena específica de la teatralització del punt.

Per garantir que el so i la imatge fossin de qualitat, es van utilitzar diversos recursos tècnics (dron, càmera, micròfon direccional...). Mentre es feia la representació teatralitzada, s'enregistrava simultàniament l'àudio de les veus d'Anton Carbonell, Josep Maria Roviralta o David Vila. Posteriorment, mitjançant l'edició, es van sincronitzar l'àudio i el vídeo, aconseguint així una imatge nítida i un so clar.

Pel que fa al treball dels actors, per agilitzar l'enregistrament, els actors Josep M. Roviralta i David Vila i l'expert Anton Carbonell s'han preparat el guió prèviament. També, s'han dut a terme proves tècniques del material audiovisual abans de la sessió per garantir-ne el correcte funcionament (vegeu figura 6.1).

Quant al desenvolupament de l'enregistrament, les escenes s'han enregistrat en seqüències curtes, d'entre un i dos minuts. Primer, s'ha fet un assaig breu i una prova de so, durant la qual els actors s'han ajustat l'expressió corporal i la projecció de la veu; després s'ha enregistrat la versió definitiva. Aquest procediment s'ha repetit per a totes les escenes.

Cal esmentar, però, que durant l'enregistrament s'han experimentat algunes dificultats, especialment relacionades amb l'ambient acústic. En primer lloc, en l'indret on s'ha gravat sovint se sentien avions sobrevolant la zona, i el soroll quedava enregistrat pel micròfon. A causa d'això, algunes escenes s'han hagut

de repetir diverses vegades. A més, en tractar-se d'un espai públic, de vegades s'hi sentien altres sons, com animals o persones.

Figura 6.1.

Moment previ a l'enregistrament de les escenes

Nota. D'ordre d'esquerra a dreta: la tècnica de so, l'actor mut del narrador, Anton Carbonell, Joan Oliver jove, Conxita Riera jove, càmera i Francesc Trabal jove.

6.3. Producte audiovisual i aplicació educativa

Després de tot el procés d'enregistrament, s'ha obtingut un producte audiovisual final d'una durada aproximada de vuit minuts³⁷, en els quals s'explica el context vital de Joan Oliver i la seva relació amb la memòria democràtica.

Pel que fa a la seva aplicació educativa, el producte final s'ajusta plenament a aquest objectiu. Segons la Teoria de l'Aprenentatge Significatiu, desenvolupada per Ausubel et al (1978), l'aprenentatge es produeix quan l'alumne relaciona un element nou amb coneixements previs. Aquest procés facilita la retenció i la comprensió de la informació nova incorporada.

En aquest cas, els alumnes coneixen la ciutat de Sabadell, fet que pot contribuir a assimilar el coneixement d'una manera més propera i contextualitzada. Així, poden relacionar cadascun dels indrets seleccionats o elements significatius amb la vida i l'obra de l'autor.

³⁷ Vegeu l'annex 20 per a l'enllaç i QR al vídeo de la Teatralització.

Un altre aspecte a tenir en compte és que el producte és audiovisual –els sentits a través dels quals ens arriba són la vista i l'oïda–, fet que també facilita l'aprenentatge. Quan un alumne llegeix teoria, pot recordar la idea, però quan rep la informació mitjançant un suport audiovisual, aquesta informació es representa amb imatges, sons i accions, més enllà de les paraules. A més, en visualitzar la teatralització, els alumnes poden identificar personatges i situacions que apareixen en els punts de la ruta, fet que afavoreix la comprensió, ja que disposen d'una representació visual i auditiva dels continguts.

Cal tenir en compte, també, la teoria cognitiva de l'Aprenentatge Multimèdia, de Mayer (2002), segons la qual l'aprenentatge és més efectiu quan es realitza fent servir un material que combina text i imatge. En el cas de la teatralització, el producte integra imatges (vídeos) i text (guió narratiu), que es representa a través de l'actuació i de l'enregistrament de les veus.

Per tant, tenint en compte els aspectes que plantegen aquestes teories, el producte audiovisual de la teatralització, així com la Site i el tríptic, tenen una incidència educativa significativa, ja que facilita la comprensió i la retenció de la informació gràcies a la integració de canals visuals i auditius, combinant imatges i textos de manera atractiva, però sense perdre el rigor del contingut que es vol transmetre.

Capítol 7. Valoració de la ruta literària i validació de la proposta didàctica

La darrera fase del projecte s'ha orientat a l'avaluació de la ruta literària *Joan Oliver i Sabadell* amb la finalitat de comprovar en quina mesura la proposta compleix els objectius establerts i assoleix la seva funció educativa, patrimonial i cívica. Aquesta valoració, concebuda com a part integrant de la investigació, pretén aportar una valoració feta a partir de dades i percepcions del disseny dut a terme, analitzant com ha estat rebuda i valorada des de tres punts de vista diferents: el públic assistent a la teatralització del cementiri, un grup d'alumnes de secundària que n'ha conegut el conjunt a través dels materials elaborats, i un conjunt d'experts vinculats al camp de la cultura i l'educació que n'han revisat els continguts. Aquesta triangulació de mirades –cultural, educativa i acadèmica– permet obtenir una visió global sobre la coherència, la rellevància i el potencial formatiu de la proposta, així com detectar possibles millores futures en la seva implementació.

7.1. Enfocament metodològic de la valoració

Aquest apartat explica com s'ha plantejat l'avaluació de la ruta literària i amb quins criteris s'han dissenyat els instruments de recollida d'informació. En primer lloc, es presenta el fonament teòric que justifica la necessitat d'avaluar la proposta i les idees principals que n'han guiat el procés. A continuació, es descriuen els tipus d'instruments utilitzats i la manera com s'ha organitzat el treball de valoració, que combina diferents punts de vista (públic, alumnat i experts) per obtenir una visió completa i equilibrada del projecte.

La valoració de la proposta forma part del procés investigador com a fase de retorn i contrast empíric del treball fet. En una recerca aplicada de caràcter educatiu, aquesta fase no es concep com un simple tancament, sinó com un moment per verificar la coherència entre els objectius plantejats, el disseny de la intervenció i els resultats obtinguts. D'acord amb la perspectiva de la *Design-Based Research* (DBR), aquesta fase permet comprovar si la proposta genera aprenentatges significatius en contextos reals i contribueix a la millora de la pràctica (Anderson & Shattuck, 2012). Com assenyalen McKenney i Reeves (2025), en aquest sentit, valorar la ruta literària *Joan Oliver i Sabadell* permet comprovar si els materials i les accions desenvolupades –plaques, teatralització, web i tríptic– responen a la finalitat inicial d'articular patrimoni, literatura i memòria democràtica amb una intenció pedagògica definida.

L'avaluació s'ha concebut com un procés d'anàlisi múltiple que integra tres perspectives complementàries: la del públic assistent (impacte cultural i emocional de la teatralització durant l'enregistrament), la de l'alumnat

de secundària (utilitat educativa i significativitat de la proposta) i la dels experts en literatura i didàctica (validació de la qualitat i del rigor dels materials). Aquesta estratègia de triangulació és coherent amb l'enfocament interpretatiu que defensa Reeves (2011), per al qual la recerca educativa ha de ser alhora rigorosa i rellevant, equilibrant el valor teòric amb l'impacte pràctic en entorns autèntics. Igualment, Karsten i van Zyl (2022) destaquen que el *Design-Based Research* és especialment útil per analitzar tant la recepció immediata com la valoració pedagògica i professional, aspectes que reforcen la consistència interna dels resultats i la solidesa del conjunt.

Alhora, aquesta valoració adquireix una dimensió cívica i cultural més àmplia, perquè permet observar fins a quin punt la ruta contribueix a enfortir el vincle entre ciutadania i territori i a generar orgull i reconeixement envers el patrimoni literari local. La ruta, en situar la veu de Joan Oliver als espais quotidians de la seva ciutat, esdevé un recurs de sensibilització artística i cultural que convida a mirar l'entorn amb ulls literaris i crítics. En línia amb la finalitat transformadora que McKenney i Reeves (2025) atribueixen a la recerca basada en el disseny, l'avaluació també busca detectar si la proposta afavoreix una mirada més sensible, participativa i compromesa amb la cultura i amb la memòria democràtica, especialment entre els joves, que hi poden descobrir una manera d'unir la creació literària amb la història col·lectiva i amb el lloc on viuen.

Per garantir una visió global i rigorosa del funcionament de la proposta, la valoració s'ha estructurat seguint un disseny mixt que combina instruments quantitatius i qualitatius i que permet captar tant les percepcions immediates com les interpretacions més aprofundides dels participants. En línia amb la perspectiva interpretativa proposada per Reeves (2011) i amb l'enfocament iteratiu de la *Design-Based Research* (Anderson & Shattuck, 2012), s'ha buscat obtenir dades empíriques contextualitzades, capaces d'il·lustrar el grau d'assoliment dels objectius i la rellevància de la ruta com a recurs educatiu i cultural.

El disseny preveu tres procediments complementaris de recollida d'informació, que corresponen a tres nivells de recepció de la proposta.

- a) La valoració del públic assistent a la teatralització, concebuda com una mesura d'impacte cultural i emocional immediat davant la posada en escena d'un dels punts de la ruta.
- b) La valoració d'un grup d'alumnes de 4t d'ESO, realitzada en el marc d'una sessió presencial en què els autors del treball presenten la ruta, n'expliquen el recorregut i mostren els materials elaborats (el lloc web, el tríptic i el vídeo de la teatralització). Després d'aquesta presentació, els estudiants responen un breu

qüestionari que permet conèixer la seva percepció sobre la claredat, l'interès i la rellevància educativa de la proposta.

c) Finalment, la revisió experta dels materials, a càrrec de nou especialistes vinculats al camp de la literatura i la didàctica, orientada a validar la qualitat, la coherència i el rigor del conjunt.

Els instruments s'han dissenyat amb criteris de simplicitat, fiabilitat i adequació al temps disponible. Tant en el cas del públic com en el de l'alumnat, s'utilitzen qüestionaris breus que combinen ítems tancats (escala de 4 punts) i una o dues preguntes obertes per recollir impressions qualitatives. En el cas dels experts, s'ha optat per un formulari digital estructurat que inclou enllaços als materials de la ruta i permet valorar-ne la claredat, la coherència i la rellevància literària i didàctica. En conjunt, aquests instruments proporcionen dades que poden analitzar-se de manera descriptiva i interpretativa, i permeten establir relacions entre percepcions, contextos i objectius del projecte.

Amb la finalitat de garantir la viabilitat del procés i la sostenibilitat de l'anàlisi, tots els instruments es mantenen deliberadament breus i clars. L'objectiu no és obtenir una gran quantitat de dades, sinó recollir informació rellevant i representativa en un temps reduït. Cada qüestionari inclou entre quatre i sis ítems tancats i un màxim de dues preguntes obertes, suficients per captar la percepció dels participants sense sobrecarregar-los. En el cas dels experts, s'ha prioritzat una estructura sintètica però metodològicament rigorosa, amb un temps de resposta estimat d'uns deu minuts, per tal de respectar la seva disponibilitat i assegurar respostes completes i reflexives.

D'aquesta manera, el disseny garanteix un equilibri entre el rigor acadèmic i la viabilitat pràctica, aspecte essencial en una recerca aplicada amb recursos temporals limitats. Els instruments proposats permeten recollir dades significatives, contrastables i fàcilment analitzables, sense comprometre el desenvolupament de les altres fases del projecte. Així, la valoració manté la seva funció de validació empírica i, alhora, s'adapta a les condicions reals del context educatiu en què es desenvolupa la proposta.

Per tal d'oferir una visió sintètica del conjunt d'aquest disseny, la taula 7.1 presenta els tres procediments de valoració amb la seva mostra, objectius i instruments principals.

Taula 7.1

Resum del disseny de la valoració

Procediment de valoració	Context / Mostra	Objectiu específic	Tipus de dades	Instrument principal
1. Públic assistent a la teatralització	Públic local (≈15 persones) que presencien l'enregistrament d'un punt de la ruta	Analitzar la recepció immediata del punt dramatitzat i la percepció sobre plaques i valors cívics	Quantitatives (escala Likert) i qualitatives (comentaris breus)	Qüestionari físic de 5 ítems
2. Alumnat de 4t d'ESO	Grup de 15 alumnes del centre, que assisteixen a una sessió de presentació guiada de la ruta	Avaluar la comprensió de la figura de Joan Oliver i la percepció educativa i cultural de la proposta	Quantitatives (escala Likert) i qualitatives (comentaris breus)	Qüestionari breu (paper) després de la presentació dels materials (Site, tríptic, vídeos)
3. Experts en literatura i didàctica	5 especialistes que han col·laborat en la lectura o assessorament	Validar la qualitat, coherència i rellevància dels materials i dels continguts	Quantitatives (escala Likert) i qualitatives (comentaris breus)	Formulari digital amb enllaços als materials (Site, vídeos, tríptic, plaques)

Nota. Mostres aproximades. Els instruments s'han concebut com a eines breus i viables d'avaluació aplicada.

7.2. Valoració 1: Públic assistent a la teatralització

La primera acció de valoració s'ha dut a terme amb el públic assistent a la teatralització d'un dels punts de la ruta literària, concretament durant l'enregistrament de la dramatització al Cementiri de Sabadell, al panteó on descansa Joan Oliver. Aquesta activitat ha reunit un públic divers, format per familiars i membres de la comunitat educativa. L'objectiu d'aquesta valoració era analitzar la recepció immediata del projecte, especialment pel que fa a la comprensió del fragment literari, la coherència entre el lloc i el text, i la transmissió dels valors cívics i democràtics vinculats a la figura de l'autor.

Aquesta primera valoració té un caràcter d'impacte cultural i emocional, ja que els assistents no disposaven d'una visió completa de la ruta ni dels materials digitals complementaris. Per aquest motiu, l'instrument emprat s'ha centrat en aspectes perceptibles directament durant l'activitat: claredat, interès i coherència del conjunt, així com el grau en què l'escenificació contribuïa a descobrir o recuperar la memòria literària de Joan Oliver. Aquesta mesura *in situ* permet obtenir una lectura espontània i sincera del públic davant una experiència artística i patrimonial en viu.

L'instrument utilitzat ha consistit en un qüestionari breu d'avaluació en paper, elaborat amb quatre ítems tancats valorats en una escala Likert de 4 punts (1 = gens; 4 = molt) i una pregunta oberta per recollir observacions qualitatives (vegeu l'annex 11). Els ítems han estat els següents:

1. La representació m'ha semblat clara i entenedora.
2. El lloc escollit és adequat per als fragments de Joan Oliver.
3. La teatralització transmet valors relacionats amb la memòria democràtica.
4. Aquesta activitat m'ha ajudat a conèixer millor la figura de Joan Oliver.

A continuació s'inclouïa un espai obert amb la indicació "Escriu breument què t'ha agradat més o què milloraries." El temps de resposta estimat era d'uns cinc minuts, i es van recollir un total de dotze formularis. (Vegeu taula 7.2)

Taula 7.2 Recull de valoracions de la teatralització

	P1	P2	P3	P4
Mitjana	3,75	3,83	3,83	3,58
Mediana	4	4	4	4
Desviació estàndard	0,45	0,39	0,39	0,52

Primer de tot, destaquen les mitjanes altes en les respostes i, per tant, es detecta un patró de valoració favorable. A més, la resposta ha estat força homogènia entre els 12 participants, tal com ho demostra la desviació estàndard³⁸ i la mediana, que exposa la puntuació més representativa, que en aquest cas és de 4. Tot i això, es poden matisar diferències entre les preguntes. Pel que fa a les qüestions 2 i 3, són les millor valorades amb una mitjana de 3,83. Un possible motiu d'aquests resultats pot ser la selecció del cementiri com a localització de l'enregistrament, ja que conforma un espai de silenci, record i dol cívica que probablement amplifica la lectura memorial dels fragments i facilita la integració de la literatura amb el lloc. Per tant, el context simbòlic que s'identifica amb el cementiri estableix un ambient propici per a la memòria històrica i la relació dels fragments i l'espai.

En relació amb la pregunta 1, tot i comptar amb una mitjana més baixa, també ha obtingut resultats alts. L'aspecte visual i la posada en escena ajuden a captar l'atenció i redueixen l'esforç de processament i, per

³⁸ Es considera que a partir de l'1 en amunt hi ha diversitat d'opinions.

consegüent, l'espectador és conscient de l'acció de la teatralització encara que no retengui tots els matisos del text. D'altra banda, la pregunta amb el resultat més baix ha estat la 4. Una explicació plausible pot ser que el procés de filmació pot haver desviat part de l'atenció cap a l'aspecte tècnic, en detriment del contingut verbal, més exigent i que requereix concentració sostinguda. A més, la manca d'una presentació global del conjunt de la ruta i del suport web pot haver limitat la comprensió de la figura de l'autor i del conjunt del projecte.

Quant a les limitacions de la mostra, cal remarcar que hi ha un cert biaix en les respostes obtingudes per la tipologia dels enquestats (amics, familiars...) i que part del judici pot reflectir l'èxit de l'acte més que no pas el contingut. També hi ha poca variabilitat de respostes, fet que condiciona l'anàlisi a un nivell descriptiu. Finalment, per reforçar aquest impacte formatiu, en la teatralització es podria haver afegit una breu introducció abans de cada escena per contextualitzar-la, així com un suport textual visible –per exemple, una targeta amb versos o idees clau– i un tancament explicatiu per recollir les idees principals i que emfatitzés la relació entre literatura, espai i memòria democràtica.

7.3. Valoració 2: Presentació a l'alumnat de 4t d'ESO

La segona acció de valoració es va dur a terme amb un grup de 4t d'ESO de l'institut, al qual es va presentar el contingut de la ruta –els punts, el lloc web (Site), el vídeo de la teatralització, les lectures de fragments i, finalment, el tríptic informatiu. Cal remarcar que la presentació es va dur a terme dins del centre educatiu i, per tant, la dinamització i interès que pot oferir l'experiència testimonial dels punts va quedar substituïda per una sessió expositiva d'una hora, orientada a oferir una visió global del conjunt de la ruta.

El qüestionari d'avaluació utilitzat incloïa cinc ítems tancats amb una escala Likert de quatre punts (1 = gens; 4 = molt) i una pregunta oberta per recollir impressions qualitatives (vegeu l'annex 12).

1. He entès qui era Joan Oliver i quina relació tenia amb Sabadell.
2. Els materials mostrats (Site, tríptic, vídeo, plaques) són clars i interessants.
3. La ruta ajuda a entendre millor la relació entre literatura, història i ciutat.
4. Aquesta activitat m'ha fet descobrir aspectes nous sobre la memòria democràtica o la cultura del segle XX.
5. Crec que aquesta proposta seria útil per treballar a classe de llengua o història.

A continuació, s'inclouïa un espai obert amb la indicació "Escriu breument què t'ha agradat més o què milloraries." El temps de resposta estimat era d'uns cinc minuts, i es van recollir un total de setze formularis. (Vegeu taula 7.2)

Taula 7.3 Recull de valoracions de l'alumnat

	P1	P2	P3	P4	P5
Mitjana	3,69	3,94	3,75	3,50	3,75
Mediana	4	4	4	3,50	4
Desviació estàndard	0,48	0,25	0,45	0,52	0,45

Els resultats mostren una valoració globalment favorable, amb mitjanes altes en totes les preguntes i una notable homogeneïtat en les respostes, com ho reflecteixen la mediana de 4 en la majoria dels ítems i la desviació estàndard inferior a 1.

Paral·lelament, es detecten petites diferències entre les respostes. Pel que fa a la pregunta 2, és la que té la valoració més alta. Una possible causa d'aquest resultat pot ser l'especial èmfasi de la presentació en el suport visual i l'explicació guiada dels investigadors, que reforça la comprensió dels materials i pot incrementar, per consegüent, la claredat. Els resultats, doncs, posen de manifest els beneficis d'un acompanyament guiat dels materials que completi la comprensió i estructura del conjunt de la ruta.

En relació amb les preguntes 3 i 5, que aborden la transversalitat de la ruta pel que fa a la literatura, patrimoni i història, han obtingut resultats lleugerament inferiors, amb una mitjana de 3.75. Temàticament, també es relacionen amb la pregunta 4, que ha obtingut els resultats més baixos (tant per la mitjana com per la mediana). Una explicació plausible pot ser el tractament indirecte de la història o la memòria democràtica. En altres paraules, els esdeveniments històrics no destaquen tant com la vida o l'obra de l'autor. De totes maneres, l'alt grau de positivitat pot ser resultat d'una major atenció a les conseqüències de la dictadura en la teatralització, atès que va ser el material millor valorat entre les respostes obertes de l'alumnat.

Finalment, els resultats de la pregunta 1, amb una mitjana de 3,69 (una mica més alta que la pregunta 4), poden vincular-se amb la dificultat d'assimilació de la informació exposada i sintetitzada en una sola hora. Malgrat això, si es considera que les respostes de l'alumnat han estat sinceres i honestes, la valoració positiva de l'alumnat assegura una comprensió de, com a mínim, la idea general de la vida i obra de l'autor.

Pel que fa a les limitacions metodològiques, cal destacar el temps reduït d'una hora per a la presentació de tots els materials. El contingut es va exposar sintèticament, només es van projectar un parell de lectures de fragments i l'alumnat no va poder explorar amb més tranquil·litat l'espai digital. Finalment, per reforçar aspectes com la memòria democràtica, es podria haver fet una introducció més incisiva en aquest aspecte i ressaltar els fets de la vida d'Oliver que s'hi vinculen.

7.4. Valoració 3: Revisió experta dels materials

La tercera i última valoració es va dur a terme amb un formulari digital enviat a un grup reduït d'experts, que han format part de la lectura o l'assessorament. Aquest conjunt de professionals van tenir accés a tots els materials de la ruta: pàgina web, tríptic, vídeos de lectures i teatralització i plaques informatives. En total, cinc experts van respondre anònimament.³⁹

El qüestionari d'avaluació utilitzat incloïa sis ítems tancats amb una escala Likert de quatre punts (1 = gens; 4 = molt) i tres preguntes obertes per recollir impressions qualitatives (vegeu l'annex 13).

1. Les plaques informatives ajuden a comprendre la vida i l'obra de Joan Oliver.
2. Els materials de la ruta (Site, tríptic, vídeo, plaques) són clars i coherents entre si.
3. El conjunt de la ruta articula de manera equilibrada literatura, història i territori.
4. El disseny dels textos i la selecció de fragments són adequats per al públic educatiu.
5. La proposta contribueix a la difusió del patrimoni literari i la memòria democràtica.
6. Considero que la ruta té potencial per ser utilitzada com a recurs didàctic en altres centres.
7. Quins punts forts destacaries de la proposta?
8. Quina millora o recomanació principal faries?
9. Altres observacions (rigor, accessibilitat, coherència dels materials, etc.):

Taula 7.4 Recull de valoracions dels experts

	P1	P2	P3	P4	P5	P6
Mitjana	3,60	3,80	3,80	3,40	3,80	4,00
Mediana	4	4	4	4	4	4
Desviació estàndard	0,55	0,45	0,45	0,89	0,45	0,00

³⁹ Vegeu a l'annex 19 les respostes dels experts en les preguntes obertes.

El patró favorable es torna a repetir amb els experts per les mitjanes superiors de 3 i una homogeneïtat general, com ho proven la mediana de 4 en totes les preguntes i una desviació estàndard inferior a 1.

Igualment, es poden matisar diferències. La pregunta 6 és la que millor valoració ha obtingut. Aquest resultat és coherent amb la finalitat didàctica de la ruta, perquè l'elaboració dels materials està relacionada amb aquests objectius. Per tant, la puntuació d'aquest ítem confirma la viabilitat de l'objectiu didàctic dels materials.

Pel que fa a les preguntes 2, 3 i 5 (mitjana de 3,8), també es detecta una valoració positiva. S'ha destacat en l'ítem 2 l'efectivitat en la coherència i claredat dels materials, probablement gràcies al temps més ampli de revisió que permet una lectura i anàlisi pausada dels recursos didàctics. D'altra banda, les preguntes 3 i 5 han obtingut millor qualificació pel grau de coneixement dels experts sobre la implicació històrica, cultural i literària del contingut de la ruta.

Quant a la pregunta 1 (mitjana de 3,6), el resultat pot deure's a la brevetat informativa de les plaques, atès que la informació més extensa s'ofereix a la pàgina web enllaçada als codis QR. Aquest fet es relaciona amb la pregunta 4, la de mitjana més baixa (3,4), i desviació estàndard més alta (0,89). Com també s'indica en les respostes obertes, la selecció de fragments no representa l'obra més rellevant d'Oliver, sinó la més vinculada amb la ciutat de Sabadell i la memòria democràtica, fet que dificulta la difusió del treball més elaborat i de qualitat de l'autor.

Pel que fa a les limitacions, cal destacar diversos aspectes. Una part dels experts no va poder respondre l'enquesta, pel fet que cal disposar de bastant temps per a la revisió completa i detinguda dels materials. A més, no es va oferir una explicació guiada dels investigadors, motiu pel qual es pot dificultar la comprensió global de la ruta. Tot i això, les respostes obertes de tots cinc experts mostren un alt grau de satisfacció amb els materials elaborats.

7.5. Discussió i interpretació global

En primer lloc, cal remarcar que la mostra de les respostes no és prou representativa, ja que el nombre de persones que han respost l'enquesta és reduït en tots tres àmbits (12, 16 i 5 persones). Tanmateix, els resultats mostren una tendència clarament positiva i una aprovació general del conjunt de la ruta. Les valoracions més significatives han estat les dels experts, que han tingut millor accessibilitat als materials i més temps per revisar-los, mentre que les del públic assistent a la teatralització reflecteixen sobretot

l'impacte emocional i simbòlic de l'activitat amb un cert biaix de cortesia. No obstant això, sobretot cal destacar la valoració de l'alumnat, atès que representa el públic objectiu de la ruta, i, a més, és el grup amb una mostra més nombrosa i homogènia.

Cada àmbit ha posat en alt valor un aspecte diferent: el públic de la teatralització la claredat i l'espai escollit, l'alumnat els materials i els experts la potencialitat de la ruta com a recurs acadèmic. La memòria democràtica ha tingut un impacte divers, ja que l'alumnat no l'ha valorada tan bé com el grup de la teatralització. Aquesta diferència posa de manifest la necessitat de contextualitzar millor els valors cívics i històrics quan la ruta s'aplica en entorns educatius.

D'altra banda, l'exposició de la vida de l'autor, tot i tenir bones valoracions, ha estat un dels ítems baixos en comparació amb la resta. La manca de temps, la síntesi excessiva o la falta d'una introducció guiada dificulten que el públic adquireixi una visió completa de l'autor, que és un dels propòsits centrals del treball. Finalment, la selecció de textos ha estat qüestionada pels experts, ja que no reflecteix l'obra més rellevant de l'autor, la qual cosa redueix parcialment la dimensió literària en favor de la territorial i memorial.

Malgrat aquestes limitacions, la triangulació de les tres fonts de dades permet afirmar que la ruta literària presenta una bona coherència interna i una recepció globalment positiva. Els materials –plaques, Site, vídeo i tríptic– es perceben com a recursos adequats per facilitar la comprensió de la figura de Joan Oliver i per vincular literatura, història i territori en un format proper a l'alumnat.

En definitiva, les dades confirmen que la proposta funciona com a experiència d'aprenentatge significativa i ofereix una base sòlida per a futures adaptacions o ampliacions. Aquesta discussió estableix, així, el punt de partida per a la reflexió final sobre els objectius assolits i les aportacions del projecte, que es presenta al capítol següent.

Conclusions

En aquest capítol s'exposa el grau de compliment dels objectius plantejats en la recerca, es recullen les principals conclusions a què s'ha arribat, s'exposen les aportacions més rellevants del treball, les limitacions de l'estudi i, finalment, es proposen futures línies d'investigació.

I. Compliment dels objectius

En relació amb tot el que s'ha mostrat en els capítols anteriors, és possible afirmar que l'objectiu principal, que consistia a dissenyar i aplicar una ruta literària a Sabadell centrada en la vida i l'obra de Joan Oliver, s'ha assolit satisfactòriament. Prova d'això són els diferents materials elaborats d'acord amb el bloc de fonaments sòlids sobre l'autor, les rutes literàries i la memòria democràtica. Aquests materials s'han sotmès a una valoració per part de l'alumnat—públic objectiu de la ruta—, dels experts i professionals que han col·laborat en la ruta de Joan Oliver, i del cercle social dels investigadors.

Pel que fa als cinc objectius específics, també es pot dir que s'han assolit en gran part. En primer lloc, l'objectiu de dissenyar i crear un conjunt de plaques informatives s'ha complert parcialment: d'una banda, els dissenys s'han elaborat en el marc del treball; però, d'altra banda, no s'han arribat a confeccionar físicament, excepte la placa del punt 10, que es va realitzar per motius vinculats a la teatralització, un altre objectiu específic. Concretament, l'enregistrament d'una versió audiovisual dramatitzada va poder comptar amb el suport d'experts i d'alumnat, que en va fer una valoració positiva dels resultats, indicant així un mínim de qualitat.

D'altra banda, es va plantejar corroborar la necessitat de la ruta com a eina educativa i, per verificar-ho, es va facilitar una enquesta a quatre grups classe, corresponents a cada nivell de l'ESO. Mitjançant l'anàlisi dels resultats, es va demostrar la manca de coneixement sobre l'autor i la necessitat d'adreçar l'itinerari principalment a la comunitat educativa.

A més, a banda de la teatralització o les plaques, s'ha complert l'objectiu de promocionar la ruta a través de materials de suport i divulgació; com ara un conjunt de vídeos, un tríptic i una Site per donar a conèixer la informació més rellevant del treball. Mostra de l'èxit d'aquests materials és la seva valoració positiva i el nombre notable de visualitzacions dels vídeos a la xarxa, tenint en compte la visibilitat limitada d'un Treball de Recerca.

Finalment, es pot afirmar que l'últim objectiu, d'avaluar la recepció i la validesa educativa de la ruta, s'ha assolit a partir de les diferents valoracions de l'alumnat, els especialistes i els familiars.

II. Aportacions realitzades

En aquest estudi s'ha optat per una metodologia qualitativa en dues fases: una primera fase d'estudi que ha servit per elaborar una base teòrica mitjançant entrevistes a experts, anàlisi de rutes consolidades i consulta de fonts primàries; i una segona fase, a partir d'aquests fonaments, que ha permès elaborar una ruta literària. Amb l'objectiu de comprovar-ne l'eficàcia i el grau d'assoliment dels objectius, s'han fet diferents valoracions del treball i dels productes relatius a la ruta.

Els resultats mostren com, a través d'aquest treball, s'ha acostat la figura de Joan Oliver especialment al públic objectiu: l'alumnat. En conjunt, s'ha creat una ruta literària que reivindica la vida i obra d'un autor destacat dins la literatura catalana –Pere Quart– i que, alhora, es vincula amb la memòria democràtica i contribueix a generar un sentiment d'orgull col·lectiu envers la ciutat.

Simultàniament, s'han elaborat materials que poden tenir tant aplicacions pedagògiques com divulgatives, com una Site amb tota la informació sobre l'autor, els vídeos i la teatralització que n'il·lustren l'obra.

III. Limitacions de l'estudi

Durant la realització de l'estudi es van detectar algunes limitacions que, malgrat no afectar el desenvolupament de l'objectiu principal, van dificultar la concreció de la metodologia. En primer lloc, la instal·lació física de les plaques i la formalització dels recorreguts es van descartar pel marc temporal del treball, tot i que es va deixar formulada una proposta. Es preveu, tanmateix, que en un futur pugui formar part d'un projecte oficialment establert i senyalitzat des de l'Ajuntament.

En segon lloc, s'ha de remarcar que aquesta ruta no està adaptada a persones amb discapacitat motora, com anar en cadira de rodes o ELA o EM⁴⁰. Aquestes persones poden trobar dificultat a l'hora de desplaçar-se o mantenir-se dempeus, ja que és una ruta que implica diverses hores de recorregut a peu, parades per escanejar codis QR i lectura de textos. A més, en cas d'una futura oficialització, caldria valorar l'altura de les plaques per facilitar-ne l'accés universal.

⁴⁰ i.e. Esclerosi Lateral Amiotròfica i Esclerosi múltiple.

Finalment, tot i que s'ha dissenyat una versió general per a tot el públic, la ruta s'ha concebut principalment com a eina educativa per a centres educatius de Sabadell. Per aquest motiu, i atès que l'obra de l'autor és en català, el projecte s'ha elaborat en aquesta llengua. Tanmateix, es podrien incorporar versions lingüístiques alternatives, com el basc, el gallec o l'anglès per afavorir-ne la difusió internacional.

IV. Futures línies d'investigació

A partir del desenvolupament d'aquest estudi i dels resultats obtinguts, s'han plantejat diversos interrogants que podrien ser abordats en futures investigacions, amb l'objectiu d'ampliar i aprofundir en el tema. Es proposa complementar aquesta ruta amb altres itineraris culturals, com rutes literàries o històriques o visites al patrimoni de la ciutat, o amb treballs d'ampliació sobre el mateix àmbit.

Pel que fa a la informació presentada a la pàgina web, es podrien afegir altres materials pedagògics complementaris per ajudar el professorat i millorar l'experiència dels alumnes. Per exemple, un dossier que reculli tots els fragments de la ruta facilitaria la preparació de les sessions didàctiques. A més, la creació d'un qüestionari sobre la ruta per als docents podria esdevenir una eina eficaç, tant a escala avaluativa com estadística.

També es podria complementar el conjunt de materials audiovisuals, amb noves teatralitzacions o lectures d'altres punts de la ruta. Igualment, seria viable incorporar activitats dinamitzadores, clubs de lectura, visites a altres edificis històrics de Sabadell a o projeccions públiques de la teatralització en espais com el Casal Pere Quart o la Biblioteca Vapor Badia.

Pel que fa als materials existents, es podrien introduir millores tècniques i estètiques. En el cas de la Site, es podria crear una pàgina web oficial amb un disseny més professional i accessible. Quant al tríptic, es podria perfeccionar la impressió i formalitzar el seu repartiment a través de l'Oficina de Turisme, per consolidar-ne el propòsit divulgatiu. Finalment, les plaques es podrien sotmetre a una revisió de disseny i iniciar els tràmits per a la seva instal·lació definitiva.

V. Reflexió final

Hi ha un cert orgull del treball fet, especialment per haver comptat amb la col·laboració de diverses figures destacades de la cultura i, concretament, de l'entorn de Joan Oliver. Gràcies a aquesta col·laboració, s'ha generat un sentiment de professionalitat i superació personal que, sense arribar a igualar el nivell d'un projecte universitari, ha marcat un punt d'inflexió en la manera de treballar dels investigadors.

A més d'aprendre com elaborar un treball de recerca, s'han adquirit habilitats en l'àmbit audiovisual i comunicatiu –muntatge de vídeos, disseny de tríptics, creació de plaques, etc.– i, indubtablement, també ha estat una oportunitat per descobrir i comprendre més a fons la figura de Joan Oliver, acumulant no sols coneixements acadèmics, sinó també experiències i, fins i tot, “anècdotes còmiques” sobre l'autor.

Finalment, un dels objectius era crear un vincle amb la ciutat a partir de l'orgull de conèixer els personatges destacats de la seva història i, alhora, contribuir al ressorgiment de la llengua i la literatura catalanes. És això el que els mateixos autors del treball han experimentat en veure el resultat final: una mena de catarsi que uneix l'esforç personal amb la consciència cultural. Amb l'esperança que tothom pugui viure aquesta mateixa emoció, fem nostres les paraules de Joan Oliver:

«Per dissort encara som a la trinxera, i les nostres armes són les nostres paraules.»

Bibliografia

- Ajuntament de Sabadell. (2013, gener 8). *El patrimoni urbà*.
https://web.archive.org/web/20130108134037/http://ca.sabadell.cat:80/Turisme/p/patrimoniurba_cat.asp
- Ajuntament de Sabadell. (2023). *Programa de Memòria Democràtica de Sabadell (2022–2026)*. Ajuntament de Sabadell.
<https://web.sabadell.cat/memoriademocratica/pla-de-memoria-democratica>
- Ajuntament de Sabadell. (2025). *Portada ciutat i escola*.
<https://www.sabadell.cat/ca/ciutat-i-escola>
- Ajuntament d'Oviedo. (2022). *Rutas literarias*.
<https://www.oviedo.es/bibliotecas/rutas-literarias>
- Anderson, T., & Shattuck, J. (2012). Design-Based Research: A Decade of Progress in Education Research? *Educational Researcher*.
- Ausubel, D., Novak, J., & Hanesian, H. (1978). *Psicología educativa. Un punto de vista cognoscitivo*. Trillas.
<http://archive.org/details/in.ernet.dli.2015.112045>
- Bach, M. (1991). El «coro» de Santa Rita, altrament anomenat Grup de Sabadell (I). *Arraona: revista d'història*, 67-80.
- Bach, M. (1998). *Quadern de les idees, les arts i les lletres*. 100-101.
- Camplà, F., Guansé, D., & Centre Català (Santiago (Xile)). (1912). Germanor. En Germanor (Centre Català (Santiago (Xile))). Centre Català-Agrupació Patriòtica Catalana.
- Carbonell, A. (2017). Joan Oliver escriptor exigent, intel·lectual compromès. *L'Avenç: Revista de història i cultura*, 434, 40-51.
- CIIC. (2008). *Carta de itinerarios culturales* (p. 6). ICOMOS.
<https://icomos.es/wp-content/uploads/2020/01/12.2.CARTA-DE-ITINERARIOS-CULTURALES.pdf>
- Comissió 100 anys de la Colla de Sabadell. (2019). *Any Colla de Sabadell*. Departament de Cultura.
<http://cultura.gencat.cat/ca/temes/commemoracions/2019/anycolladesabadell/inici/>
- Corretger, M. (2016). *Escriptors de l'exili del 1939: Recuperar la memòria espoliada*. 103-118.
- Cuenca-López, J. M., Martín-Cáceres, M., & Estepa, J. (2020). Buenas prácticas en educación patrimonial. Análisis de las conexiones entre emociones, territorio y ciudadanía. *Universidad de Huelva*, 49(1), Article 1, 46-47.
<https://reunido.uniovi.es/index.php/AA/article/view/14230>
- Departament d'Educació. (2022). *Decret 175/2022, de 27 de setembre, pel qual s'estableix l'ordenació dels ensenyaments de l'educació secundària obligatòria*. Generalitat de Catalunya.
<https://portaldogc.gencat.cat/utillsEADOP/PDF/8775/1928690.pdf>
- Espai Betúlia. (2024, novembre 4). *Ruta Literària Pompeu Fabra a Badalona*.
<https://www.espaietulia.cat/event/ruta-literaria-pompeu-fabra-a-badalona/>
- Espais escrits. (2016). *Ruta Verdaguer a Folgueroles*.
<https://www.espaisescrits.cat/que-fem/rutes-literaries/ruta-verdaguer-a-folgueroles>
- Foguet i Boreu, F., & Gassol i Bellet, O. (2020). *L'Humor constructiu: Vindicació de la Colla de Sabadell : Joan Oliver, Francesc Trabal i Armand Obiols / edició a cura de Francesc Foguet i Olívia Gassol* (Primera edició). Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

- Fundació Josep Pla. (2018). *Ruta Josep Pla*. Fundació Josep Pla.
<https://fundaciojoseppla.cat/ruta-josep-pla/>
- Fundació Miquel Martí i Pol. (2024, novembre 26). Rutes literàries de Miquel Martí i Pol. *Miquel Martí i Pol*.
<https://miquelmartiipol.cat/rutes-literaries/>
- Generalitat de Catalunya. (2006). *Mapa Literari Català*.
<https://www.mapaliterari.cat/>
- Generalitat de Catalunya. (2022). *Pla de Memòria Democràtica de Catalunya 2022–2025*. Generalitat de Catalunya.
<https://justicia.gencat.cat/ca/ambits/memoria>
- Gibert, M. M. (1993). Joan Oliver i Salvador Espriu en el teatre de la postguerra. Caplletra. *Revista Internacional de Filologia*.
<https://raco.cat/index.php/Caplletra/article/view/299465/420822>
- Güell, M. (2024). La eficàcia didàctica de la ruta literaturitzada. *LIT&TOUR – International Journal of Literature and Tourism Research (IJLTR)*, 4, 7-17.
- Hernández Sampieri, R. (amb Mendoza Torres, C. P.). (2018). *Metodología de la investigación: Las rutas cuantitativa, cualitativa y mixta*. McGraw-Hill Interamericana Editores, S.A. de C.V.
- Karsten, I., & van Zyl, A. (2022). Design-Based Research (DBR) as an Effective Tool to Create Context-Sensitive and Data-Informed Student Success Initiatives. *Student Affairs in Africa*.
- Marrugat, J. (2002). Formació i consolidació de la poètica de Pere Quart. *Els Marges: revista de llengua i literatura*, 69, 65-83.
- Mayer, R. E. (2002). *MULTIMEDIA LEARNING*. 55.
- McKenney, S., & Reeves, T. (2025). Educational design research for relevant & robust scholarship. *Computing in Higher Education*.
- Nadal, M. (2008). *La Barcelona de Mercè Rodoreda*. Fundació Mercè Rodoreda.
<https://www.mercerodoreda.cat/upload/fundacio/Ruta-literaria-Rodoreda-bcn.pdf>
- Oliver, J. (1918). Estival. *Diari de Sabadell*.
- Oliver, J. (1923). Pàtria i cultura. *Diari de Sabadell*.
- Oliver, J. (1952). *Auca del pintor Dalí (La mare que el va parir!)*.
- Oliver, J. (1979). Sobre «La Mirada». *Quadern de les idees, les arts i les lletres*, 8, 167-168.
- Oliver, J. (1982). Records anecdòtics de Joan Arús. *Quadern de les idees, les arts i les lletres*, 29, 146-147.
- Oliver, J. (1999). *Francesc Trabal, Recordat*. Fundació La Mirada.
- Oliver, J., Fundació La Mirada., & Fons Montserrat Abelló. (1999). Notícia biogràfica d'Armand Obiols. Fundació la Mirada.
- Oliver, J. (amb Bach, M.). (1991). *Temps, records*. Fundació La Mirada.
- Oliver, J., & Ferrater, J. (1988). *Joc de cartes 1948-1984* (A. Turull, Ed.). Edicions 62.
- Oliver, J. (amb Fons Rosa Leveroni, Fons Jordi Castellanos, & Biblioteca Avel·lí Artís-Gener). (1970). *Tros de paper*. Ariel.
- Oliver, J., & Trabal, T. (amb Marlet, R.). (1920). *Edicions «No me olvides»*.
- PEN Català. (2016). *Àlbum Joan Oliver* (A. Carbonell, Ed.).
<https://www.pencatala.cat/wp-content/uploads/2016/12/%C3%80lbum-Joan-Oliver-BAIXA-72.pdf>
- Pendonista, J. (1925). La braba cosa. *Diari de Sabadell*.
- Pla, J. (amb Fons Jordi Castellanos). (1967). *Sobre París i França*. Destino.
- Pla, J. (amb Garolera, N. & Fons J M Castellet). (2012). *El Quadern gris: Un dietari*. Destino.

- Plans, G. (2020, gener 26). Un llançament editorial (literal) i una placa, darrer homenatge de l'any de la Colla de Sabadell. *Diari de Sabadell*.
<https://www.diaridesabadell.com/2020/01/26/colla-de-sabadell-lany-que-ve-no-laltre/>
- Prats, C. (2018). La Colla de Sabadell, entre l'humor provocador i la cultura nacional moderna. *Vallesos*, 16.
<https://vallesos.cat/16/carpeta/7544fbfd>
- Prats, C., & Cabeza, A. (2016). Joan Oliver i la seva petita pàtria, Sabadell. *Vallesos*, 11.
<https://vallesos.cat/11/carpeta/9a81752d>
- Quart, P. (1926). Degotís. *Diari de Sabadell*.
- Quart, P. (1931). *Una mena d'orgull*.
- Quart, P. (1934). *Les decapitacions*. Proa.
- Quart, P. (1968). *Circumstàncies*. Els llibres de l'Ossa menor.
- Quart, P. (1969). Seixanta. *Vacances pagades*. COLUMNA PROA JOVE.
- Quart, P. (amb Biblioteca President Pujol & Fons Jordi Castellanos). (1987). *Refugi de versos: Poemes esparsos i inèdits*. Proa.
- Quart, P. (amb Fons Josep Carner & Col·lecció bibliogràfica del Grupo de Estudios del Exilio Literario). (1947). *Saló de tardor*. El Pi de les Tres Branques.
- Quart, P. (amb Mesalles, H. & Fons Jordi Castellanos). (1999). *Obra poètica*. Proa.
- Quart, P. (amb Oliver, J., Col·lecció d'autògrafs Ramon Borràs, Fons Montserrat Abelló, Fons Jordi Arbonès, & Fons Jordi Castellanos). (1981). *Poesia empírica*. Proa.
- Reeves, T. (2011). Can Educational Research Be Both Rigorous and Relevant? *International Society For Design And Development in Education*.
- Resina, J. R. (2017). *The Ghost in the Constitution: Historical Memory and Denial in Spanish Society* (L. E. Delgado & N. Thornton, Ed.). Liverpool University Press.
<https://www.jstor.org/stable/j.ctt1ps3305>
- Riera, I. (2000). *Joan Oliver/Pere Quart. L'inventor de jocs* (Primera edició). Proa.
- Riera, I. (amb Oliver, S., Fons Néstor Luján, Biblioteca Bergnes de las Casas, & Fons Jordi Castellanos). (1992). *El Meu oncle Pere Quart: Materials per a un retrat / Ignasi Riera ; epíleg de Sílvia Oliver*. La Campana.
- Roda, F. (2000). Una lectura de Pere Quart. *Quadern de les idees, les arts i les lletres*, 125, 8-10.
- Rubio, I., & Vallespín, C. (2025, març 22). Es busquen filòlegs. *El País*.
<https://elpais.com/quadern/2025-03-23/es-busquen-filolegs.html>
- Sáez, I., Sabido Codina, J., & Prats Cuevas, J. (2021). Memoria histórica e historia enseñada: Construcciones simbólicas del futuro profesorado y su vínculo con la experiencia escolar. *Tempo e Argumento*, 13 (33), 111-111, 14-17.
- Sánchez. (2020, juny 11). *La ruta literaria en la práctica educativa*.
<https://didactia.grupomasterd.es/blog/numero-18/la-ruta-literaria-en-la-practica-educativa>
- Trabal, F. (amb Carner, J., Vila Arrufat, A., Marlet, R., Parcerisa, L., Maria Trabal, J., Oliver, J., Obiols, A., & Carreras, M.). (1925). *L'any que ve* (La Mirada).
- Unión Europea. (2007). *Objetivos y valores*.
https://european-union.europa.eu/principles-countries-history/principles-and-values/aims-and-values/es_es

Índex de figures

Figura 1.1. <i>Joan Oliver a l'escola</i>	16
Figura 2.1. <i>Ruta de Miquel Martí i Pol general</i>	26
Figura 2.2. <i>Ruta de Miquel Martí i Pol escolar</i>	26
Figura 2.3. <i>Ruta de Josep Pla al Canadell</i>	28
Figura 2.4. <i>Ruta virtual de Josep Pla a París</i>	28
Figura 4.1. <i>Distribució global de respostes a l'enquesta per nivell educatiu</i>	37
Figura 4.2. <i>Percentatge global de respostes correctes per nivell educatiu</i>	37
Figura 5.1. <i>Placa informativa del Diari de Sabadell</i>	52
Figura 5.2. <i>Placa informativa del Cementiri de Sabadell</i>	52
Figura 5.3. <i>Aspecte general de la pàgina web</i>	54
Figura 5.4. <i>Aspecte general del tríptic</i>	55
Figura 6.1. <i>Preparació prèvia a l'enregistrament de les escenes</i>	58

Índex de taules

Taula 1.1. <i>Corpus d'obres vinculades a la infantesa i joventut i la memòria democràtica</i>	21
Taula 2.1. <i>Comparació de les rutes literàries de Miquel Martí i Pol i Josep Pla</i>	29
Taula 5.2. <i>Corpus de fragments i veus escollides per la confecció dels vídeos.</i>	56
Taula 7.1. <i>Resum del disseny de la valoració</i>	64
Taula 7.2. <i>Recull de valoracions de la teatralització</i>	65
Taula 7.3. <i>Recull de valoracions de l'alumnat</i>	67
Taula 7.4. <i>Recull de valoracions dels experts</i>	70

Annexos

Annex 1. Informació addicional sobre Joan Oliver i obres

1.1. *L'estàtua de Joan Sallarès i Pla*⁴¹

“De petits, el 1947, havíem anat amb el pare a la renauguració del monument... que cada cop que emergien les forces obreres tornava a ser objecte d'una certa agressivitat popular. Ho recordava Joan Oliver: ‘poc després de proclamada la República, s’havia posat de moda empastifar amb quitrà el monument de l’avi; per més que l’ajuntament el feia netejar, tornava a aparèixer empastifat. Tothom em venia a veure per saber com jo m’ho prenia. I em limitava a dir-los, tot arronsant-me d’espatlles, que si els agradava fer-ho que no en fessin cabal...’ Uns quants anys més tard, el 1949, Pedro Gual Villalbí, ‘Consejero Nacional de Economía’ i secretari del Fomento Nacional del Trabajo, a punt ja de ser nomenat ministre de Franco, parlava així sobre aquests fets: ‘Asimismo fue profanado entonces el busto de Sallarés y Pla en Sabadell -restablecido hace pocos años con todos los honores- porque los actos de locura de las revoluciones cruentas llevan los odios y las ofusaciones más allá de la muerte y no saben respetar, en la paz de ultratumba, ni a los que ganaron un nombre al desinteresado servicio del país.’”

⁴¹ Riera, I. (amb Oliver, S., Fons Néstor Luján, Biblioteca Bergnes de las Casas, & Fons Jordi Castellanos). (1992). *El Meu oncle Pere Quart: Materials per a un retrat* / Ignasi Riera; epíleg de Silvia Oliver. La Campana.

1.2 Versos originals d'un fulano que mai ha sigut poeta anomenat Nauj Reviló i Serallac⁴²

Vora la mar assenta
després de l'aiguat el dia;
contemplo amb ulls extasiats
de l'astre nocturn l'eixida.

I veig com pausadament
sobre les ones s'aixeca
i com d'una llum esplendent
sobre l'aigua se reflecta.

I albiro damunt la mar
navegant tot vela enlaire
la barca fràgil i humil
que retorna de la pesca.
I sento sota mos peus
la remor de les onades
i veig com vénen i van
i veig com besen la platja.
* *

I és arribada la nit
i la lluna ja és molt alta
i ens mirem de fit a fit
i al veure'm jo tan petit
l'ànima em sento malalta.

Novembre del 1915

I veig com s'aixeca el dia
d'una pausa reposada,
i com davalla als cinc arbres
de sos raigs el darrer bes.

I albiro baix a la plana
pasturant el blanc ramat
que a son corral fa tornada
dolçament esquellejant.

I veig masos, veig el poble
i a sos peus el riu honest,
vinyes, hortes, camps, arbredes...
sento càntics d'ocellets...

* *

I al veure la dolça pau
de la vida camperola
que m'encisa, que m'atrau,
i al veure aquest cel tan blau
baix la vall l'ànima em vola.

Novembre del 1915

⁴² Quart, P. (amb Mesalles, H. & Fons Jordi Castellanos). (1999). *Obra poètica*. Proa.

1.3. Anècdota als Escolapis⁴³

“[...] Exposició d'Art Nou del 1915. En tinc una idea molt borrosa. Jo tenia 15 anys i el meu món llavors era la meva família, el jardí de casa i els escolapis. Aleshores en Vila Arrufat ja tenia 20 anys.

Aquell fet i les reaccions que va produir en els medis culturals de Sabadell em van passar inadvertits. Totalment. La Colla encara no existia. Jo vaig conèixer en Trabal a la classe –que en dèiem la peça– regida pel Pare Vinyoles, que era un mestre menys que mediocre. Ens trobàvem al darrer curs de l'ensenyament normal dels escolapis. Després venia el batxillerat. I en Trabal no el va fer. A la “peça” en Trabal i jo a penes ens parlàvem. Era un xicot enravenat, de galtes fortament rosades i no mostrava el més mínim interès per la literatura.

Aleshores jo ja havia escrit versos en castellà. Li deien el vertical i també la pepa de deu. En el meu grup hi havia en Mallofré, el meu germà Antoni i no recordo qui més. La meva colla fèiem un butlletí mecanografiat, el títol, “L'Estudiantil”. El meu germà hi feia dibuixos i jo proses. El grup d'en Trabal feia un altre butlletí amb un títol xiroi: “L'Ai, Ai, Ai!”. Els uns ens mofàvem dels altres. No ens podíem veure.

El meu germà i jo, “els nois de ca l'Oliver”, érem considerats com els senyorets de la classe. El pare Vinyoles em tenia molt aviciat [...] i sovint, mentre ens donava la classe, em guardava dret al seu costat i em feia corregir les respostes errades dels alumnes, la qual cosa a mi no em plaïa gens i va acabar malament. Cansat d'aquest tracte de favor un dia que ell havia sortit i com altres vegades m'havia encarregat de vigilar els meus companys, vaig iniciar i promoure una “revolta”. Havent baixat de la tarima vaig començar a agafar els tinters de vidre que cada pupitre tenia inserits a la seva part plana i els vaig anar llençant per la finestra que donava a un camp de tennis recentment inaugurat. L'avalot va ser general i frenètic. En veure que el nen aviciat donava aquell mal exemple, els elements més revoltosos –[...]– no solament van deixar la classe sense tinters sinó que també van llençar punters, mànecs, mapes, etc. Tret dels més ensopits i temorosos em van victorejar i em van hissar com un torero després d'una bona feina. En Trabal ens mirava atònit i esglaiat.

Si en Pere Bedós encara és viu –com desitjo– pot donar testimoni d'aquesta malifeta. El meu pare em va castigar com mereixia i em va ordenar que comprés amb els meus estalvis els tinters llençats, cosa que vaig fer, acompanyat del cotxer de casa, en un plats-i-olles que hi havia a la Plaça Major. Et conto aquesta acció

⁴³ *Esborrany de carta inèdita de Joan Oliver a Miquel Bach (s.d.). Fons Joan Oliver-AHS.*

perquè va ser la meva primera protesta contra els privilegis de la burgesia. No cal dir que el Pare Vinyoles em va retirar l'amistat i durant potser una semana em va preguntar la lliçó cada dia. I quan com sempre el cotxer de casa trucava a la porta abans d'acabar la classe, el noi que anava a obrir-lo cridava, mofaire: "Els Olivers!"; el Pare Vinyoles amb veu de tro cridava: "Que no surti ningú fins que s'acabi la classe!". I un cor de rialles, unes més escandaloses que les altres, feien cor a les paraules del mestre."

1.4 Fragment del llibre *Primícies* (1918)⁴⁴

JO VOLDRIA

Jo voldria un mar tot d'or
quan del sol rebés l'ofrena,
tot d'argent i serenor
en les nits de lluna plena.

I una roca ben constant
en sa lluita, jamai lesta,
i una escuma ressonant
en els dies de tempesta.

I al darrera l'horitzó
aquell núvol que es desdona
mirant-lo un pescador
recelosament i fonda.

I una vela tot passant,
tot passant blanca i llatina,
i un batec d'ales volant
fins al niu de la gavina.

Jo voldria la grogor
de la sorra i les petxines;
jo voldria la cançó
de les ones pegrines...

Febrer del 1918

⁴⁴ Quart, P. (amb Mesalles, H. & Fons Jordi Castellanos). (1999). *Obra poètica*. Proa.

1.5. El primer poema publicat al Diari de Sabadell per Joan Oliver: "Estival"⁴⁵

El blau del cel, tibant i llis,

sembla de vidre trencadís.

Sols hi ha una taca dalt el cel:

la taca d'or del Gran Estel.

La plana riu com una faç,

les albes dents no hi manquen pas:

un mas, un mas i un altre mas.

Hi ha un riu que va tan poc a poc

que sembla immòbil en son lloc.

I ací el col·loqui vell i mut

d'unes alzines de vellut.

Al fons, la terra, talla el blau;

la serra al fons sembla una nau.

Més enllà es troben en un bes

aquells tres pins de verd encès.

Damunt la vinya, la claror

devé una ardent fulguració.

Mentre llargueja a son costat

el terror brau d'un camp llaurat.

Dues garses planen lentament

i tost es perden dintre el vent.

Tots els camins i corriols

van escorrent-se en giravolts.

L'aire es respira camperol

tot ple de flaires i de sol.

Hi ha escampades cent cançons

de mil tonades i faisons:

himnes i queixes i oracions.

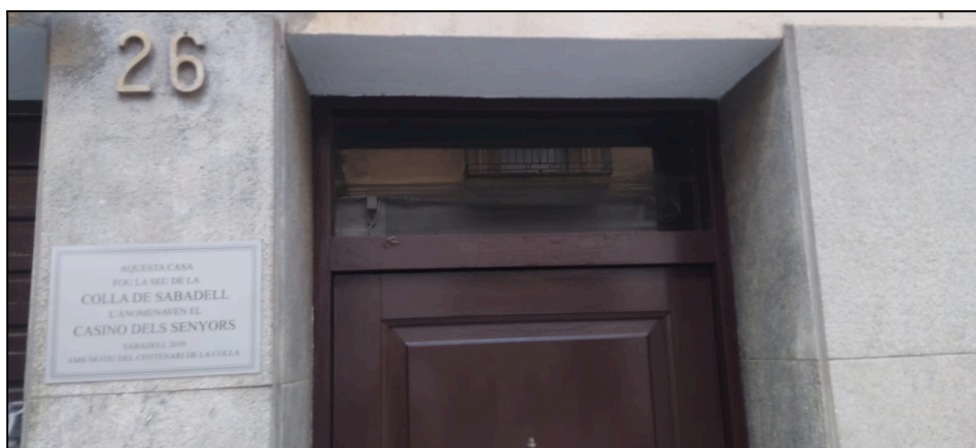
I un gran batec immens i fort

ritma la pau del matí d'or:

el cel, el pit, la terra, el cor

⁴⁵ Oliver, J. (1918). Estival. *Diari de Sabadell*.

1.6. Placa del Casino dels Senyors⁴⁶

⁴⁶ Fotografies d'autoria pròpia.

1.7. Fragment de “Pàtria i Cultura”⁴⁷

“A Sabadell, la segona o tercera (Reus, no t’esveris!) ciutat de Catalunya en importància numèrica, li toca fer un esforç a la mida de la seva capacitat, deu contribuir esplèndidament a la lliberació espiritual de la pàtria. I en honor a la veritat deu dir-se que la ciutat nostra no roman pas molt endarrerida en ordre a la cultura, encara que la seva fama en aquest punt no sia molt sonora.

Nosaltres fem constar amb joia íntima el treball, lent si voleu i poc unànim però constant i definitiu dels sabadellencs en mires a llur perfeccionament.

No volen dir res els noms gloriosos, lluents de prestigi, de l’Orfeó de Sabadell, l’Escola d’Arts i Oficis, l’Acadèmia de Belles Arts, el Centre Català, el Círcol Republicà Federal? No vol dir res llur actuar silencios o públic, intermitent o tenaç, però sempre eficient i ple de bona voluntat?

I no significa res potser aquell farell esclatant i guaiador, aquesta obra plena de seny i de solvència i de patriotisme i aquesta abnegada actuació, aquest desinteressat i humil maldar sense recompensa ostentosa ni regraciaments; aquesta, diguem-ho d’una vegada, aquesta Associació de Música que compta tot just quatre anys de vida i en son temps ha sabut arribar a l’entranya viva de la ciutat, remouent i despertant tot allò de noble i de sentimental que hi dormia o hi badava, que ha arribat a ésser una escola de bon gust per Sabadell i un alt exemple de patriotisme pur –sense segadors, ni quatre barres ni visques– davant i al capdavant de les mil ciutats i viles de la nació, encomanant a moltes d’elles el seu entusiasme ardent i deixant admirada i edificada, àdhuc a la gent de Barcelona, que fins ara semblaven en possessió d’un monopoli, en el que fa referència a les manifestacions artístiques?

[...]

Voldríem que la nostra veu apassionada arribés fins aquests sabadellencs que no giren el rostre per veure ço que al seu voltant esdevé, i voldríem convence’ls de l’inadequat de llur capteniment. Que cadascú demani i exigeixi el complet seu lloc en l’obra ciclòpia del desvetllament de Catalunya. Que ningú s’arronsi d’espatlles ni escatimi la seva contribució. Que tothom es senti ple d’un esperit de solidaritat amplíssima sense enveges, ni restriccions, perquè la suma de l’esforç individual sia una formidable empenta que posi la nostra vida a un lloc digne i beneït des d’on Catalunya albiri clarament la seva via futura.”

⁴⁷ Imatges d’Oliver, J. (1923). Pàtria i cultura. *Diari de Sabadell*.

Pàtria i cultura

Aviat els arbres de nostra Rambla es despullaran de llur vestit de fulles; ben tost la ciutat recobrarà nou posat hivernenc i cercarem la besada del sol i no pas amb el frevol propòsit de que nostra pell aconseguixi un tó bronzejat, sinó volent rebre son escalf temperant; novament encontrarem voravia enllà rostres enyorats per l'exili platxeriós de l'estiu.

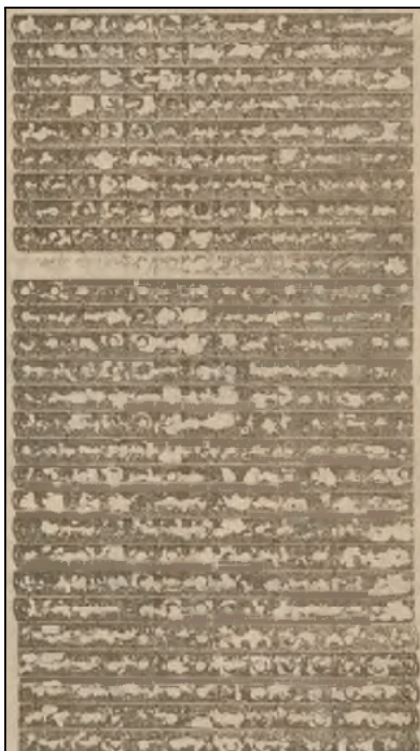
La vida sabadellenca repren son ritme i és arribada l'hora que tots prenguem cura de que l'hivern que s'acosta sia més perfectament viscut que no els passats, que en resultin més beneficiats nostres esperits, que Sabadell pugui un graó més i si pot ser dos o tres o quatre en la seva ruta ascensional pels camins de la cultura.

Recordant uns populars versos de Guimerà direm que «tothom ja hi és» i pot començar la sardana.

En l'obra magna del millorament interior de nostra ciutat, tots devèm

colaborar-hi, tothom que recabi els drets que dona la ciudania, te la obligació patriòtica de aportar-hi les seves energies, sense treva ni limitació, a l'empresa comú d'aixecar el nivell espiritual de la collectivitat.

El que el·ludeix aquest deure sagrat o és un covard o un inconscient o simplement i lamentablement un distret. Els covards i els inconscients sols mereixen pietat, però a aquells altres que emportats dels neguits materials, presos de la febre dels negocis, no tenen temps—diuen ells—de parar esment a qualsevol afer que no interessi directament llurs borses, els diem ara, alló tan vell i tan nou que «no sols de pa viu l'home», que l'ànima i àdhuc la vida simplement sensacional tenen drets que no es poden desatendre sinó és a base d'un abandó suicida dels alts interessos del esperit d'aquestes divines potències que l'idealitzen, d'aquests sentits del cos a través dels quals la nostra ànima copsa refinaments immaterials que ens fan oblidar la nostra pobre condició moridora i ens enlairen sobre els núvols com déus talment.

A Sabadell, la segona o tercera (Reus, no t'esveris!) ciutat de Catalunya en importància numèrica, li toca fer un esforç a la mida de la seva capacitat, deu contribuir esplèndidament a la lliberació espiritual de la pàtria. I en honor a la veritat deu dir-se que la ciutat nostra no roman pas molt endarrerida en ordre a la cultura, encara que la seva fama en aquest punt no sia molt sonora.

Nosaltres fem constar amb joia íntima el treball, lent si voleu i poc unànime però constant i definitiu dels sabadellencs en mires a llur perfeccionament.

No volen dir res els noms gloriosos, lluents de prestigi, del «Orfeó de Sabadell», l'Escola d'Arts i Oficis, l'Acadèmia de Belles Arts, el Centre Català, el Cercle Republicà Federal? No vol dir res llur actuar silenciosos o públic, intermitent o tenaç, però sempre eficient i plè de bona voluntat?

I no significa res pot-ser, aquell farell esclatant i guaiador, aquesta obra plena de seny i de solvència i de patriotisme i aquesta abnegada actuació, aquest desinteressat i humil maldar sense recompenses ostentoses ni regreïaments; aquesta, dignem-ho d'una vegada, aquesta Associació de Música que compta tot just quatre anys de vida i en son poc temps ha sapigut arribar fins a l'entranya viva de la ciu-

tat, remonent i despertant tot allò de noble i de sentimental que hi dormia o hi badava, que ha arribat a ésser una escola de bon gust per Sabadell i un alt exemple de patriotisme pur—sense segadors, ni quatre barres ni visques—davant i al capdavant de les mil ciutats i viles de la nació, encomanant a moltes d'elles el seu entusiasme ardent i deixant admirada i edificada, àdhuc a la gent de Barcelona que fins ara, semblaven en possessió d'un monopoli, en el que fa referència a les manifestacions artístiques?

No hauriem tots els ciutadans de sentir-nos i voler ésser tripulants d'aquesta caratela que és el Sabadell espiritual, i posar tots el nostre esforç i la nova aguil·la en aixecar i desplegar les esves veles, poc tivants encara, perquè el vent de l'ideal les gonflés impetuosament i empenyés així la nau gloriosa devés les costes florides de l'illa on regna la Perfecció?

Ací teniu l'Associació de Música de que suara parlavem, a punt de inaugurar el cinquè curs de concerts, l'excel·lència dels quals per referències que en tenim ultrapassa la fins avui assolida. Ací teniu l'Associació de Música que si és veritat que ha aconseguit un nombre de socis força respectable, no compta encara amb el suficient, per tornar-se en aquell grau de maduresa i esplendor, que trobant-se en una situació econòmica de no haver de mirar prim, permet menar una vida generosa, en benefici dels associats i de la ciutat.

I pensar que l'assoliment d'aquest grau d'excel·lència depen exclusivament d'una colla de ciutadans que viuen distretament o alutrets en una única ocupació insuficient per donar satisfacció a aquest conjunt d'ànima i cos, que és l'home.

Voldrem que la nostra veu apassionada arribés fins aquests sabadellencs que no giren el rostre per veure ço que al seu voltant esdevè, i voldriem convèncerls de l'inadequat de llur capteniment. Que cadascú demani i exigeixi el complet seu lloc en l'obra ciclòpia del desvetllament de Catalunya. Que ningú s'arrosni d'espatlles ni escatimi la seva contribució. Que tothom es senti plè d'un esperit de solidaritat amplíssima sense enveges, ni restriccions per que la suma de l'esfessor individual sia una formidable empenya que posi la nostra vida a un lloc digne i beneït des de on Catalunya albiri clarament la seva via futura.

Joan OLIVER.

1.8. “Sobre «La Mirada»”⁴⁸

“A l’hora del cafè hom atacà el motiu d’aquellencontre: l’editorial projectada per la “colla de Sabadell”. Ja fosquejava. Protegits per la penombra, els tres joves es tornaren més loquaços. Breument: Carner, Bofill i Riba aprovaren sense reserves l’esquema que els acabàvem de sotmetre, així com la maqueta que havia dissenyat Ricard Marlet, excel·lent dibuixant i gravador al boix, i realitzat Joan Sallent, notabilíssim impresor, tots dos sabadellencs. (...) Çà com lla, “La Mirada” cabava de ser batejada sota els millors auspicis. Els sabadellencs a penes podien dissimular l’acomentament que els empenava. Ara només calia trobar uns quants milers de pessetes.”

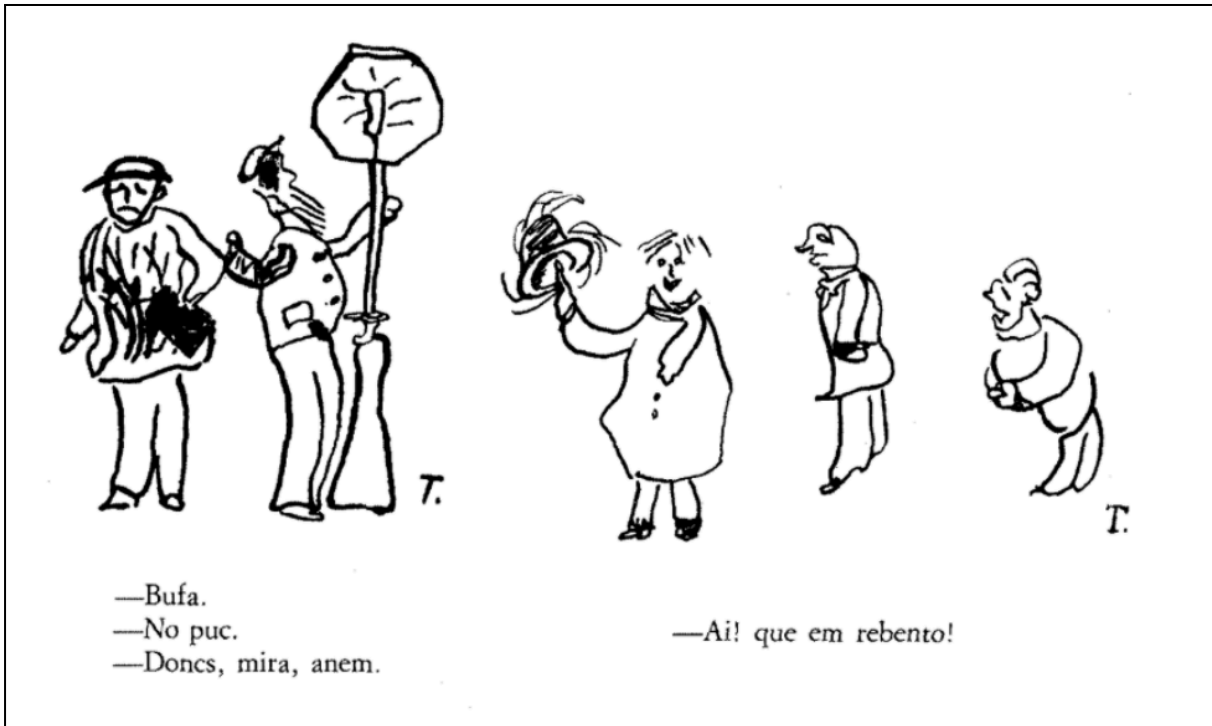
⁴⁸ Oliver, J. (1979). Sobre “La mirada”. *Quadern de les idees, les arts i les lletres*, 8, 167–168.

1.9. La promoció del llibre *L'any que ve* al *Diari de Sabadell*⁴⁹

⁴⁹ Imatges de Carner, J. (1926). Publicitat *L'any que ve*.

1.10. Els acudits del llibre *L'any que ve* (1925)⁵⁰

⁵⁰ Imatges de Bach, M. (1991). El «coro» de Santa Rita, altrament anomenat Grup de Sabadell (I). *Arraona: Revista d'història*, 67–80.

1.11. Homenatge al llibre L'any que ve amb la reedició L'any que ve no l'altre⁵¹

⁵¹ Plans, G. (2020, gener 26). Un llançament editorial (literal) i una placa, darrer homenatge de l'any de la Colla de Sabadell [Article web]. *Diari de Sabadell*.
<https://www.diaridesabadell.com/2020/01/26/colla-de-sabadell-lany-que-ve-no-laltre/>

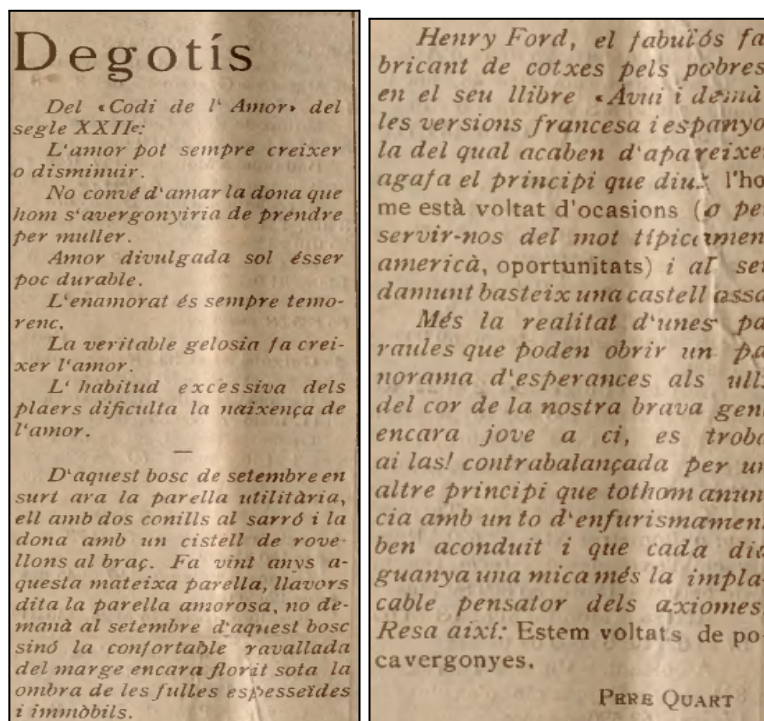
1.12. Degotís⁵²

9 D'OCTUBRE DE 1926

D'aquest bosc de setembre en surt ara la parella utilitària, ell amb dos conills al sarró i la dona amb un cistell de rovellons al braç. Fa vint anys aquesta mateixa parella, llavors dita la parella amorosa, no demanà al setembre d'aquest bosc sinó la confortable davallada del marge encara florit sota l'ombra de les fulles espedeïdes i immòbils.

Henry Ford, el fabulós fabricant de cotxes pels pobres, en el seu llibre *Avui i demà* les versions francesa i espanyola del qual acaben d'aparèixer, agafa el principi que diu: *l'home està voltat d'ocasions* (o per servir-nos del mot típicament americà, oportunitats) i al seu damunt basteix una castellassa.

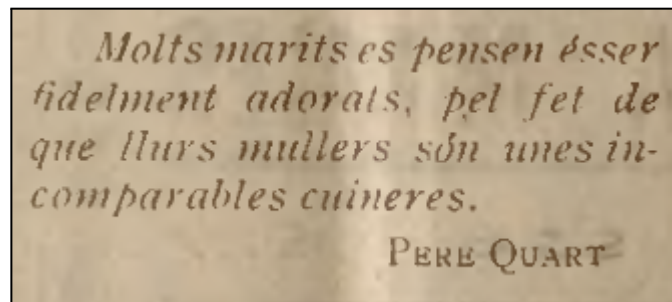
Mes la realitat d'unes paraules que poden obrir un panorama d'esperances als ulls del cor de la nostra brava gent encara jove ací, es troba, ai las!, contrabalançada per un altre principi que tothom anuncia amb un to d'enfurismament ben aconduït i que cada dia guanya una mica més la implacable pesantor dels axiomes. Resa així: *Estem voltats de pocavergonyes*.

⁵² Imatges de Quart, P. (1926). Degotís. *Diari de Sabadell*.

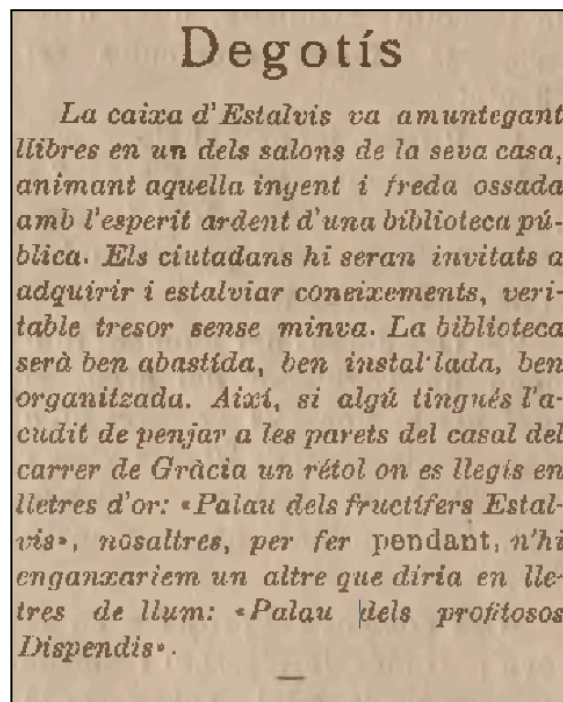
13 D'OCTUBRE DE 1926

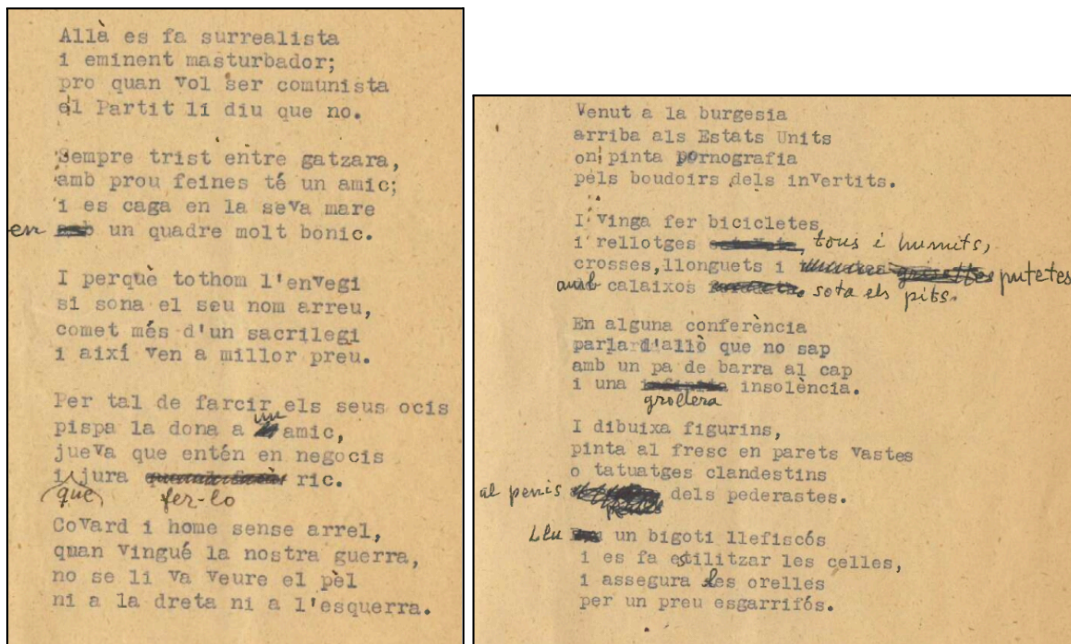
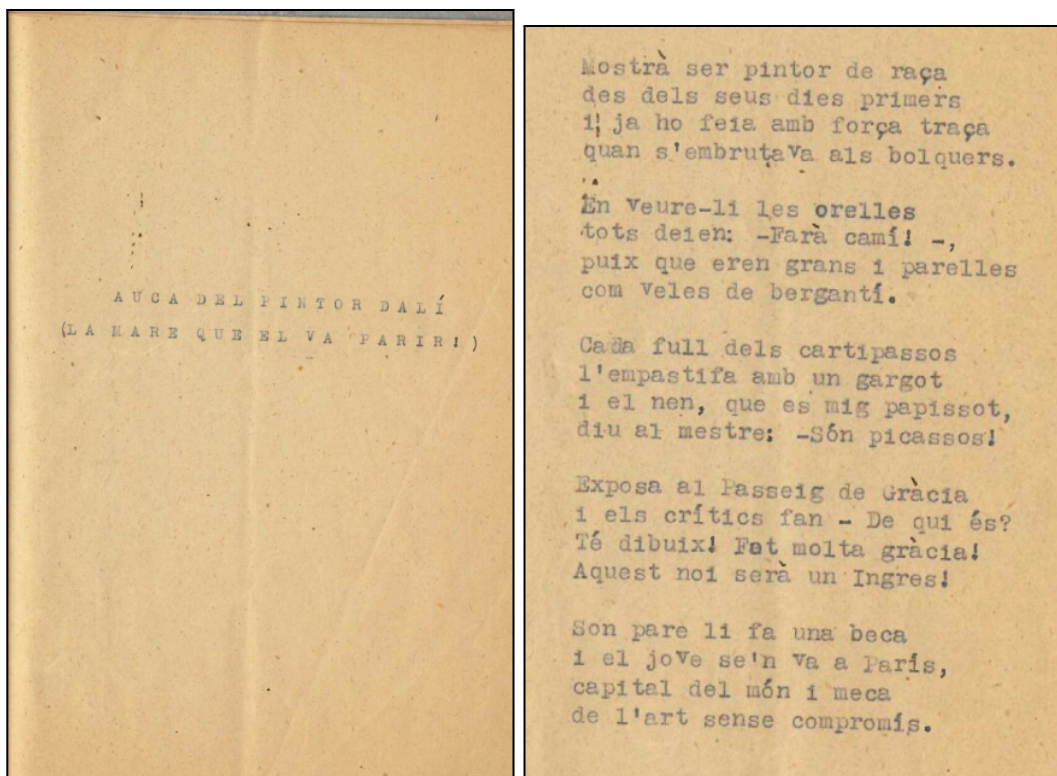
Molts marits es pensen ésser fidelment adorats, pel fet de que llurs mullers són unes incomparables cuineres.

7 DE NOVEMBRE DE 1926

La caixa d'Estalvis va amuntegant llibres en un dels salons de la seva casa, animant aquella ingent i freda ossada amb l'esperit ardent d'una biblioteca pública. Els ciutadans hi seran invitats a adquirir i estalviar coneixements, veritable tresor sense minva. La biblioteca serà ben abastida, ben instal·lada, ben organitzada. Així, si algú tingués l'acudit de penjar a les parets del casal del carrer de Gràcia un rètol on es llegís en lletres d'or: "Palau dels fructífers Estalvis", nosaltres, per fer pendant, n'hi enganxariem un altre que diria en lletres de llum: "Palau dels Profitosos Dispendis."

1.13. Fragments de la breu obra crítica i poètica Auca del pintor Dalí (La mare que el va parir!)⁵³⁵³ Imatges Oliver, J. (1952). Auca del pintor Dalí (la mare que el va parir!).

Vol seduir Pau Picasso
amb un telegrama insuls;
i el mestre només diu: -Passo!
Hi ha cares que semblen culs!

Es franquista i falangista,
~~no és la bèstia~~, i de tant fer el boig ja n'és
~~de cordi d'una~~ trista *busca*
~~de diners~~, que només ~~de~~ diners.

I avui, obeint la ~~pitonissa~~ garsa,
fa de místic querubi...
I ES QUE EN SALVADOR DALÍ
ARA ES DELEIX PER SALVAR-SE!

banquet de mirada

En Dalí, que és de Figueres,
i en Brunet, de Vic només,
disputen com maimanyeres,
sí l'un ximple, l'altre més.

I ara, ran la cinquantena,
penedit de tot pecat,
el bandarria fa una mena
de Verge de Port Lligat.

I un bon dia se'n va a Roma
amb bigotis i bastó, està de
i el Paps, que ~~deixa~~ drama,
beneeix el ~~seu~~ grau calorí.

Perquè el públic no l'oblidi
fa un Crist ~~de pedra~~ que encunya el *clatell*
i entre la j'ueva i ell
renoven el delcidi.

Després exposa a una sala
de Londres i té un fracàs...
I és que ell a tot diu - Sí, gata!
Prò ella fa: - No la veig pas...

El dia que va saber
que havia mort un poeta
assassinat per la Dreta,
exclamà, feliç, "Olé!"

"Vull que tothom -assegura-
parli de mi i del meu ~~fer~~ fer
i de la meva pintura,
encara que en parlin bé!"

1.14. *Fragments de Les decapitacions (1934), sobre la crítica a Adolf Hitler i Benito Mussolini*⁵⁴

XVII *Perros crueles, que non me arrepiento llamándolos perros en forma de humanos*. Retablo de la vida de Christo

Avia per telèfon una rialla trista
de pur estil marxista,

Bloch l'anomenen els estranys: jo, Sara.
Qui no la desempara?

Per segar roses la destral us cal,
Adolf, brètol total?

Volava el cap de ma companya
pel cel dels crematoris d'Alemanya

I *Sobre el pecho almidonado la cabeza*. García Lorca

Tu, amb el cap a la mà, t'escondies
rera els crims d'altres mans sense tara,
generoses del mal, amb carícies horrenes
d'ungles còncaves, roents, farcides
de negror tan antiga
com el llot a grumolls de l'Edèn.

Tu, amb el cap a la mà, no sabies
aquell urc aplomat de Benito
en dreçar-se complet, la pitrera gonflada
sota el cap ben posat,
la corona –robins i maragdes–
de bronze vital. La corona
d'un imperi de bambes camises.

⁵⁴ Quart, P. (1934). *Les decapitacions*. Proa.

1.15. Poema "R.S.P"⁵⁵

Entre tantes injustícies
com al món han succeït,
no n'hem vist cap com aquesta:
el Gran Porc ha mort al llit!

Ell va ser el Cap Terrorista
d'una guerra criminal
contra un Estat democràtic,
contra un poble liberal.

L'ajudà tota la púrria
des de fora i des de dins:
Hitler, Salazar, Benito,
en March, bisbes i botxins!

Quants ultratges, Catalunya!
Quina ràbia! Quants paranys!
El seu fètid despotisme
ha durat trenta-cinc anys!
[...]

La mà que li tremolava
de tantes morts com signà,
els perseguits i els opresos
ja no farà tremolar.

"Ha mort per Déu i la Pàtria!"
Per quina pàtria i quin déu?
La pàtria dels farts i els lladres
i un déu que ell es va fer seu.

El ploren els fills de puta
i el vil especulador
i li canten les absoltes
a la televisió.

Li apliquen tants de sufragis,
tantes misses li han ofert,
que les ànimes dels pobres,
redimides amb les sobres,
veuen ara el cel obert
i amb poc temps el purgatori
restarà clos i desert.

I uns mitrats sense vergonya,
els gendarmes més podrits
i els ministres amb més ronya
n'enterraran la carronya
a la Vall dels Malparits!

CODA

A l'inferrn, en arribar-hi,
hi hagué un pànic "general"
i el Diable, a corre-cuita,
volà cap al pis de dalt;
i a la porta de la Glòria
clamava amb veu estentòria:
companys àngels, m'heu d'obrir
s'expressava amb veu de tro:
"Concediu-me asil polític!
L'inferrn viu un moment crític!
Tinc a baix l'Home Mefitic
que em corromprà fins a mi!"

⁵⁵ Quart, P. (amb Mesalles, H. & Fons Jordi Castellanos). (1999). *Obra poètica*. Proa.

Annex 2. Exemple de resposta de l'enquesta d'un alumne de 4t d'ESO

INS PAU VILA	Treball de Recerca	BATX	Formulari: Sabeu qui és...?
--------------	--------------------	------	-----------------------------

Sabeu qui és...?

INFORMACIÓ PER A L'ALUMNAT – PARTICIPACIÓ EN UN ESTUDI

Aquest formulari forma part d'un Treball de Recerca de batxillerat de l'institut Pau Vila.

— De què va l'estudi?

L'estudi tracta sobre la recerca i creació d'una ruta literària escolar d'un autor relacionat amb la ciutat de Sabadell. L'objectiu principal de l'estudi és donar a conèixer la figura literària entre l'alumnat de l'ESO.

— Què has de fer?

Només cal respondre aquest formulari. Trigaràs uns dos minuts. Totes les preguntes són sobre la coneixença de l'autor que es tracta en l'estudi.

— Les teves respostes són anònimes

No et demanarem el nom ni cap dada personal. Ningú sabrà què has respost tu en concret. Les respostes es tractaran de manera global i es faran servir únicament amb finalitat científica.

— Per a què s'utilitzaran les respostes?

Les dades s'utilitzaran per a reflexionar sobre com millorar la coneixença de l'autor entre els joves. No es faran servir per a cap avaluació ni es compartiran amb cap persona externa.

— Participar és voluntari

Tu decideixes si vols participar. Pots deixar de respondre en qualsevol moment.

Accepto participar-hi: Si. Escriviu Sí o No.

Nivell educatiu

Indiqueu el nivell en què esteu ara mateix:

- 1r ESO
- 2n ESO
- 3r ESO
- 4t ESO

INS PAU VILA	Treball de Recerca	BATX	Formulari: Sabeu qui és...?
--------------	--------------------	------	-----------------------------

Sobre noms d'autors literaris i obres

1. Sabeu qui és Joan Oliver?

- Sí
 No
 No ho sé

Qui és? Crec que canta

2. Sabeu qui és Pere Quart?

- Sí
 No
 No ho sé

Qui és? un escriptor

3. Coneixeu l'autor del poema «Corrandes d'exili»?

- Sí
 No
 No ho sé

Qui és? _____

4. Sabeu de quin exili parla aquest poema?

- Sí
 No
 No ho sé

Per què es va exiliar?: guerra civil

5. Aquest poema parla d'esdeveniments que van succeir entre 1936 i 1939. Sabeu a quins esdeveniments ens referim? Escriviu-los. (Si no ho sabeu, escriviu: "No ho sé")

Guerra civil

6. Algun cop heu llegit o sentit els següents versos?

- Sí
 No
 No ho sé

*Una nit de lluna plena
tramuntàrem la carena
lentament, sense dir re.
Si la lluna feia el ple
també el féu la nostra pena.*

*L'estimada m'acompanya
de pell bruna i aire greu
(com una marededeu
que han trobat a la muntanya).*

A quin autor pertanyen? Miguel Martí i Pol

INS PAU VILA	Treball de Recerca	BATX	Formulari: Sabeu qui és...?
--------------	--------------------	------	-----------------------------

7. Reconeixeu el nom de "La Colla de Sabadell"?

- Sí
 No
 No ho sé

Qui en formava part? URS que canten

8. Quin dels següents autors literaris NO coneixeu?

- Francesc Trabal
 Armand Obiols
 Carles Riba
 Mercè Rodoreda
 Josep Carner
 Guerau de Liost

9. Algun cop heu llegit o sentit els següents versos?

- Sí
 No
 No ho sé

*En ma terra del Vallès
tres turons fan una serra,
quatre pins un bosc espès,
cinc quarteres massa terra.
"Com el Vallès no hi ha res".*

A quin autor pertanyen? Al himne de Sabadell

Sobre la ciutat de Sabadell

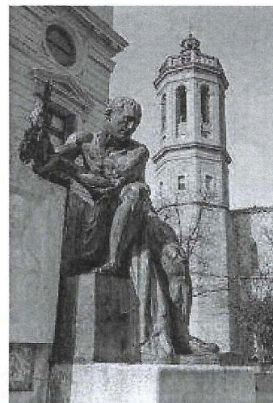
10. Heu vist algun cop una placa al carrer d'En Font sobre 'El Casino dels senyors'?

- Sí
 No
 No ho sé

11. Coneixeu el personatge que representa l'estàtua de l'Ajuntament de Sabadell?

- Sí
 No
 No ho sé

Qui és? Un cavaller

INS PAU VILA	Treball de Recerca	BATX	Formulari: Sabeu qui és...?
--------------	--------------------	------	-----------------------------

12. Coneixeu i sabeu la història de l'edifici que es mostra a la imatge, a la Rambla?

- Sí
- No
- No ho sé

Explicació: crec que es un museu o algo
oïst

13. Sabeu quina funcionalitat tenia l'edifici que ara és l'Ajuntament de Sabadell a principi del segle XX?

- Sí
- No
- No ho sé

Quina? on ho e present

Annex 3. Model de consentiment informat

Model de consentiment informat – Participació d'experts en un Treball de Recerca

Entrevista sobre Joan Oliver

Si us plau, llegiu acuradament aquest document de consentiment abans de decidir si voleu participar en aquest estudi.

Títol de la recerca:

Joan Oliver a Sabadell: Ruta literària escolar

Estudiant responsable:

Paula Díaz Alcolea
Estudiant - pdiaza@inspauvila.cat
Institut Pau Vila de Sabadell

Estudiant responsable:

Roger Forrellat Sabaleta
Estudiant - rforre@inspauvila.cat
Institut Pau Vila de Sabadell

Estudiant responsable:

David Sánchez Villena
Estudiant - dsan60@inspauvila.cat
Institut Pau Vila de Sabadell

INFORMACIÓ PER AL PARTICIPANT

Us convidem a participar en una entrevista individual com a part d'un Treball de Recerca. L'estudi indaga sobre la vida i obres de Joan Oliver amb l'objectiu de confeccionar una ruta literària per tal de donar-lo a conèixer.

En què consisteix la participació?

Se us demanarà participar en una entrevista presencial d'una durada aproximada de **45-60 minuts**, en la qual assessorareu amb la vostra expertesa **sobre la vida i obres de Joan Oliver a més de diverses fonts d'informació que tracten l'autor**. Amb el vostre permís, la conversa serà **enregistrada en àudio** per facilitar-ne la transcripció i l'anàlisi.

Voluntarietat

La vostra participació és **totalment voluntària**. Podeu decidir no participar-hi o interrompre l'entrevista en qualsevol moment, sense cap conseqüència.

Confidencialitat i anonimat

Les dades recollides seran **anonimitzades**. No es recollirà cap dada personal identificativa i cap informació recollida no serà vinculada a la vostra identitat. En cap cas les dades es faran servir amb finalitat administrativa.

Ús i conservació de les dades

Les dades es conservaran de manera segura fins al **31 de juliol de 2027** i s'utilitzaran exclusivament amb finalitats científiques. Els resultats podran ser difosos a través d'articles o congressos acadèmics, sempre de forma agregada i completament anonimitzada.

Drets de protecció de dades i de participació:

Teniu el dret a retirar-vos de l'estudi en qualsevol moment sense donar explicacions i sense conseqüències negatives; només ens ho heu de comunicar per qualsevol mitjà. A banda d'això, si així ho desitgeu, podeu exercir el vostre dret reconegut pel Reglament Europeu de Protecció de Dades personals adreçant-vos al responsable del tractament, Prof. Jordi Pérez Badenes – jordiperez.prof@inspauvila.cat, amb la teva sol·licitud i una fotocòpia del DNI, o de qualsevol altre document que t'identifiqui. Els formularis per exercir els vostres drets estan disponibles a la web de Protecció de Dades. També tens dret a presentar reclamacions davant l'Autoritat Catalana de Protecció de Dades: https://apdcat.gencat.cat/ca/drets_i_obligacions/reclamar_i_denunciar/.

Declaració de consentiment

- ✓ He llegit i entès la informació proporcionada.
- ✓ Entenc que la meua participació és voluntària i les meves respostes seran anonimitzades.
- ✓ Autoritzo l'ús de les meves respostes per a finalitats científiques.

Nom i cognoms del participant: Anton Carboneu Ferrando

Data: 19 / 02 / 2025

Signatura expert

Signatura Estudiants

Annex 4. Transcripció entrevista Anton Carbonell

Quina és la teva formació i carrera professional, a què et dediques actualment, quina és la teva relació amb Joan Oliver i com el vas conèixer?

Mira, jo he estat molts anys catedràtic d'institut de llengua i literatura catalanes, he estat en diferents instituts de Sabadell, vaig començar a l'institut EGARA, quan l'EGARA estava a la Mancomunitat, aquesta zona que hi ha entre Sabadell i Terrassa, que hi havia dos instituts, allà, l'EGARA i l'Arraona. Antigament, l'EGARA era de noies, solament de noies, i l'Arraona era de nois. Quan jo hi vaig arribar, que va ser l'any 80, acabava de treure'm les oposicions de catedràtic i vaig demanar com a destí anar a l'Egara. Per què? Per una cosa molt curiosa. Perquè resulta que anys abans un amic meu, que era professor de literatura castellana a l'Egara, o sigui quan era per noies solament a l'institut, em va convidar, perquè jo havia fet filologia catalana, tenia estudis de filologia catalana, que hi anés una setmana a fer, perquè llavors el català no es feia, o sigui, no hi havia classes de català, ni de català ni de literatura catalana.

Les alumnes en aquest cas solament feien llengua i literatura castellana. Llavors em va demanar que durant una setmana fes classes de literatura catalana, perquè les seves alumnes havien de saber també que hi havia una cosa que en diuen literatura catalana. Durant aquella setmana vaig tenir un auditori de 30 o 40 noies, hi havia en aquella classe, i jo, que era molt jove, havia de tenir 20 i pocs anys, doncs explicant literatura catalana a aquelles noies. Allà, jo diria que allà em va néixer una mica la vocació de professor, perquè era un auditori molt... eren unes noies molt receptives, amb molt d'interès, preguntaven molt, les veies molt interessades del que explicaves, perquè desconeixien l'existència de la literatura catalana. I us he de confessar que aquell va ser una mica, diguem-ne, el cuquet aquest, aquesta cosa que et dona la vocació. Perquè jo, quan vaig fer la carrera de Filologia Catalana, d'entrada no pensava que em dedicaria a l'ensenyament. Penseu que era l'època de la dictadura franquista. El català no s'ensenyava, estava prohibit. Per tant, quan tu feies filologia catalana, deies, com et guanyaràs la vida? Doncs clar, jo m'havia de guanyar la vida anant-me'n a alguna universitat estrangera, per exemple, a Anglaterra n'hi havia algunes, a Alemanya, a Suècia, que s'ensenyava català i literatura catalana. Allà sí, aquí no. Llavors, clar, el meu futur professional era anar-me'n, en tot cas, a alguna Birmingham o Edimburg, a algun lloc d'aquests, a Anglaterra, per exemple, a ensenyar, o a França, que també n'hi havia, a ensenyar català, a ensenyar literatura catalana. Però al 75 es mor el dictador i llavors comença a haver-hi una possibilitat d'ensenyament del català.

Per això, diguem-ne, que en aquesta època en què jo vaig fer aquestes classes per a aquestes noies, a invitació del professor, doncs, ja començava a haver-hi un ambient que facilitava que s'acabés donant l'oportunitat de l'ensenyament del català, com així es va produir. O sigui, jo l'any 80, quan puc ja agafar una plaça de professor de llengua i literatura catalana, si ja la puc agafar, i és precisament, vaig a l'Egara, perquè en tenia un bon record d'aquella vegada que hi havia anat a fer aquelles classes per a aquelles noies. Llavors allà hi vaig estar cinc anys, cinc anys de professor de llengua i literatura catalana. Després vaig estar al Joan Oliver, d'aquí de Sabadell, i vaig estar també amb un altre que es diu IES del Vallès, que allà vaig fer una cosa que en diuen la reforma. Hi va haver un moment en què es va fer una reforma educativa i a alguns professors ens van com fixar perquè ja anessin a fer d'això, aquest experimental. No em va agradar gaire aquest experimental, vaig aguantar dos anys i vaig tornar al Joan Oliver. I llavors al Joan Oliver ja vaig acabar el meu itinerari sabadellenc d'instituts i l'any 93 és quan ja vaig cap a Castellar del Vallès. Tinc una plaça a l'Institut de Castellar i me'n vaig a viure també a Castellar. Llavors ja tota la meva carrera professional des del 93 fins que em jubilo el 2016 ha estat a Castellar del Vallès.

Aleshores, com vas conèixer Joan Oliver?

Com neix això? La qüestió del Joan Oliver, sí, com neix això. A veure, jo, com a professor, he fet una carrera, com a docent, que en diuen, però també he fet una carrera com a estudiós de la literatura. He fet llibres, he fet manuals de literatura per a l'ensenyament. Era una carrera, un factor paral·lel a la docència, per mi. A més a més, m'agradava molt escriure, per tant, doncs, mira, era una manera, diguem-ne, també d'escriure. I jo vaig començar fent molts estudis sobre un autor del segle XIX, que és Àngel Guimerà. Tant és així que hi ha diverses edicions d'obres d'Àngel Guimerà, *Terra Baixa*, *Mar i cel*, *Maria Rosa*, que n'he fet edicions per editorials, per edicions xantadors, per editorials. Eren edicions molt pensades per l'escola, o sigui, pels alumnes, o sigui, edicions fetes amb la voluntat que servissin com a lectures d'institut, d'escola. I llavors la meva dedicació principal va ser Guimerà d'entrada.

Però què va passar amb el Joan Oliver? Doncs bé, jo com que ja treballava a Sabadell, ja em van arribar tota una sèrie d'elements del Joan Oliver, com estava de llenguera, i en coneixia coses, havia estat a l'Institut Joan Oliver, per tant allà havia tingut una experiència ja molt directa amb el Joan Oliver, perquè es va fer un homenatge a l'Institut Joan Oliver, em sembla que no, sí exacte, d'entrada no es deia Joan Oliver a l'institut li van posar el nom quan jo estava fent classes allà, va fer tota una sèrie d'actes, això és el que us he portat fins i tot un programa d'aquests actes que es van fer perquè, bueno, és això "Recordem Joan Oliver" això es va fer

a l'institut Joan Oliver era l'any 86 i va haver-hi tota una sèrie d'actes es va posar una placa amb el nom de l'institut ara es deia, a partir de llavors es va dir Joan Oliver i clar, quan vaig viure aquesta experiència vaig tenir un contacte molt directe amb l'obra de Joan Oliver i em vaig convertir en un lector allò que se'n diu interessadíssim en l'obra de l'Oliver, de Joan Oliver i la seva faceta poètica com a Pere Quart i va arribar un moment que vaig començar a treballar la figura del Joan Oliver.

Com va ser això? Va ser arran que em van encarregar aquest àlbum. Això és un àlbum del PEN. El PEN és una institució que és una associació internacional que es dedica a la defensa dels escriptors. PEN, vull dir que és la paraula anglesa, i aquest és el PEN català, és el PEN que és internacional, però també hi ha un PEN català, i jo vaig veure el PEN català, jo n'era del PEN català, i em van encarregar, fan àlbums d'escriptors, i em van dir, escolta Anton, per què no en fas un sobre el Joan Oliver? Perquè era el centenari del Joan Oliver. I llavors, amb molt de gust, em vaig dedicar a investigar profundament la figura de Joan Oliver. Clar, això va ser molt fàcil estant a Sabadell perquè a Sabadell tenim la gran sort que hi ha l'arxiu Joan Oliver. O sigui, tots els papers que va deixar Joan Oliver quan es va morir, tot el seu arxiu personal, tot el seu fons personal, està a l'arxiu històric de Sabadell. Llavors vaig fer una immersió profunda en la paperassa de Joan Oliver i vaig descobrir moltíssimes coses. Aquest àlbum està ple de coses molt inèdites d'ell molt poc conegudes moltes imatges de cartells, de fotografies coses que vaig descobrir allà i la meva fascinació pel personatge diguem-ne que es va completar a partir d'aquest factor. Llavors, ja he deixat una mica de banda Guimerà i m'he centrat en la figura de Joan Oliver, perquè després vaig publicar a la revista *L'Avens* un article sobre Joan Oliver "l'exigència de Joan Oliver". He fet coses de Joan Oliver, això dels itineraris aquests, per exemple a Castellar Vallès, a Sabadell. Per tant hi ha també un interès que continua molt viu en la figura de Joan Oliver clar, també vaig veure que Joan Oliver també tenia un lligam en Castellar del Vallès, perquè resulta que la casa Pairal dels Oliver, la casa Pairal seria com la casa de la família, tots els ancestres de la família venien de Castellar, o sigui, Can Oliver, que se'n diu, és una casa que ara és privada i no s'hi pot entrar, però quan jo estava treballant-hi, amb tot això, vaig després de pregar-li molt a l'amo (...) I així el vaig convèncer i vam aconseguir entrar i fer un reportatge fotogràfic magnífic. Vull dir que va ser una ocasió de fer llavors una visió també del lloc d'on prové la família Oliver, que és Can Oliver de Castellar Vallès.

[S'ha eliminat un fragment de contingut perquè no s'ha considerat rellevant]

Pel que fa a les rutes literàries: com es fan i, sobretot, específicament en el cas de Joan Oliver, quins punts essencials a Sabadell han de sortir, tant sí com no, o quins hauríem d'escollir. A més, a qui hauria d'anar adreçada, quins públics pot acollir?

Sí, bé, aquí hi ha com dues qüestions, primer de tot, què és una ruta, i després, en el cas de l'Oliver, com es podria plasmar això? A veure, pel que fa a referència a les rutes literàries, jo sempre hi he tingut molt d'interès, i sobretot amb la figura de l'Oliver, perquè dona molt de si. Hi ha molts escenaris, molts espais que estan relacionats amb l'Oliver del Vallès, no solament de Sabadell, ja us ho explicava de Castellar, després hi ha el Marquet de les Roques, que és a la Vall d'Horta, a prop de Sant Llorenç de Vall. Vaja, que hi ha tota una sèrie de llocs que són escenaris de memòria de l'Oliver. Potser n'hi ha més fora de Sabadell que a Sabadell, perquè molts dels llocs que van tenir a veure amb la família i amb la figura de Joan Oliver de Sabadell han desaparegut. La casa dels Oliver, encara que ara és el casal Pere Quart, però el casal Pere Quart no és ben bé la casa dels Oliver. És un edifici que el van ensorrar per una part molt important i llavors van reconstruir i ho havien fet una altra cosa. Encara que es digui així, Casal Pere Quart no és la veritat. Sí, allà ja hi van viure els Oliver, però la casa, per mi ben dita, ja no existeix. Però clar, les rutes a mi sempre m'han servit molt com un factor de coneixement de l'escriptor. Perquè, clar, a través dels escenaris per on ha passat un escriptor, no sol per on ha passat físicament, sinó per on ha passat la seva obra, també.

És important tocar aquests dos aspectes. Diguem-ne les vivències, per una banda, el naixement, els estudis... aquesta sèrie de factors estan identificats en uns espais determinats, però després també hi ha obra, poesia, en el cas del Pere Quart, que, per exemple, també s'identifica en aquests espais i que, per tant, permet, d'alguna manera, recrear la personalitat de l'escriptor i alhora també l'obra de l'escriptor. És una manera de fer arribar també molt l'obra d'un escriptor a través d'un itinerari, a través d'una ruta. I en el cas de l'Oliver, clar, ja us dic, malauradament no tenim molta presència d'espais definits, físics, relacionats amb Joan Oliver de Sabadell, però teniu la gran sort que en aquesta revista, la revista *Vallesos*, això va ser arran de l'any Joan Oliver, que va ser el 2016, que Oliver va morir el 1986. Llavors, quan feia això, que serien 90 anys, no? 50 anys, exacte. 50 anys, exacte, 50 anys exacte, quan feia 50 anys de la seva mort, es va fer tot un any dedicat a Joan Oliver. I a la revista *Vallesos* va sortir un article que us recomano entusiàsticament, que ho va fer el Cesc Prat i l'Anna Cabeza, que es diu Joan Oliver i la seva petita pàtria, Sabadell. I aquí teniu el Cesc i l'Anna el que fan és resseguir tota una sèrie d'espais concrets de Sabadell que estan relacionats amb la figura de l'escriptor. Això és molt interessant, no? Perquè, per exemple, els orígens, no? "*Joan Oliver, per exemple, provenia d'una família burgesa tant per part de pare com de mare*", llavors aquí parla clar, d'una de les

famílies més riques de Sabadell. Penseu que fins i tot hi ha, encara en aquests moments hi ha algun monument que recorda família de l'Oliver.

Per exemple, aquella a la plaça Sant Roc, no la plaça que dona l'Ajuntament, sinó la part del darrere, la que dona al passeig, per entendre's, veureu que hi ha una escultura dedicada als cellerers, que va ser un industrial i un besavi, jo diria que era el besavi matern del Joan Oliver, que és Joan Sallarès i Marta, *“prestigiós industrial tèxtil, fer defensor de les doctrines proteccionistes, diputat i alcalde de Sabadell, president del Gremi de Fabricants i un dels fundadors de l'Institut Industrial de Sabadell i del Banc de Sabadell”*, veieu que déu-n'hi-do. Aquesta era una de les persones importants de la família Oliver. Ja us dic que la família Oliver era de les famílies més riques. A finals dels XIX, començaments del XX, era potser, si no la més rica, una de les més riques. Per què? Doncs perquè tenien negocis, tenien moltes terres. Es deia que els Oliver tenien terres des de Sabadell fins a Castellar, o sigui que on tenien Can Oliver, totes les terres que hi havia al voltant, on ara hi ha un polígon industrial, tot allò eren terres dels Oliver, sobretot per conreu, per conreu, diguem-ne, agrícola. Però, vaja, penseu que una de les coses que s'expliquen, que això ho vaig descobrir fa pocs anys, és que fins i tot es van ficar en el negoci dels vins i un dels vins més prestigiosos que hi havia en aquells moments a Catalunya que fins i tot van donar premis i tot el que vulgueu doncs eren de la família Oliver o sigui que fèiem vins també, vins de qualitat que devien valdre una pistonada i després també una altra cosa que van fer molt la família Oliver era la qüestió agrícola. Tota la qüestió agrícola tenia molta relació amb el món de la producció agrícola i sembla ser que per aquí també hi hauria una altra de les fonts econòmiques de la família. Clar, penseu que eren tan importants aquesta gent que van agafar un arquitecte, que és l'arquitecte Juli Batllell, i els va fer gairebé totes les seves cases. O sigui, el millor arquitecte que hi havia en aquells moments a Sabadell era l'arquitecte dels Oliver. O sigui, les cases que, per exemple, el Marquet de la Roca, aquesta casa que hi ha a la Vall d'Horta, o per exemple, Can Oliver va fer una reforma també, una reforma modernista, perquè en aquesta època en què Batllell, aquest arquitecte, treballa pels Oliver, és l'època del modernisme i, per tant, dona un toc modernista a moltes de les cases que ja tenien els Oliver.

Total, que ja us dic, us recomano moltíssim aquest article perquè veureu que aquí ressegueix tots els espais de Sabadell que estan relacionats amb la figura de l'Oliver. Clar, hem de tenir en compte una cosa, que l'Oliver viu a Sabadell, evidentment neix a Sabadell, tots els primers anys estudia en els escolapis, fa tota una trajectòria personal a Sabadell, arriba l'època de la colla de Sabadell, per tant, també està molt identificat

amb la colla, però Joan Oliver ja comença a anar molt a Barcelona, acabarà vivint a Barcelona. Per tant, a partir sobretot dels anys 30, ell ja no hi viu a Sabadell, viu a Barcelona, que passa que ve molt per Sabadell. I a finals dels 20 també fa molta vida a Barcelona. Clar, després hi ha alguna anècdota curiosa a la vida d'Oliver en relació amb Sabadell i sobretot amb Castellar del Vallès, curiosament, és que durant la Guerra Civil, clar, penseu que Barcelona, l'any 37-38, comença a estar molt amenaçada per les bombes hi ha bombes continuades estem en plena guerra la guerra civil i Sabadell és un dels objectius de l'aviació i les bombes eren continuades ja n'hi havia hagut moltes a Barcelona, de fet la família Oliver vivia a Barcelona, i llavors veient que estan caient tantes bombes i que no es pot viure, hi ha un risc evident de viure a Barcelona, es traslladen a Can Oliver, o sigui, es traslladen, l'any 38 això, es traslladen a la casa pairal de Castellà del Vallès, a Can Oliver. I a Can Oliver hi viuran uns mesos, però resulta que l'any 38 arriben a Castellar els aviadors russos, perquè Rússia era un dels pocs països que estaven a favor de la república, que ajudaven a la república. Així com els nazis, Hitler, l'Alemanya de Hitler i la Itàlia feixista de Mussolini ajudava els franquistes, diguem-ne Rússia d'alguna manera, doncs, donava suport sobretot armamentístic a la República, a l'exèrcit de la República. I van arribar a Castellar, perquè a prop de Castellar hi ha un petit aeròdrom, van arribar a Castellar aviadors russos. I van dir on els col·loquem, aquests aviadors russos? És clar, venien gent important, aviadors, i els seus càrrecs de capitans i tinentes i càrrecs, diguem-ne, oficials. On els allotgem? Van dir els de Can Oliver, vosaltres marxeu d'aquí, que els allotjarem a aquesta casa, a Can Oliver. Per tant, la família Oliver es va veure obligada a marxar de casa seva, de la casa, diguem-ne, Pairal, i anar-se'n els van oferir, fixeuvos, el castell de Castellar, no sé si sabeu on té, és el castell de Clasquerí, un castell de Castellar que està molt a prop de Castellar. Vull dir que gairebé es pot fer com una excursió de mitja horeta i arribes, no? Però està en una zona, clar, el castell aquest era un castell, aquí ja us podeu imaginar, ni aigua ni llum, unes condicions per viure impossibles, no? Per viure-hi tota una família, no? Total, que es van instal·lar allà uns mesos. També el Joan Oliver i la seva dona, Conxita Riera, i durant uns mesos van haver de viure una situació bastant complicada, per tant, aquest altre castell aquest castell és també un escenari de memòria de Joan Oliver, després què passa? Després ja arriba l'exili quan acaba la guerra l'Oliver i la seva dona han de marxar a l'exili primer estan a França, després de França, passaran a Xile, a Santiago de Xile, i s'estarà fins a l'any 48 a Xile com a exiliat. No podia tornar aquí perquè l'haguessin empresonat, sens dubte, i potser fins i tot matat perquè havia tingut responsabilitats polítiques durant l'època de la República. I quan torna, l'any 48, doncs, hi està la Barcelona. No ve a Sabadell ja.

O sigui que, per tant, tota aquesta etapa allà del 48 fins al final de la seva vida viurà a Barcelona, a l'Eixample. Per tant, s'acaba una mica la relació de Joan Oliver amb Sabadell en aquest període. Fins al moment aquest de la guerra encara hi ha una certa relació, però a partir d'aquest moment ja no. De tota manera, aquest article està molt bé, en tot cas, ja us podeu fer una fotocòpia o el que calgui, i si el llegiu veureu que teniu molts elements per poder elaborar un possible itinerari del Joan Oliver Sabadellenc. Vull dir que aquí teniu molta informació, fins i tot elements de llenguatge, perquè, per exemple, el Cesc Prat va... Ell és un lingüista, el Cesc, i ja va posar moltes paraules que són típiques de Sabadell, no? Per exemple, la paraula xaix, que vol dir una mica així com brut, doncs això surt en algunes obres del Joan Oliver, per tant, ell adoptava sabadellenquismes, o sigui, paraules pròpies de Sabadell, no? I les incorporava a la seva obra. Per exemple, la paraula xips, per referència a les patates, no? Xips, patates d'aquest de vermut, eh? Aquestes de... Doncs aquí a Sabadell s'han passat dits xips, no? I ell ho incorpora a la seva a la seva obra, això, eh? O sigui, coses d'aquestes que són curioses, també, fins i tot per parlar del sabadellanquisme de l'Oliver. I també, per exemple, *Sabadell amb boca seva*, no? I aquí també teniu tota una sèrie de petites frases a les quals Oliver fan referència a Sabadell. Vaja, que és interessant per conèixer elements que relacionen Sabadell amb Joan Oliver.

I per fer la ruta, fins a quin punt podem incloure la colla de Sabadell o treure-la?

No, sí que la podem incloure i tant, perquè clar, diguem-ne, l'Oliver va ser un factòtum de la colla, eren els tres més importants de la colla, l'Oliver, l'Armand Obiols i el Francesc Trabal. I l'Oliver va tenir molt a veure. A més a més, hi ha una cosa molt important, i és que l'únic que ha parlat de la colla des de dins de la colla, per dir-ho així, ha estat l'Oliver, perquè va dedicar dos llibres, dos llibrets petits, un a l'Armand Obiols, com de record, i clar, per què és interessant de llegir aquest llibre? Perquè t'explica moltes de les anècdotes dels tres, com a Colla de Sabadell, i un altre el va dedicar a Francesc Trabal, que és una vocació de Francesc Trabal. En aquests dos llibrets, que gairebé són com un article llarg, gairebé no es pot dir que sigui un llibre, és un llibret petit, que va sortir amb això que en diuen una *plaquete*, una plaqueta és com un llibre així petit, que és com una mostra d'un article que podria ser molt més llarg. Aquí hi ha moltíssima informació de la relació dels tres, per tant, de l'Oliver també, amb la Colla.

I, per tant, clar, si voleu fer una ruta, o la ruta que va venir l'altre dia, hi ha escenaris que potser també estan molt relacionats amb l'Oliver. Per exemple, la plaça de l'Àngel, que és la famosa de la gamberrada aquella de tirar pedres als fanals, va començar a la plaça de l'Àngel aquí on neix l'anècdota, on neix la història aquesta.

Després hi ha escenaris que estan molt relacionats amb la Colla: l'Acadèmia Catòlica, l'Acadèmia de Belles Arts, aquí és on es trobaven, eren llocs on es trobaven.

Després van fer el que deien el Casino dels Senyors que és el carrer d'en Font que tenia el mal nom del carrer dels gitanos ara, com que això no és políticament correcte l'hem posat el nom de carrer d'en Font. Doncs allà veureu que hi ha una casa que hi ha una placa que l'altre dia amb la ruta no hi vam poder anar perquè se'ns va fer tard, però hi hauria d'haver passat perquè és un dels altres escenaris, allà és on una casa d'aquest carrer és on tenien el que ells anomenaven el casino dels senyors, que era un lloc on tenien el local de la conya. I allà, bueno, era una cosa increïble, vull dir, hi ha alguna descripció que ja la trobareu, perquè és molt divertida i amb una ruta això ho hauríeu de fer servir, perquè era un lloc on, per exemple, com era la biblioteca? A la biblioteca eren llibres dels seus escriptors que detestaven, que odiaven, que odiaven, que no els agradaven gens, agafaven el llibre, l'obrien i amb un clau els clavaven a la paret. Així tenien la biblioteca. La biblioteca era això. Per exemple, hi havia una taca dominada a la paret. Què farem amb aquesta taca? Mira, posarem un marc i diem, això és una pintura. Això és una pintura, això és art. Vull dir, fent coses així. O, per exemple, els safaretjos era on posàvem tota la roba, era el lloc on posàvem tots els abrics i tot el que portàvem, tots els safaretjos.

I feien conferències allà. Van fer conferències increïbles. Van fer una, van convidar un escriptor barceloní que era un especialista en art i sobretot en literatura avantguardista i van dir, senyor Junoy, vingui a Sabadell que volem que ens faci una conferència al nostre local, al local de la Colla. I el pobre home va venir, ja d'entrada el van rebre amb uns rètols, que deien *Visca, Ju i a sota, noy*, vull dir que ja se'n fotien del nom, d'entrada, però després el porten allà al local social i l'home el seuen en una taula i comença a explicar-se, tanquen els llums i van començar a tirar-li coses. O una altra conferència, van convidar molta gent a una conferència, una conferència sopar, i arriba la gent i es troben tot de taules amb calaveres buidades, que eren els plats, allà amb una sopa de cosa infecta, ves a saber què era allò. I després, el conferenciant, què era? Era un ruc amb les potes damunt la taula i que ja s'havia cagat bastant, perquè els rucs tenen la tendència a cagar-se, els burros tenen la tendència a cagar-se bastant, doncs allà feia les seves necessitats, aquest era el conferenciant. Quan tothom arribava i veia això veia que se n'estaven fotent de mala manera d'ells, no?

Això era la Colla, no? També la part gamberra de la colla, eh? Vull dir, fotre-se'n una mica del món intel·lectual, així com més seriós i més solemne i més tibet, eh? I, per altra banda, també ho explicava l'altre dia la colla va tenir la gràcia d'apostar per la cultura a Sabadell, no? I llavors doncs van fer una associació de

música molt important, van portar els millors concertistes que hi havia arreu del món, no solament a Catalunya, sinó arreu del món, van passar per Sabadell, van crear una editorial, les edicions La Mirada, van publicar els millors escriptors que hi havia en aquells moments a Catalunya. O sigui que fan les dues coses. Per una banda, fan aquesta cosa provocadora, que és molt pròpia de la joventut d'aquells anys, dels anys, sobretot, 20-30, és l'època de les avantguardes, i per tant la joventut té ganes de rebel·lar-se, sobretot contra la burgesia, contra la gent ben pensant, sobretot és una rebel·lió contra els pares, en el fons és això, és una mica la idea aquella de matar el pare, o els pares, és a dir, nosaltres no volem ser com vosaltres, nosaltres serem diferents. Llavors d'aquí ve una mica també aquesta voluntat de provocació, sobretot a la ciutat burgesa sabadellenca, que bé que aquells nois els tenien ja fixats com el pitjor de cada casa, ho dic per descomptat.

Quines fonts d'informació i també obres indispensables cal mirar o mencionar?

Sí, clar, a veure, en parlem de l'Oliver, eh, solament? Sí, sí. D'acord, bé, el que sí que és imprescindible, diguem-ne, parlant de l'Oliver, és que ell ja, diguem-ne, durant aquest període de la colla de Sabadell ja exerceix com a poeta, o sigui, ja comença a fer molta poesia, però també fa molta prosa. De fet, un dels primers llibres seus és de prosa, i sobretot publica moltes coses del *Diari de Sabadell*, perquè un dels òrgans, diguem-ne, de la colla de Sabadell, i Joan Oliver hi va participar molt, va ser el *Diari de Sabadell*. En un moment determinat la gent que tenia la propietat del *Diari de Sabadell* els van treure la pensada boja de dir a aquells de la Colla necessitem gent que portin el diari nosaltres no tenim l'oportunitat i volem que vosaltres porteu el diari. Això quan encara no havien començat a fer gaires gamberrades, per tant, encara no tenien mala fama, però la mala fama l'aconseguiran quan entren al diari perquè allà van fer de l'alçada un campanar.

Van fer unes gamberrades increïbles es van inventar notícies: casaven gent d'una família que estava enemistada amb una altra. Sabeu allò del Romeu i Julieta? Doncs això, en clau Sabadellenca, o sigui, dues famílies que estaven enfrontades i treien una notícia que deia el noi de la casa tal que odiat per la casa qual es casa amb el noi de la casa qual coses així o per exemple mataven a gent. Feien esqueles de gent que no havia mort, però que el mataven d'aquesta manera o per exemple s'inventaven una volta ciclista a França sense haver-hi anat s'inventaven les etapes i totes les curses que hi havia, els noms dels quals participaven, tot, vull dir, moltes falses notícies, vull dir, és divertidíssim, a més a més, l'Oliver també feia una cosa que era

una secció que, bé, que es deia *Degotís*, i aquí, és curiós, perquè el *Degotís*, que eren com una secció del diari, que eren petites proses, a vegades eren poemes, a vegades petites proses, però sempre amb una ironia, amb una voluntat de dir coses divertides, coses xocants i amb molta ironia. I, curiosament, aquí és on apareix per primera vegada el pseudònim de Pere Quart. O sigui, és la primera vegada en què apareix, diguem-ne, aquest pseudònim que després utilitzarà exclusivament per la poesia. Però en aquesta secció del diari, el *Degotís*, hi havia, ja us dic, fragments de prosa, algun poema, i és on podem veure una de les primeres activitats literàries de l'Oliver, en el *Diari de Sabadell*. I després, doncs això, començarà també a publicar allà un llibre de prosa. Això amb una mica ho teniu, per exemple, em sembla que això us ho puc passar, perquè no tinc un exemplar així en paper, però sí que us ho puc passar perquè tinc un enllaç i que per tant hi podeu entrar online.

I llavors aquí per exemple aquí veieu, això és un article que va publicar el Joan Oliver, molt seriós que es deia *Pàtria i Cultura* i això és l'any 23 és el moment de la dictadura de Primo de Rivera és una dictadura que li van dir la dictablanda, perquè no va ser tan dura com seria la de Franco però vaja, el català era bastant perseguit i hi havia molta censura. Això és un article d'Oliver que va ser censurat. Veiem això que està en negre? Això està tatxat, o sigui, la censura ho va tatxar. I l'article es va publicar, la part que es va publicar, i aquí és un dels primers articles de l'Oliver al *Diari de Sabadell*. Això és una de les primeres activitats. Després veieu això que us deia el de Gutis? Són petits fragments, no? A vegades són coses molt curtes, no? "*Molts marits es pensen ésser fidelment adorats pel fet que llurs mullers són unes incomparables cuineres*". Ho deixo aquí i tu dius, què està dient? Què està dient? Que els marits són fidels perquè les dones siguin unes incomparables cuineres, les dones són incomparables cuineres per enganyar els marits, o sigui, és allò, deixar anar una frase, no?, que pugui ser mal interpretada o interpretada com vulguis, no? O sigui, aquesta és la gràcia, no?, vull dir, és la cosa divertida, no? O, per exemple, aquesta que diu, diu, aquí, ah, aquesta, sí, aquí parla d'Henry Ford, Henry Ford era un americà de la casa Ford dels cotxes que tenia una gran anomenada perquè era un dels primers grans fabricants de cotxes i parla del fabricant aquest i diu, "*és la realitat d'unes paraules que poden obrir un panorama d'esperances als ulls del cor de la nostra brava gent encara jove, sí, es troba ai las!, contrabalançada per un altre principi que tothom anuncia amb un to d'enfurismament ben aconduït i que cada dia guanya una mica més la implacable pesantor dels axiomes, resa així: Estem voltats de poca vergonyes!*" Acabar un article que parla d'Henry Ford d'aquesta manera, i què passa aquí? Et desconcerta. Això és una fotografia ben bé de com era la secció del diari. Que ja es veu una mica.

I després, això són les edicions La Mirada i aquest és el primer llibre del Joan Oliver *Una tragèdia a Lil·liput*, Lil·liput que no sé si coneixeu aquesta obra del de Gulliver sí, del Gulliver. Lil·liput és el país dels homes petits de la petitesa de la mesquinesa clar, Lil·liput és una imatge de Sabadell. O sigui, Sabadell és Lil·liput. Per dir-ho clar. I llavors, això és un llibre també amb molta ironia. És el primer llibre que va publicar Joan Oliver. Una tragèdia a Lil·liput. Que el va publicar precisament a les edicions, aquesta és la mirada, aquestes edicions que ells van fomentar. I que fins i tot va tenir una... va ser ben rebut per alguns i criticat per molts altres. Que consti, eh? Hi ha coses com aquestes, també. Per exemple, els gots eren com una mena de poemets dedicats a la figura d'un sant, però aquí està feta al Sant Roc, que és el patró de la Vall d'Horta. La Vall d'Horta és on hi havia el Marquet de les Roques, que és aquesta casa dels Oliver que us deia tan bonica, una casa meravellosa, sembla un castell d'aquests medievals gairebé. Aquí després ja cada vegada es consolida més com a poeta i comença també, és curiós això, és important la carrera tant com a poeta també com a autor teatral per exemple el seu primer llibre de poesia és *Les decapitacions* és un altre d'aquests llibres fonamentals que heu de conèixer. Es diu *Les decapitacions*, precisament. I aquí hi ha la portada, que ja es veu un senyor amb el cap a la mà, en fi, decapitat. Aquest és l'Oliver d'aquella època. I llavors, aquí teniu una de les obres de teatre que va fer el trenta d'abril. Comença a combinar la realització d'una obra dramàtica teatral com a Joan Oliver, aquí signa Joan Oliver, i una obra poètica amb *Les decapitacions* com a Pere Quart, aquí ja signa com a Pere Quart. La poesia a partir de llavors ja sempre, sempre la signarà com a Pere Quart, amb aquest pseudònim, que mai no se us acudeixi posar *Pere IV* escrit com si fos Pere i amb la xifra romana com si fos un rei perquè ell que era profundament republicà això el devia insultar molt que algú no escrivís *Pere IV -Q-U-A-R-T-* que quedi clar sobretot no us equivoqueu. Doncs això. Jo us he parlat solament de les primeres obres, que són les que estan més relacionades amb Sabadell.

I també a cada punt la idea és posar un codi QR enllaçat a més informació. No sabem si posar més informació, un fragment d'un poema, un vídeo, una fotografia... Per on tiraries, què és el que posaries al QR?

Sí. Bé, es pot posar qualsevol d'aquestes coses que deies es pot posar també un poema recitat, per exemple, un fragment de prosa vull dir es pot posar una petita explicació, clar els QR són molt donen per moltes possibilitats. Imatges jo no en posaria d'imatges perquè, clar, més aviat els QR poden servir per posar elements de text trobo jo, eh? Crec, eh? Vaja, com a mínim, amb una ruta que hem fet d'un poeta de Castellar

que es diu Joan Arús, els QR els fem servir per això, per introduir la poesia d'ell. O sigui, d'aquesta manera, a través dels QR, no? Pots aconseguir, doncs, poemes que estan relacionats amb l'espai que hi ha a la vora.

Com perceps la idea d'abordar-ho des de la memòria democràtica, tenint en compte que la ruta està dirigida a l'alumnat o de l'ESO o de batxillerat?

Jo crec que estaria molt bé de fer un fil històric, no?, perquè, clar, una de les grans desconegudes de molta gent de la vostra edat, no?, i tant d'ESO com de batxillerat, no?, és el fil històric, no? I, clar, la figura de Joan Oliver, la gràcia que té, és que va viure, mira, fixe'u-vos, va viure, va néixer l'últim any del segle XIX i va viure fins al 86. Això vol dir que, això amb aquest article que vaig fer per *l'Avens*, per la revista *l'Avens*, ho dic de manera molt gràfica i us ho llegiré perquè així ho veureu, diu, sí, això mateix, diu, *Joan Oliver va viure tota la història del segle XX. Diu, a partir de la darrera monarquia de debò, passant per la primera dictadura, per la república, per la guerra d'agressió*, en Joan Oliver deia guerra d'agressió, no guerra civil, guerra d'agressió, *per la derrota, per l'exili fins al retorn a Catalunya amb l'empresonament*, va ser empresonat quan va tornar el 48, *i 25 anys i escaig de resistència, amb escorcolls policíacs, detencions i multes, i ara amb aquests anys decebedors del que podríem dir-ne democràcia oligàrquica*. Això aquí també és molt crític. Va viure fins als 80, o sigui, va viure la mort de Franco, perquè va morir al 75, i després viu tot aquest període que anomenem de la recuperació de la democràcia, en principi. Llavors sí que és cert que hi hagués un cert fil històric, estaria bé, no? Que, per exemple, plantegéssiu això, en el moment aquest de la infantesa, que és un moment en què hi ha la monarquia, hi ha els Borbons, encara hi són els Borbons, però en aquell moment hi havia la monarquia borbònica, hi havia Alfons XIII, primer Alfons XII, després Alfons XIII. Clar, hi viu sota aquest període.

Després, l'època precisament de la colla coincideix amb la dictadura de Primo de Rivera de l'any 23, que dura fins a gairebé el 30. Clar, que anéssiu resseguint que hi hagués un fil històric, que hi hagués un fil de la figura de Joan Oliver en relació a la història, també estaria bé, perquè, diguem-ne, que molta de l'obra d'ell s'explica com a resposta a les circumstàncies de la història. Això, per una banda. Per l'altra, ja, la seva identificació, en el cas de Sabadell, amb una gent, amb uns espais. Per exemple, si heu de parlar de la infantesa, seria molt bonic que agaféssiu algun d'aquests poemes que parlen del seu moment d'infantesa. Per exemple, en té un que es diu "Edat Antiga", que fa una rememoració de la seva infantesa. I parla del pare, parla de la mare, parla del jardí on els germans s'esbargien, que era la casa del carrer Jardí, precisament. Vaja, tot plegat és com una mena de relació de l'espai de memòria amb l'obra de l'escriptor.

O sigui, ja veieu, per una banda, hi ha la història, per l'altra hi ha l'obra d'ell, que us permet tenir un altre fil, i després ja el prendríem el seu activisme. Activisme literari, cultural, amb la colla, per exemple. Són com línies que en un itinerari són bones de seguir. Vull dir que crec que us poden permetre bastant de seguir, perquè ho veieu una miqueta això aplicat. Per exemple, amb l'Adrià Garriga, que era, és mort, pobre, era el masover de la Montada. La Montada és una casa de pagès que hi ha al costat del Marquet de les Roques, a la Vall d'Horta. I amb ell jo vaig fer un itinerari que es deia *De Joan Oliver a Pere Quart, amb la companyia de la colla de Sabadell*. Llavors vam començar, veieu, vam començar, clar, això era un itinerari, per tant també li vam posar el nom de *Caminem amb Pere Quart*, o sigui, com si ell ens acompanyés al llarg d'aquell camí. Aquesta idea és maca, que l'itinerari l'agafeu com la idea que fem una ruta acompanyats d'un senyor que es deia Joan Oliver / Pere Quart. És una idea maca i que pot donar-vos molt de resultat.

Llavors aquí podeu introduir molts elements de la seva obra. Per exemple, veieu? El Casal Pere Quart i el Sabadell industrial. Veus aquí: origen vinícola dels Oliver. Això que us deia que van tenir molta relació amb el món dels vins. Hi ha un magatzem modernista que ja no existeix. Aquesta casa se la van ensorrar o sigui que ja no la trobareu. Aquí teniu l'Oliver de petit. Llavors aquí, construcció, el 1904, el magatzem de vins dels Oliver, al costat del Casal Pere Quart era això. Després d'aquest magatzem, després d'edifici comercial amb el qual Antonin Oliver era el pare de l'Oliver, del Joan Oliver, el pare. Vol donar volada a les explotacions vinícoles, es parla d'això molt dels vins. Això és una cosa que la vam explicar els que venien amb nosaltres a la ruta, allà al casal Pere Quart. Allà vam fer aquesta explicació. Després aquí vam parlar del Joan Sallarès i Pla, aquest personatge que us deia tan important de la família. Tot això, una mica com la relació del Casal Pere Quart amb la figura del Joan Oliver llavors la infància de Joan Oliver el poema aquest ens servia una mica per recordar aquest moment infantil del personatge. Joan Oliver neix el 29 de novembre del 1899 just en el moment en què la seva família està fent la transició.

Quins són els punts que no ens podem saltar? En cas de reduir-la a una hora hem de triar i seleccionar.

Casal Pere Quart, Monument al Sallarès, aquest que dèiem de la plaça Sant Roc per la part del passeig, aquest és un altre. Després, Acadèmia de Belles Arts, Acadèmia Catòlica o Escola Catòlica, no sé com es diu, són dos edificis que estan molt a sobre l'un de l'altre. Plaça de l'Àngel, per la qüestió de la Colla. Després, és interessant també que aneu cap a la zona de l'estació. Bueno, l'estació, que ara és l'estació del Punt de Busos, eh? Allà, clar, el tren aquest era... De fet, aquest era l'edifici de l'estació que relacionava molt la gent de la

Colla amb Barcelona perquè molts agafaven el tren ja llavors, en aquella època no. Aquests espais són indefugibles, per descomptat perquè són els que tenen una relació més directa amb el Sabadell de Joan Oliver, sense dubte.

[S'han eliminat un parell de preguntes perquè no s'han considerat rellevants]

Potser gravar-ho, enregistrar-ho ensenyar-ho una petita mostra de la ruta.

Sí, sí, i tant, i tant que sí. O sigui que alguna vegada ho tingueu jo una miqueta conformat, si voleu també ho podem revisar si veig que us falta alguna cosa doncs la podem comentar, però, vaja, jo diria que també, mireu, us passaré una cosa que us pot ser d'utilitat. Alguna cosa d'aquestes us les enviaré, però hi ha una cosa que sí que m'havia volgut comentar-vos-la, que és això. Mireu, això ho van fer els alumnes de l'Institut Joan Oliver i és un text que va fer Joan Oliver dedicat als alumnes d'aquell institut, que és una cosa molt maca perquè diu això, no? Diu *els alumnes de l'Institut Joan Oliver, mal bastant dir-ho* perquè ell era Joan Oliver, no? Diu això que et posin el teu nom, no? *Els manifesto el meu desig que s'esforcin a millorar l'estat de la societat plena encara d'injustícies. La meva esperança són ells i tots els que avui constitueixen les generacions que molt aviat arribaran a l'edat que els permetrà d'influir des dels llocs que ocupin en el millorament de la condició humana. Que així sigui.* Joan Oliver, 4 de juny de 1985. O sigui, faltava un any perquè es morís, però va voler dedicar aquestes paraules als joves, als joves de l'institut. Perquè va venir, l'últim dia de la seva vida, va venir, això us ho explica aquest article de la revista *Vallesos*, va venir a Sabadell i van fer molts homenatges. D'aquí també podeu treure molta informació. Ja us dic, és bàsic aquest article. Jo el que us volia és regalar això. Això us ho dono. Això és un tríptic que jo vaig fer per la ruta de Joan Oliver a Castellar del Vallès. Això també és bo que ho feu, que penseu de fer-ho. És un tríptic perquè veus, és una cosa bonica i aquí veus, hi ha la casa natal del poeta Joan Arús perquè està relacionat amb el Joan Oliver, el monòlit, hi ha un monòlit dedicat a Joan Oliver, Ma terra del Vallès Can Oliver, que és el cas aquest del Vallès el castell de Castellar que us explicava vull dir que això per vosaltres moltes gràcies per l'audiència.

Moltes gràcies.

Annex 5. Vídeo d'exposició de l'itinerari de la Colla de Sabadell del novembre

Enllaç: <https://l1nq.com/EKyJu>

Annex 6. Fotografies fons especial de Pere Quart i auditori de la Biblioteca Vapor Badia⁵⁶

⁵⁶ Fotografies d'autoria pròpia

Annex 7. Plaques informatives de la ruta literària

Ruta literària
Joan Oliver

Veu literària + Informació

*"Quart entre molts germans,
jo era el més fort, i l'inventor de jocs,
i el més aspre també."*

Pere Quart, "Edat Antiga"

Casal Pere Quart
Punt 1

Ajuntament de Sabadell

PLA DE MEMÒRIA DEMOCRÀTICA

Ruta literària
Joan Oliver

Veu literària + Informació

*"També us volia dir:
Jo vaig tenir set dides.
No us enganyo."*

Pere Quart, "Prehistòria"

Casa del carrer del Jardí
Punt 2

Ajuntament de Sabadell

PLA DE MEMÒRIA DEMOCRÀTICA

Ruta literària
Joan Oliver

Veu literària + Informació

*"El tramvia de Tarrasa
es una cosa indecente;
sí, ja de la raya pasa
engañar así a la gente."*

Joan Oliver, "El tramvia de Tarrasa"

Vapor Badia i Estació Centre
Punt 3

Ajuntament de Sabadell

PLA DE MEMÒRIA DEMOCRÀTICA

Ruta literària
Joan Oliver

Veu literària + Informació

*"Et conto aquesta acció perquè va ser la
meva primera protesta contra els
privilegis de la burgesia."*

Joan Oliver, *Esborrany de carta inèdita
a Miquel Bach*

Ajuntament de Sabadell
Punt 4

Ajuntament de Sabadell

PLA DE MEMÒRIA DEMOCRÀTICA

Ruta literària
Joan Oliver

Veü literària + Informació

*“En Trabal fou per a mi un amic
entrançable, un company de totes
les hores, un germà d'elecció.”*

Joan Oliver, *Francesc Trabal*, recordat

Acadèmia de Belles Arts
Punt 5

Ruta literària
Joan Oliver

Veü literària + Informació

*“I un gran batec immens i fort
ritma la pau del matí d'or:
el cel, el pit, la terra, el cor.”*

Pere Quart, “Estival”

Diari de Sabadell
Punt 6

Ruta literària
Joan Oliver

Veü literària + Informació

*“Menat per la fretura de fer mal,
-damnat instin que rarament s'imposa-
i pensant portà a cap “la brava cosa”,
una vegada vaig petar un fanal.”*

Joan Pendonista, “La brava cosa”

Plaça de l'Àngel
Punt 7

Ruta literària
Joan Oliver

Veü literària + Informació

*“I sense cap paraula –tot estava preparat- l'Obiols
va clavar els llibres rebuts a la paret amb un clau
d'enllatar que els travessaven brutalment pel mig.”*

Joan Oliver, *Records anecdòtics de Joan Arís*

Casino dels Senyors
Punt 8

Ruta literària
Joan Oliver

Veu literària + Informació

“Aquesta és la meva tragèdia. Sóc una dona intacta. Mai no he estimat. I em sento amb una capacitat... Va! He llegit molt i no he viscut gens. Sóc una pobra dona.”

Joan Oliver, *Una mena d'orgull*

Casinet
Punt 9

Ruta literària
Joan Oliver

Veu literària + Informació

*“Quants ultratges, Catalunya!
Quina ràbia! Quants paranyis!
El seu fètid despotisme
ha durat trenta-cinc anys!”*

Joan Oliver, “R.S.P”

Cementiri de Sabadell
Punt 10

Annex 8. Tríptic elaborat per a la ruta literària

La ruta en acció

Imatge d'una placa de la ruta

Codi QR de la teatralització del punt 10

Codi QR amb el llistat de veus literàries

Ruta literària de Joan Oliver (Pere Quart)

A cada punt de la ruta hi trobareu una **placa** amb **dos codis QR** vinculats a una pàgina web:

- ◆ **Primer QR:** dona accés a la informació del punt (context, imatges i contingut literari).
- ◆ **Segon QR:** condueix a la lectura o teatralització del fragment corresponent.

La ruta és **lliure i flexible**: els punts es poden visitar de manera independent i no cal seguir un ordre concret. Es recomana fer el recorregut complet per comprendre millor la trajectòria vital i literària de Joan Oliver.

Per a **més informació**, escaneja el QR d'accés a l'espai web.

Per a **qualsevol dubte o consulta**, contacta amb: biblioteca@inspauvilat.cat

Realització i organització:
Projecte desenvolupat en el marc d'un Treball de Recerca de l'Institut Pau Vila, realitzat pels estudiants **Paula Díaz, Roger Forrellat i David Sánchez**, amb la col·laboració de l'Arxiu Històric de Sabadell, dins el marc de la memòria democràtica.

Ruta literària Joan Oliver

Font: enciclopedia.cat

Ajuntament de Sabadell

La naturalesa de l'itinerari

Joan Oliver (Sabadell, 1899 - Barcelona, 1986), conegut amb el seu pseudònim de **Pere Quart**, és un dels autors catalans contemporanis més importants originaris de Sabadell. Fou poeta, prosista, dramaturg i traductor, i també participà en grups literaris com la **Colla de Sabadell**, a més de ser un dels fundadors de l'editorial La Mirada.

Tanmateix, hi ha una **manca de coneixença** sobre aquest autor malgrat la seva rellevància dins l'àmbit de la literatura i la cultura. Per aquest motiu, l'itinerari ressegueix la vida de Pere Quart vinculant els espais i les obres, indistriablement arrelades als esdeveniments biogràfics de l'autor.

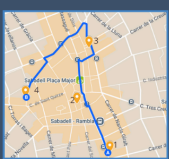
Cal remarcar que el recorregut no només té com a objectiu la difusió de les obres i de la vida de l'autor, sinó també establir un **vincle entre el patrimoni cultural i la literatura, i promoure el pensament crític** que defensaven intel·lectuals com Pere Quart. El record de la repressió i la censura franquista contribueix a despertar una **mirada crítica** i a **reforçar la memòria col·lectiva de Sabadell**.

Localització dels punts

Recorreguts

Ruta reduïda

Durada aproximada **1 hora**

Recorregut alternatiu pels **quatre espais més representatius** de la vida de Joan Oliver a la ciutat.

Ruta completa

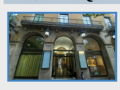

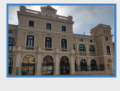
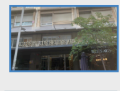

Durada aproximada **3 hores**

Aquest itinerari només inclou els **vuit primers punts** i exclou els dos darrers, situats fora del nucli central de Sabadell.

Punts de la ruta literària

La ruta es compon de **deu punts** que ressegueixen la **trajectòria vital i literària de Joan Oliver**.

<p>1. Casal Pere Quart</p> 	<p>2. Casa del C. del Jardí</p>
<p>3. V. Badia i Est. C.</p> 	<p>4. Aj. Sabadell</p>
<p>5. Acad. Belles Arts</p> 	<p>6. Diari de Sabadell</p>
<p>7. Plaça de l'Àngel</p> 	<p>8. Casino dels Senyors</p>
<p>9. Casinet</p> 	<p>10. Cementiri</p>

Annex 9. Tríptic d'una ruta a Castellar del Vallès d'Anton Carbonell i Llorenç Genescà

1. La casa natal del poeta Joan Arús

La casa natal del poeta Joan Arús, a la baixada de Cal Verge (al costat de la Plaça Calissó), serà el punt de partida de l'itinerari. Ens permetrà recuperar la memòria del Castellar de començaments de segle XX, l'època en què la família Oliver va fer llargues estades a la nostra vila. També descobrirem la relació especial que van tenir Joan Oliver i Joan Arús pel que fa a la poesia i a l'activisme literari. I així anirem introduint la figura de l'escriptor Joan Oliver (Sabadell, 1899 – Barcelona, 1986) i de la seva personalitat poètica com a "Pere Quart".

Retrat de la família Oliver Sallarès. Drets d'esquerra a dreta: Joan Oliver Sallarès, Dolores Sallarès i Soler, Antoni Oliver i Turull, Antoni Oliver Sallarès. Asseguats: Justina Oliver Sallarès i Enric Oliver Sallarès. FOTO: AUTOR DESCONEGUT / FONDS JOAN OLIVER-AHS

2. Monòlit a Joan Oliver. "Codicil de poeta"

L'any 1989, Castellar del Vallès va dedicar un carrer al poeta a Can Carner, a pocs metres de la seva casa pairal. També es va erigir un monòlit en el mateix carrer, que és obra de Pere Roca i que reproduïx el famós poema de Pere Quart "Codicil de poeta", un veritable llegat poètic i humà. Arran d'aquest Homenatge de Castellar a Joan Oliver, la rapsoda Núria Candelava va fer un recital de poemes de Pere Quart. Pot ser un bon moment per recitar una tria d'aquests poemes que va interpretar Núria Candelava i, així, conèixer una mica més un dels grans poetes de la poesia catalana del segle XX.

Monòlit dedicat a la memòria del poeta Pere Quart al carrer Joan Oliver. FOTOS: ANTONI SEGUÍ

3. En ma terra del Vallès...

A vegades s'oblida que Pere Quart estimava profundament el paisatge vallesc. Ho veiem en els versos de les famoses "Corrandes d'exili": "En ma terra del Vallès / tres turons fan una terra. / quatre pins un bosc espès, / cinc quarteres massa terra. / "Com el Vallès no hi ha res." ". Però, en els últims anys de la seva vida, es queixava que li havien fet malbé el seu paisatge. Parlarem d'aquest Vallès de la poesia de Pere Quart: del que fou i del que encara ens resta per conservar i apreciar.

Ca n'Oliver de Castellar del Vallès. FOTO: ARXIU FAMÍLIA OLIVER

4. Ca n'Oliver

Situada vora del límit urbà de ponent, confrontat amb Can Carner, va ser la casa pairal de la família paterna de Joan Oliver, escenari d'una part important de la vida i de l'obra de l'escriptor. Explica el poeta com els seus germans i ell, d'infants, "ens dellem per anar a fora, a la nostra casa de pagès de Castellar, on la vida prenia per a nosaltres un sentit de lliure plenitud, que a ciutat només podíem somiar o estrafar". En aquesta casa impressionant (barreja d'elements gòtics medievals, de l'art popular de la pàgina catalana i del Modernisme arquitectònic), s'hi van esdevenir episodis de la infantesa i de la maduresa de Joan Oliver, que han quedat reflectits en la seva obra: l'agonia de l'àvia, les trapelleries i les canallades de l'oncle capellà, les aventures i els jocs infantils en contacte amb la natura, l'experiència terrible de la mort dels germanets,... I escenes anecdòtiques i significatives, que no són gaire conegudes i que tenen el rerefons històric de la Guerra Civil i de la postguerra franquista.

Ca n'Oliver en l'actualitat. FOTOS: ANTONI SEGUÍ

Joan Oliver, la segona dona Eulàlia i la filla Sileta, a inicis dels anys 50 a Ca n'Oliver. FOTO: ARXIU FAMÍLIA OLIVER

5. Castell de Castellar

Vista del Castell de Castellar des del pati de Ca n'Oliver. FOTO: ANTONI SEGUÍ

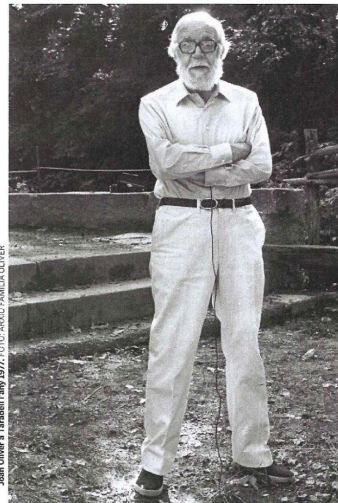
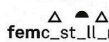
Conegut també com el Castell de Clasquerí, està situat al sud-oest del nucli urbà, a la riba dreta de riu Ripoll. Malgrat la seva distància geogràfica amb el nucli urbà, el Castell sempre ha estat un element referent i important al llarg de la història del nostre municipi, des del segle X, quan es troben les primeres referències, fins al segle XX. Personatges i fets com Ermessenda de Carcassona, la família Montcada, Isabel de Clasquerí, els Meca, la cacera de bruixes, la Guerra de Successió o els maquis han estat lligats a aquest edifici. I en aquest cas també en relació amb el personatge de Joan Oliver. Una relació que, sobretot, va lligada amb el moment històric de la Guerra Civil, quan l'escriptor viu intensament l'activisme polític, literari i cultural. És una època de gran creativitat literària en el camp poètic i teatral, poc abans de marxar cap a l'exili a França i, més tard, a Xile.

Realització i organització:

Anton Carbonell (Col·lectiu Pere Quart) i Llorenç Genescà (Caminant amb la història)

Amb el suport de l'Arxiu d'Història de Castellar del Vallès i de l'Ajuntament de Castellar del Vallès

Joan Oliver a Castellar del Vallès, 1977. FOTO: ARXIU FAMÍLIA OLIVER

JOAN OLIVER "PERE QUART" A CASTELLAR DEL VALLÈS

Itinerari pels espais de Castellar del Vallès relacionats amb la vida i l'obra del poeta Pere Quart

Annex 10. Recull de vídeos elaborats per la ruta literària

Enllaç: <https://n9.cl/b9j7xt>

Annex 11. Qüestionari de valoració per al públic assistent a la teatralització

Valoració de la ruta literària *Joan Oliver i Sabadell*

Context i objectiu

Aquest qüestionari forma part d'un Treball de Recerca elaborat per alumnat de batxillerat amb l'objectiu de dissenyar i aplicar una ruta literària dedicada a Joan Oliver / Pere Quart a la ciutat de Sabadell.

L'activitat que heu presenciat correspon a la teatralització d'un dels punts de la ruta, al Cementiri de Sabadell.

L'objectiu d'aquest qüestionari és recollir la vostra opinió sobre la representació i sobre la relació entre literatura, memòria i espai urbà.

Confidencialitat i consentiment

Les vostres respostes són anònimes i confidencials. Les dades obtingudes s'utilitzaran exclusivament amb finalitats educatives i de recerca dins d'aquest treball.

La vostra participació és voluntària, i podeu deixar de respondre en qualsevol moment.

En respondre aquest qüestionari, accepteu participar-hi de manera informada i lliure.

Valoreu cada afirmació segons el vostre grau d'acord

Marqueu amb una creu (X) el número que millor expressi la vostra opinió:

Afirmació		1	2	3	4
		Gens	Poc	Bastant	Molt
1	La representació m'ha semblat clara i entenedora.	☐	☐	☐	☐
2	El lloc escollit és adequat per als fragments de Joan Oliver.	☐	☐	☐	☐
3	La teatralització transmet valors relacionats amb la memòria democràtica.	☐	☐	☐	☐
4	Aquesta activitat m'ha ajudat a conèixer millor la figura de Joan Oliver.	☐	☐	☐	☐

Comentari final (opcional)

Escriu breument què t'ha agradat més o què milloraries de l'activitat:

Moltes gràcies per la vostra col·laboració.

Annex 12. Qüestionari de valoració per a l'alumnat de 4t d'ESO

Valoració de la ruta literària *Joan Oliver i Sabadell*

Context i objectiu

Aquest qüestionari forma part d'un Treball de Recerca elaborat per alumnes de batxillerat del [nom del centre], que han dissenyat una ruta literària sobre Joan Oliver / Pere Quart a la ciutat de Sabadell.

Durant aquesta sessió us han explicat el projecte i us han mostrat els materials elaborats: el lloc web (Site), el tríptic informatiu i el vídeo de la teatralització d'un dels punts de la ruta.

L'objectiu del qüestionari és recollir la vostra opinió sobre la claredat, l'interès i la utilitat educativa d'aquesta proposta.

Confidencialitat i consentiment

Les vostres respostes són anònimes i confidencials. Les dades obtingudes s'utilitzaran únicament amb finalitats educatives dins d'aquest treball de recerca.

La participació és voluntària, i en respondre accepteu participar-hi de manera informada i lliure.

Valoreu cada afirmació segons el vostre grau d'acord

Marqueu amb una creu (X) el número que millor expressi la vostra opinió:

Afirmació		1	2	3	4
		Gens	Poc	Bastant	Molt
1	He entès qui era Joan Oliver i quina relació tenia amb Sabadell.	☐	☐	☐	☐
2	Els materials mostrats (<i>Site</i> , tríptic, vídeo, plaques) són clars i interessants.	☐	☐	☐	☐
3	La ruta ajuda a entendre millor la relació entre literatura, història i ciutat.	☐	☐	☐	☐
4	Aquesta activitat m'ha fet descobrir aspectes nous sobre la memòria democràtica o la cultura del segle XX.	☐	☐	☐	☐
5	Crec que aquesta proposta seria útil per treballar a classe de llengua o història.	☐	☐	☐	☐

Comentari final (opcional)

Escriu breument què t'ha agradat més o què milloraries de l'activitat:

Moltes gràcies per la vostra col·laboració.

Annex 13. Formulari de revisió experta dels materials de la ruta

Valoració de la ruta literària *Joan Oliver i Sabadell*

Context i objectiu

Aquest formulari forma part d'un Treball de Recerca de batxillerat del [nom del centre], que té com a objectiu dissenyar i aplicar una ruta literària sobre Joan Oliver / Pere Quart a la ciutat de Sabadell.

En aquesta fase final, es demana la col·laboració de diversos especialistes en literatura catalana, didàctica o patrimoni cultural per valorar la qualitat i la coherència dels materials elaborats:

- Plaques informatives amb fragments literaris.
- Lloc web (Site) amb informació ampliada.
- Tríptic informatiu de la ruta.
- Vídeo de la teatralització d'un dels punts.

L'objectiu és recollir una revisió experta que ajudi a validar el rigor, la claredat i la rellevància de la proposta.

Confidencialitat i consentiment

Les respostes seran confidencials i utilitzades exclusivament amb finalitats educatives i de recerca dins d'aquest treball.

La participació és voluntària, i el temps estimat de resposta és d'uns 10 minuts.

En respondre el formulari, accepteu participar-hi de manera informada i lliure.

Escala de valoració (1–4)

(1 = gens; 2 = poc; 3 = força; 4 = molt)

Aspectes a valorar		1	2	3	4
1	Les plaques informatives ajuden a comprendre la vida i l'obra de Joan Oliver.	☐	☐	☐	☐
2	Els materials de la ruta (Site, tríptic, vídeo, plaques) són clars i coherents entre si.	☐	☐	☐	☐
3	El conjunt de la ruta articula de manera equilibrada literatura, història i territori.	☐	☐	☐	☐
4	El disseny dels textos i la selecció de fragments són adequats per al públic educatiu.	☐	☐	☐	☐
5	La proposta contribueix a la difusió del patrimoni literari i la memòria democràtica.	☐	☐	☐	☐
6	Considero que la ruta té potencial per ser utilitzada com a recurs didàctic en altres centres.	☐	☐	☐	☐

Comentari final (opcional)

7. Quins punts forts destacaries de la proposta?

8. Quina millora o recomanació principal faries?

9. Altres observacions (rigor, accessibilitat, coherència dels materials, etc.):

Moltes gràcies per la vostra col·laboració.

Annex 14. Permís d'enregistrament de l'Ajuntament de Sabadell

S'afegeix un fragment del permís i, en cas de voler consultar el document complet, caldria contactar amb els autors de la recerca per qüestió de protecció de dades.

RESOLC:

Primer. Autoritzar la gravació d'imatges dins el recinte del cementiri municipal el dia 18 d'octubre de 2025, des de les 10:00 h. fins les 12.00 h, amb els següents condicionants:

- L'activitat es desenvoluparà sota la responsabilitat del Sr. [REDACTED], amb [REDACTED], per iniciativa pròpia i sense encàrrec municipal ni vinculació contractual amb aquest Ajuntament, excepte pel que fa a l'autorització d'ús de l'espai.
- El sol·licitant serà responsable directe dels treballs que es duuguin a terme a la instal·lació i es compromet a complir amb la normativa aplicable, assumint les possibles responsabilitats derivades de l'activitat.
- En el cas que la gravació afecti a drets de propietat intel·lectual o d'imatge de tercers, el sol·licitant haurà d'assumir la gestió i obtenció dels permisos corresponents, així com qualsevol responsabilitat o reclamació que se'n pugui derivar.
- L'interessat es farà càrrec de la vigilància i custòdia del material utilitzat durant la gravació, eximint l'Ajuntament de qualsevol responsabilitat per danys, pèrdues o robatoris que es puguin produir.
- Només es podrà portar a terme l'activitat expressament autoritzada i, un cop finalitzada, el sol·licitant es compromet a restituir l'espai en el mateix estat en què es trobava abans de la seva utilització.

Annex 15. Guió del Punt 10: el Cementiri

Guió Cementiri

Repartiment

Anton Carbonell (veu del narrador)

David Vila (Francesc Trabal)

Josep. M. Roviralta (Joan Oliver)

Actor 1 (Conxita Riera jove)

Actor 2 (Joan Oliver jove)

Actor 3 (Actor mut del narrador)

Actor 4 (Francesc Trabal jove)

ESCENA 1. PLÀNOL AERI

Imatge amb dron.

*Plànol general del **Cementiri de Sabadell**. La càmera enfoca en primer pla la placa de la ruta literària, situada a fora del cementiri. Després d'uns segons, s'acosta lentament fins a l'entrada. Seguint el moviment, **Actor 3** avança pel camí central amb una **esquela a la mà**. El dron el segueix fins al **Panteó de la família Oliver**.*

*Quan hi arriba, la càmera fa un **primer pla de l'esquela**, després s'allunya suaument fins a una certa distància (uns tres metres). **Actor 3** queda **d'esquena, mirant el panteó en silenci**.*

Tall suau a negre breu

ESCENA 2. EL MONÒLEG

Mateixa ubicació. El pla s'ha reobert lleugerament.

Actor 3 es gira lentament. A la mà dreta porta una calavera. La contempla uns segons; després, aixeca la mirada cap a la **tomba de Joan Oliver**. Torna a mirar la càmera i parla, sostenint la **calavera**.

Actor 3 (en el pla) Anton Carbonell (narrador, veu en off):

AQUÍ JAU JOAN OLIVER, mort el 18 de juny del 1986.

(Pausa. Mira la tomba.)

Després d'una vida intensa i compromesa, deixà un llegat literari que ens recorda els anys de foscor, de censura i de silenci imposat pel franquisme.

(Pausa breu)

Ja ho patí al final de la Guerra Civil, l'any 1939, quan ell i la seva dona *tramuntaren la carena* per fugir cap a França. Però l'exili no s'acabà allà: la Segona Guerra Mundial els obligà a allunyar-se encara més, fins a Xile, on trobà en la poesia un espai de resistència i de memòria. A Xile publicà *Saló de tardor*, amb aquelles paraules que encara ens commouen:

David Vila recita la primera estrofa, seriós o malenconiós al mig de l'escena. **Josep Maria Roviralta**, mentre que Vila recita, es troba darrere seu una mica a la dreta. Quan és el seu torn, recita la segona estrofa, amb el mateix estat anímic, i fa una passa endavant per posar-se al costat del **David Vila**.

Corrandes d'exili

Una nit de lluna plena

també el féu la nostra pena.

tramuntàrem la carena

L'estimada m'acompanya

lentament, sense dir re.

de pell bruna i aire greu

Si la lluna feia el ple

(com una Mare de Déu

que han trobat a la muntanya)

(Abaixa la veu)

Uns versos nascuts del dolor i de la nostàlgia, però també de l'esperança en un país que havia de renéixer.

(Mira la càmera)

I avui, aquí, entre aquestes pedres, la seva veu continua viva.

Tall breu

ESCENA 3. FLASHBACK

Actor 1 (Conxita Riera jove) i Actor 2 (Joan Oliver jove)

Veü en off d'Anton:

L'enyorança perseguia Oliver. Després que la seva dona marxés, el 1947, ell també va decidir tornar, l'any següent, a Catalunya. Allà, Conxita Riera, la seva esposa, malalta de leucèmia, va passar els darrers dies de vida acompanyada del seu marit..., fins que es morí. I ell, desolat, li dedicà uns versos.

Acció en escena (mentre parla la veü en off):

Actor 1 camina lentament, fent rodar un rosari entre els dits. S'atura davant un banc o tomba, on Actor 2 està assegut, cap cot, pensatiu. Ella s'hi acosta amb suavitat, li posa el rosari a les mans i, sense dir res, s'allunya lentament. Quan la veü en off arriba a les paraules "fins que es morí", Actor 2 trenca el rosari amb un gest contingut, i abaixa la mirada.

Silenci.

Se sent una música suau, de to malenconiós.

Veü en off (Anton Carbonell): "Seixanta"

Vagarejava, balder,
sòrdid pubill d'un somni encès
a penes tangent a la vida.
Però un dia ventós em va deixar
als braços la cosa inefable.
Els miracles, no els veü ningú!
Venia del cel o del mar?
O es desvetllava ran mateix de mi?
¿Qui mai haurà pogut
merèixer i apreuar tanta certesa?

Interpretació del poema "Seixanta"

(to íntim, melangiós, amb el pla fixat en el rostre d'Oliver (Actor 2))

ESCENA 4. REPRESA DEL MONÒLEG

Mateixa ubicació.

Actor 3 és davant del Panteó dels Oliver. Subjecta un paraigua, on hi ha clavada una barra de pa. La mira amb una barreja d'ironia i nostàlgia. Veu en off d'Anton Carbonell

I, tristament, perdé una amistat alhora que un amor seu deixava aquesta vida. En Trabal, amic i company de tants anys, s'oposava a la idea de tornar a Catalunya. S'havien promès que només ho farien quan la dictadura hagués acabat. Però Oliver, vençut per la nostàlgia i la malaltia de la seva dona, va trencar aquell pacte.

(Baixa la mirada cap al pa, amb tristesa.)

En aquest moment, per la banda esquerra de l'escena entra el Actor 2 (Joan Oliver jove), i per la banda dreta, l'Actor 4 (Francesc Trabal). Sense parlar, s'acosten a l'Anton, cadascun agafa un tros de la barra de pa i se'n van en direccions oposades. Anton queda sol, amb el paraigua buit a la mà. Mira la càmera uns segons en silenci.

*Solament **Josep Maria Roviralta** diu el fragment, nostàlgic i afligit, mirant a totes bandes, menys en l'última línia, que mira a càmera.*

Lectura d'un fragment de Francesc Trabal, recordat

"Personalment em sento en deute amb la seva memòria. Durant gairebé trenta anys en Trabal fou per a mi un amic entranyable, un company de totes les hores, un germà d'elecció. Tanmateix, en el nostre exili americà sorgí entre ell i jo, poc abans del meu retorn a Catalunya, una discrepància profunda. En Trabal creia fermament, apassionadament, que el meu retorn, vistes les circumstàncies que encara perduren, era una mena de traïció. Jo pensava que tot el contrari: calia retornar al més aviat possible, ja havíem tardat massa a fer-ho. El nostre comiat fou penosíssim, duríssim. Inútilment, desesperadament, vaig intentar d'assuavir la seva actitud irreductible. Ens separàrem sense una abraçada, sense ni una estreta de mà, però tots dos teníem els ulls humitejats. Heus aquí un dels efectes d'allò que algú n'ha dit "complex del refugiat"

El retorn a Catalunya va ser, per a Joan Oliver, una època plena de desgràcies..., La mort de la seva dona, problemes econòmics, la família arruïnada,... Fins i tot la policia franquista el va empresonar! Li van trobar escrits contraris a la dictadura.

(Pausa llarga. Respira, mira el públic.)

I, malgrat tot, l'home va saber tornar a començar. Es va tornar a casar l'any 1950, i va continuar escrivint, sempre amb aquella ironia tan seva.

(Pausa breu, somriu amb amargor.)

I quan va morir Franco, li dedicà un poema gens... amable i encantador.

(Pausa entre cada mot, mirant la càmera.)

R... S... P...

(Reposi... Sense... Pau.)

(Tots dos actors es troben l'un al costat de l'altre. **David Vila** recita les dues primeres estrofes, to irònic i divertit, amb exclamacions. **Josep Maria Roviralta** recita la segona estrofa, amb el mateix estat anímic)

Fragment d'R.S.P

Entre tantes injustícies
com al món han succeït,
no n'hem vist cap com aquesta:
el Gran Porc ha mort al llit!

L'ajudà tota la púrria
des de fora i des de dins:
Hitler, Salazar, Benito,
en March, bisbes i botxins!

Ell va ser el Cap Terrorista
d'una guerra criminal
contra un Estat democràtic,
contra un poble liberal.

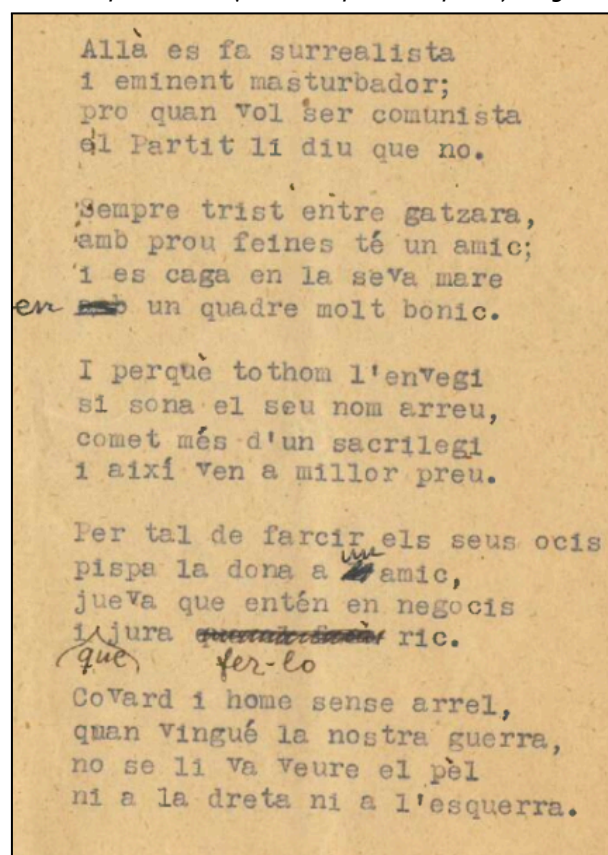
(...) I uns mitrats sense vergonya,
els gendarmes més podrits
i els ministres amb més ronya
n'enterraran la carronya
a la Vall dels Malparits!

Actor 3 (en el pla) Anton Carbonell (narrador, veu en off):

(Somriu amb ironia)

I no només va criticar el dictador..., sinó que, anys abans, ja havia fet burla del pintor Dalí. Pobre d'ell!

Auca del pintor Dalí (La mare que el va parir!), fragment

Allà es fa surrealista
i eminent masturbador;
pro quan vol ser comunista
el Partit li diu que no.

Sempre trist entre gatzara,
amb prou feines té un amic;
i es caga en la seva mare
en ~~un~~ un quadre molt bonic.

I perquè tothom l'envegi
si sona el seu nom arreu,
comet més d'un sacrilegi
i així ven a millor preu.

Per tal de farcir els seus ocis
pispa la dona a ~~un~~ amic,
jueva que entén en negocis
i jura ~~que~~ ^{que} fer-lo ric.

Covard i home sense arrel,
quan vingué la nostra guerra,
no se li va veure el pèl
ni a la dreta ni a l'esquerra.

Acció escènica (mentre s'escolta la lectura):

Al fons de l'escena, **David Vila** (Francesc Trabal) i **Josep Maria Roviralta** (Joan Oliver) interpreten el fragment amb un to satíric. **David Vila** recita la primera, tercera i cinquena estrofa; **Josep Maria Roviralta** recita la segona i la quarta.

Mentre es recita el vers "l'eminent masturbador", Actor 2 –en el paper d'Oliver jove– pinta una gran fotocòpia del quadre de Dalí, en to de paròdia.

Actor 3 (en el pla) Anton Carbonell (narrador, veu en off):

(Mira cap a càmera, amb to més serè.)

I així, Oliver continuà lluitant contra les injustícies que havia causat la dictadura, mantenint un llegat literari i compromès que encara perdura.

(Pausa breu.)

I passà els seus últims dies..., fins al 18 de juny de 1986 (*lentament, amb èmfasi*).

Anton s'ajup i deixa a terra, un a un, tots els objectes simbòlics:

- L'esquela
- La calavera
- El rosari
- El paraigua amb el pa
- El quadre de Dalí

La càmera els enfoca junts, en silenci. L'enquadrament es manté uns segons i això dona pas a l'escena següent.

ESCENA 5. PLÀNOL AERI

La càmera s'eleva lentament, allunyant-se dels objectes fins a l'entrada del Cementiri de Sabadell i la placa de la ruta. El pla final reproduceix el plànol inicial de l'inici de la teatralització, tancant el cercle visual.

Mentre la càmera s'allunya:

(Veu en off, suau, d'**Anton Carbonell**)

La paraula és la memòria que mai no mor.

Fos a negre.

Crèdits finals.

Annex 16. Plaques de referència⁵⁷

⁵⁷ Fotografies d'autoria pròpia.

Annex 17. Pàgina web de la ruta literària *Joan Oliver i Sabadell*

Enllaç: <https://n9.cl/rnx7f>

Annex 18. Gravat de fusta del Punt 10: Cementiri

Annex 19. Respostes dels experts

Em sembla una proposta modèlica, ben elaborada i de gran utilitat. Potser podria contenir més referències a la poesia i al teatre de Joan Oliver "Pere Quart", sobretot a textos molt significatius de l'obra del poeta i del dramaturg. Però és evident que una ruta com aquesta el que ha de fer és despertar l'interès per l'escriptor. I, això, la ruta ho aconsegueix, plenament. Per tant, ja s'haurà facilitat el camí que porti cap a la lectura de Joan Oliver "Pere Quart".

7. Sens dubte, el rigor que desprèn. Formal, per la cura en els detalls visuals, el format escollit i la unitat estètica. De continguts, per la indubtable qualitat dels materials, la coherència de la proposta i la voluntat de perdurar més enllà de l'àmbit acadèmic.

8. Miraria de presentar aquest treball a algun premi o guardó que li permeti tenir difusió i ser conegut en altres entorns.

Enhorabona per un TDR rigorós i amb una visió local que dona a conèixer un període cabdal de la nostra literatura.

És una proposta necessària, útil i amb molt de potencial. És una ruta molt ben elaborada i molt ben explicada, molt assequible, ja sigui per fer-la amb estudiants o a títol individual. Enhorabona per la feina que heu fet. Alguns dubtes: no he sabut trobar on estaran col·locades les "plaques informatives" i en quin suport. A les façanes dels edificis? En uns peus fets expressament?

El disseny i la presentació del material (plaques, site, etc.) són molt atractius i molt entenedors. Donen molta informació i, al mateix temps, faciliten la posada en marxa de la ruta literària. En aquestes mateixes plaques incloeu unes citacions de J. Oliver i el poema o obra de referència, de la qual es llegirà un fragment. Potser agrairia que hi indiquéssiu l'any de publicació, tot i que en la informació ampliada ja feu constar les obres en qüestió. Per altra banda, tampoc no hi apareix el logo de l'institut. Penso que valdria la pena posar en valor un institut i uns alumnes que han dedicat el seu esforç a "treballar" per a l'ajuntament de la seva ciutat. Joan Oliver s'ha de reivindicar, però també mostrar qui el reivindica :)

Tant de bo la ruta es posi en marxa ben aviat!

Annex 20. Teatralització del Punt 10: Cementiri

Enllaç: <https://n9.cl/e2s8y>

